

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Valentina Celestina Jeraj

**Pomoč in podpora otrokom in mladostnikom z
obremenjujočimi izkušnjami na območju Radeč**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2020

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Valentina Celestina Jeraj

**Pomoč in podpora otrokom in mladostnikom z
obremenjujočimi izkušnjami na območju Radeč**

Diplomsko delo

Mentorica: doc. dr. Nina Mešl

Ljubljana, 2020

ZAHVALA

... mentorici doc. dr. Nini Mešl za podporo, spodbudne besede in motiviranje med pisanjem diplomske naloge.

... asistentki Mojci Šeme za sodelovanje in teoretične usmeritve pri poglavju o varni navezanosti.

... teti Mateji za vso pomoč in podporo med pisanjem diplomske naloge.

... fantu Klemnu, Vlasti in ostalim družinskim članom, ki so mi stali ob strani in verjeli vame.

... psihoterapevtki Maji, ki mi je nudila pomoč in podporo, ko sem jo res potrebovala.

Kako bi bilo, če bi stal pred vami hudoben, grd, togoten, ljubosumen, len, umazan, smrdljiv? Kje bi bila potem vaša ljubezen?

In vse to sem vendar bil.

Ali to pomeni, da pravzaprav niste ljubili mene, ampak to, kar sem se pretvarjal, da sem?

Dostojnega, zanesljivega, sočutnega, razumevajočega otroka, ki v bistvu sploh ni bil otrok? Kaj se je zgodilo z mojim otroštvom? Ali nisem bil zanj ogoljufan? Saj ne moram nikoli nazaj. Nikoli ga ne bom mogel nadomestiti. Od vsega začetka sem bil majhen odrasel človek. So bile moje sposobnosti preprosto zlorabljene?

Alice Miller, Drama je biti otrok

PODATKI O DIPLOMSKEM DELU

Ime in priimek: Valentina Celestina Jeraj

Naslov naloge: Pomoč in podpora otrokom in mladostnikom z obremenjujočimi izkušnjami na območju Radeč

Kraj: Ljubljana

Leto: 2020

Št. strani: 159

Št. prilog: 3

Št. tabel: 1

Mentorica: doc. dr. Nina Mešl

Ključne besede: travma, sekundarna travma, retravmatizacija, obremenjujoče izkušnje v otroštvu, otroci s travmatično izkušnjo v šoli, otroci s travmatično izkušnjo v stiku s socialnim delom, pristop, utemeljen na razumevanju travme, varna navezanost, sekundarna figura navezanosti, pristop, ki temelji na razumevanju pomena varne navezanosti

Povzetek: V teoretičnem uvodu diplomskega dela predstavim različne razsežnosti pojma travma, opredelim travmo in vrste travm, jo povežem s kulturnim kontekstom, predstavim tudi poglavje travma in telo ter posledice travmatičnih izkušenj. Posebno pozornost namenim tudi pojmom retravmatizacija in sekundarna travma. V nadaljevanju predstavim študijo o obremenjujočih izkušnjah in podrobneje predstavim izzive otrok in mladostnikov z izkušnjo travme, ki vstopajo v šolo in prihajajo v stik s centrom za socialno delo. Predstavim tudi pristop, utemeljen na razumevanju travme, in njegova izhodišča. V nadaljevanju predstavim tudi primer šole, ki upošteva pristop, utemeljen na razumevanju travme. Na koncu na kratko predstavim teorijo navezanosti in pristop, ki temelji na razumevanju pomena varne navezanosti.

V empiričnem delu naloge predstavim ugotovitve kvalitativne raziskave. V raziskavi me je zanimalo, kako strokovni/-e delavci/-ke na Osnovni šoli Radeče in Centru za socialno delo Laško razumejo pojem obremenjujoče izkušnje v otroštvu in na kakšen način te izkušnje prepoznavajo. Zanimalo me je tudi, če in na kakšen način vidijo povezavo med obremenjujočimi izkušnjami v otroštvu in potekom življenja v odraslosti. Pri raziskovanjem me je zanimalo še, kako ukrepajo v primeru prepoznavanja obremenjujočih izkušenj.

Title: Help and support for children with traumatic experience in Radeče

Key words: trauma, secondary trauma, retraumatization, The adverse childhood experiences, children with adverse childhood experiences in school, social care and children with adverse childhood experiences, trauma-informed approach, attachment theory, secondary attachment theory

Abstract: In the theoretical introduction of the dissertation I discuss what trauma is. I look at different kinds of trauma, trauma in relation to cultural context, trauma and body, and explain the consequences of trauma. I also discuss the terms secondary trauma and retraumatization. In the continuation I present the Adverse Childhood Experiences (ACE) study and discuss in greater detail the challenges children and adolescents with adverse childhood experiences face in school and with social care. Additionally, I introduce trauma informed care and its principles. I argue such an approach is essential and I provide an example of a school, which follows trauma informed care. Finally, I discuss attachment theory and a new approach, which is based on the understanding of attachment theory.

In the empirical part, I present the findings of my qualitative study. As part of the research I was interested to learn how qualified members of staff in primary school Radeče and at the Social care centre Laško interpret the term 'adverse childhood experiences' and how they recognise such experiences. I additionally wanted to find out if the interviewees saw any connection between adverse childhood experiences and adult life. Lastly, I inquired about their response to adverse childhood experiences.

PREDGOVOR

V diplomskem delu bom najprej opredelila pojem travme, obremenjujoče izkušnje v otroštvu, in posledice travme. Otroci s travmatično izkušnjo imajo v času svojega odraščanja veliko stikov z izobraževalno ustanovo in morebiti tudi s centrom za socialno delo. V empiričnem delu naloge bom raziskala, kako strokovne delavke na Osnovni šoli Marjana Nemca Radeče in strokovne delavke na Centru za socialno delo Laško prepoznavajo in razumejo obremenjujoče izkušnje.

Travma je širok in obsežen pojem. Avtorji travmo različno opredeljujejo, vendar imajo te opredelitve več skupnih točk. Pojem je težko opredeliti z eno definicijo in ga opisati.

Travma ni samo stvar psihe, ampak zaznamuje tudi telo. Pri razlaganju pojma travma se mi zdi pomembno tudi razumevanje kulturnega konteksta, saj se opredelitve travme kulturno razlikujejo. Tako je v zahodni kulturi pojem travma v družbeno-političnem kontekstu stopal v ospredje in v drugačnem kulturnem kontekstu stopal v ozadje. Menim, da se danes pojem pogosto pojavlja, vsaj v stroki socialnega dela, kar se mi zdi zelo spodbuden in velik korak, saj je pojem travma za socialno delo zelo pomemben.

Uporabniki, ki prihajajo na center za socialno delo, imajo pogosto za seboj težko preteklost, ki je lahko tudi travmatična. Prepoznavanje travme je zelo kompleksno in ne ustreza določenim kriterijem, ki bi točno določili, kdo se sooča s posledicami travmatične izkušnje in kdo ne. V diplomski nalogi se osredotočam na obremenjujoče izkušnje otrok in mladostnikov. Študija obremenjujočih izkušenj v otroštvu, ki je pripomogla k razumevanju vpliva travmatičnih izkušenj v času odraščanja na potek življenja v odrasli dobi in na zdravje, je bila izvedena v različnih državah. Prav tako se je v Sloveniji leta 2018 začel izvajati projekt »Prevalenca in dolgoročni vplivi obremenjujočih izkušenj v otroštvu na funkcioniranje v odraslosti«, z namenom, da se seznani organizacije, strokovnjake in drugo širšo javnost z razširjenostjo razvojne travme, njenih posledic in pristopom, utemeljenim na razumevanju travme.

Izkušnja travme otrokom in mladostnikom spremeni otroštvo in vpliva na potek življenja. V vsakdanjem življenju se srečujejo z drugačnimi izzivi kot otroci brez izkušnje travme. Vsak otrok se v svojem življenju zagotovo sreča z dogodkom, ki je zanj stresen in travmatičen. Težava nastane, če je pod stresom pogosto in dalj časa, na primer, če so v družini prisotni zloraba alkohola, nasilje, zanemarjanje, če sta starša v ločitvenem postopku, ki je dolg in vključuje veliko nesporazumov. Otrok težje prenese in predela travmatične in stresne dogodke, če se v svojem primarnem okolju ne počuti varno. Za

enega otroka je lahko določena situacija zelo stresna, za drugega pa ne. Zato menim, da je treba pri delu z otroki upoštevati celoten kontekst njegovega življenja. Šola in center za socialno delo sta okolji, ki se srečujeta z otroki, ki lahko izkušajo obremenjujoče izkušnje v otroštvu. Prav zato bi bilo zelo pomembno, da se uporablja pristop, ki upošteva razumevanje travme.

Še en pomemben pristop v kontekstu dela z otroki z obremenjujočimi izkušnjami v otroštvu je pristop, ki temelji na razumevanju pomena varne navezanosti. Teorija nevezanosti je še en možen pogled, ki nam pomaga razumeti stvari v širšem kontekstu. Varna navezanost je kot zemljevid in notranjo vodilo otroka, ki ga vodi pri socialnih interakcijah in odnosih v življenju. Če se otrok ne počuti varno, ima različne težave, ki ga lahko ovirajo pri doseganju njegovih potencialov. Zato se mi zdi pri zaščiti otrok in delu z otroki pomembno poznavanje teorije navezanosti. Šola ima lahko pomembno vlogo pri otrokovi izkušnji varnega odnosa in okolja, ki mu morebiti v primarnem družinskem okolju ni bil omogočen.

Empirični del diplomske naloge sestavlja analiza individualnih intervjujev, ki sem jih izvedla s strokovni delavkami Osnovne šole Marjana Nemca Radeče in s strokovnimi delavkami Centra za socialno delo Laško. Raziskovala sem razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj otrok in mladostnikov, razumevanje posledic in vpliv obremenjujočih izkušenj na potek življenja ter strategije ukrepanja, ki jih uporabljajo pri svojem delu z otroki in mladostniki.

V diplomski nalogi uporabljam žensko glagolsko in samostalniško obliko (strokovne delavke, socialne delavke, učiteljice, šolske svetovalne delavke), vendar je pri teh kadarkoli možna zamenjava za moški spol. Žensko obliko uporabljam zato, ker so bile vse udeleženke v raziskavi ženskega spola.

KAZALO VSEBINE

1 Teoretični uvod.....	2
1.1 Poglavje o travmi.....	2
1.1.1 Travma.....	2
1.1.2 Družbena konstrukcija travme.....	3
1.1.3 Vrste travm.....	4
1.1.4 Travma in telo.....	5
1.1.5 Posledice travmatičnih izkušenj.....	6
1.1.6 Retravmatizacija.....	8
1.1.7 Sekundarna travmatizacija pri pomagajočih.....	9
1.2 Študija o obremenjujočih izkušnjah v otroštvu.....	11
1.3 Otroci in mladostniki s travmatično izkušnjo.....	12
1.3.1 Otroci in mladostniki s travmatično izkušnjo v šoli.....	13
1.3.2 Otroci in mladostniki s travmatično izkušnjo v stiku s centrom za socialno delo.....	14
1.4 Pristop, utemeljen na razumevanju travme.....	17
1.4.1 Izhodišča pristopa, utemeljenega na razumevanju travme.....	19
1.4.2 Šola, ki upošteva spoznanja o travmi.....	20
1.5 Pristop, ki temelji na razumevanju pomena varne navezanosti.....	23
1.5.1 Stili navezanosti.....	24
1.5.2 Sekundarna figura navezanosti.....	26
1.5.3 Temelji pristopa, ki temelji na razumevanju pomena varne navezanosti.....	27
2 Empirični del.....	29
2.1 Formulacija problema.....	29
2.2 Metodologija.....	30
2.2.1 Vrsta raziskave.....	30
2.2.2 Teme raziskovanja.....	30
2.2.3 Merski instrument.....	31
2.2.4 Opredelitev enot raziskovanja.....	31
2.2.5 Zbiranje podatkov.....	32
2.2.6 Obdelava in analiza podatkov.....	33
2.3 Rezultati raziskave.....	33
2.3.1 Razumevanje izraza obremenjujoče izkušnje otrok.....	35
2.3.2 Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj otrok in mladostnikov.....	40
2.3.3 Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na kasnejše življenje otrok in odraslih.....	43
2.3.4 Strategije ukrepanja pri soočanju z obremenjujočimi izkušnjami otrok pri svojem delu.....	47
3 Razprava.....	57

3.1 Razumevanje pojma obremenjujoče izkušnje otrok	57
3.2 Način prepoznavanja obremenjujočih izkušenj	58
3.3 Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi posledicami na življenje otrok in odraslih	60
3.4 Ravnanje in ukrepanje pri poznavanju obremenjujočih izkušenj otrok in mladostnikov	62
3.5 Omejitev raziskovanja	66
4 Sklepi in predlogi	67
5 Uporabljena literatura	71
6 Priloge	81
6.1 Smernice za intervju	81
6.2 Vprašalnik o demografskih podatkih	82
6.3 Analiza	83
6.3.1 Izbor relevantnih delov besedila	83
6.3.2 Osno kodiranje	159

KAZALO PREGLEDNIC

Preglednica 1 Primerjava med tradicionalnim pristopom in med pristopom, ki temelji na razumevanju travme	21
--	----

1 Teoretični uvod

1.1 Poglavlje o travmi

To poglavje je namenjeno splošni opredelitvi travme in njenih razsežnosti. Predstavila bom različne definicije travme ter delitev travme, prav tako pa bom pojem travma umestila v družbeni kontekst. Pomembno se mi zdi travmo povezati tudi s telesom, zato posebno podpoglavje namenjam tudi temu. Za strokovne delavce, ki so v stiku z ljudmi, ki imajo izkušnjo travme, je pomembna tudi skrb zase in ustrezen pristop podpore in pomoči uporabnikom z izkušnjo travme, zato poglavje o travmi zaključujem s podpoglavjema o sekundarni travmatizaciji in retravmatizaciji.

1.1.1 Travma

V literaturi lahko najdemo široko paleto različnih definicij travme, povzela bom nekaj definicij, ki dobro opišejo in opredelijo pojem travma. Tako na primer Rozman (2015, str. 33) pravi, da travma po grško pomeni "rana". Uporabljamo jo za opis dogodka, ki pri osebi povzroči tako visoko stopnjo nemira in stresa, da presega njeno sposobnost sprejemanja in integriranja čustev in občutkov, ki jih sproži ta izkušnja. Uporablja pa se tudi za opis posledic tega dogodka v telesu in duševnosti travmatizirane osebe. Pravi, da travma lahko pomeni en sam intenziven dogodek, ki je tako hud, da se oseba psihično zlomi in njen obrambni mehanizem odpove. Sooči se z možnostjo, da je to konec, in se vda v to, pa čeprav le za hip. Ob tem se začnejo v njeni duševnosti in telesu odvijati procesi, ki dolgotrajno spremenijo njeno odzivanje.

Travma je zelo razširjena in njen vir je lahko zelo različen. Travma ni le posledica ogromnih vojaških spopadov, ampak je izvor lahko veliko bolj vsakdanji. O tem govorita tudi Levine in Frederick (2015, str. 24): »Travma je splošno dejstvo sodobnega življenja. Večina nas je bila travmatiziranih, ne govorimo zgolj o vojaki in žrtvah zlorab ter napadov. Tako viri kot posledice travme so mnogoštevilni in pogosto prikriti našemu zavedanju. Vključujejo naravne katastrofe (potrese, tornade, poplave in požare), izpostavljenost nasilju, nesrečam, padcem, hudim boleznim, nenadni izgubi, kirurškim in drugim medicinskim in zobozdravstvenim postopkom, težavnim porodom in celo močnemu stresu med nosečnostjo.«

Tako kot pravi Levine, da je travma dejstvo sodobnega življenja, tudi Maljevac (2020, str. 167) trdi, da na eni strani travmo lahko povzroči zanemarjanje in pomanjkanje komunikacije, na drugi pa burne reakcije, intruzivnost, nespoštovanje mej otroka ali

nekonsistentnost v odzivanju. Prav tako pa življenje v nevarnem okolju, kot je okolje alkoholizma in agresivnosti.

Vse tri definicije, ki sem jih napisala, imajo svoje značilnosti. Travmo torej lahko povzroči en sam dogodek ali pa kumuliranje različnih dogodkov oz. obremenjujoče okolje, ki je prežeto z nasiljem, zlorabo alkohola, itd.

1.1.2 Družbena konstrukcija travme

Za prepoznavanje travmatičnih izkušenj je pomembna tudi senzitivnost in percepcija družbe. Oris travme je v družbah zelo različen. Nekatere so bolj občutljive in senzibilne, druge manj.

Na tem mestu je pomembno omeniti delo Judith Lewis Herman. V svoji knjigi *Tuma and recovery* (2010) pojem travma povezuje z zgodovino posamezne družbe in pravi, da se opredelitev travme zrcali tudi skozi moč družbenih gibanj. Njeno delo je bilo prelomno za razumevanje travme v družbenem kontekstu. Pravi, da se je v različnih obdobjih različno govorilo o travmi. Koliko se je govorilo, je predvsem odvisno od politike, ki je narekovala, kako se naj o travmi in njenih razsežnosti govori. Pogosto je raziskovanje travm potekalo v skladu s političnim gibanjem (Lewis Herman, 1996, str. 33–35).

Kako se o travmi govori, pa je odvisno tudi od zgodovine družbe in njene senzitivnosti. Oravec (2020, str. 161) opisuje, da je Haloški učitelj rekel: »Saj smo opažali otroke, ki so hodili v šolo plavi in zeleni, vendar je bil kdaj takšen skoraj vsak, tako, da v temu nismo videli takšnega problema, da bi se mu mogli posvečati.« Nadaljuje, da sta vsaka družba in posameznik sposobna prepoznati toliko travme drugih posameznikov, kolikor jo lahko preneseta. Opisuje, da obstajajo družbe in kulture, ki so izrazito viktimološko, travma-senzitivno naravnane, medtem ko druge niso. Vse je odvisno od zgodovinskih izkušenj. Narodi, osebe in kulture, ki so trpele in so bile sposobne predelati travmo drugih, so oblikovale učinkovitejše metode za soočanje s tem pojavom. Preveč nepredelanih travmatskih izkušenj v neki družini ali skupnosti delujejo nasprotno. Nepredelana travma onemogoča dostop do travme drugih oseb.

Zdi se mi, da tako, kot je dandanes hiter življenjski ritem, tako hitro želimo, da se stvari rešijo in čimprej nadaljujemo življenje. Levine in Frederick (2015, str. 44) pravita, da naši kulturi manjka strpnosti do čustvene ranljivosti, ki jo doživljajo ljudje s travmatično izkušnjo. Premalo časa posvečamo predelovanju čustvenih dogodkov. Pravi, da je

zanikanje postalo tako običajno, da je že kliše. Sprašuje se, kolikrat smo že slišali: »Zberi se. Saj je že končano. Pozabiti bi moral. Smej se in prenesi poraz. Čas je, da nadaljuješ svoje življenje.«

Ljudje lahko prikrijejo svojo ranljivost, ki jo prinese obremenjujoča izkušnja, da se zavarujejo pred stigmatizacijo. Tudi Schnyder in drugi (2016) opozarjajo na to, da se v nekaterih kulturah posamezniki zaradi posledic travme lahko počutijo stigmatizirane. Nadaljujejo, da se moramo zavedati kulturnih različnosti, a je pomembno biti pozoren tudi na stereotipe, ki jih prenaša posamezna družba (Schnyder in drugi, 2016).

To poglavje zaključujem z mislijo Levina in Fredericka (2015, str. 41): »Vojna in nasilje sta vplivala na življenje vsakega moškega, ženske in otoka, ki živi na tem planetu.« Pravita pa tudi, da imajo razsežnosti travme, ki jo povzročijo dogodki, posledice za cel svet. Terja davek družin, skupnosti in celotnih populacij. Travma rojeva travmo, kar se bo dogajalo vseskozi, dokler ne bomo preprečili njeno širjenje (Levine in Frederick, 2015, str. 17). Avtorja poudarjata, kako pomembno je, da se o travmi govori. Nepredelana travma ne pušča posledic le na posamezniku, ampak se nadaljuje v družini ter se ohranja v skupnosti in populaciji.

1.1.3 Vrste travm

Poznamo različne vrste travme. V osnovi ločimo dve vrsti travme. Levine (2004, str. 146) ločuje med šok travmo in razvojno travmo, ki jo v sodobnejši literaturi poimenujejo tudi kompleksna travma (Mešl in Radobuljac, 2020, str. 206). Levine (2004, str. 146) nadaljuje, da je za razvojno travmo značilno škodljivo okolje ali pomanjkanje, ki je dalj časa prisotno v zgodnjem otroštvu. Pomanjkanje ali konfliktno okolje pa po navadi izhaja iz destruktivnih odnosov med člani, kar pomeni nenehno iskanje konfliktov, nesprejetje čustev in potreb partnerja, poniževanje, pomanjkanje bližine, neenako razmerje moči itd.

Pri razvojni travmi se živčni sistem delno oz. postopoma aktivira. Šok travma pa je kratkotrajna in nenadna. Razvojna travma vpliva na kognitivne odločitve, šok travma pa drugače vpliva na telo in psiho. Slednja hitro aktivira živčni sistem, vključno z mehanizmom preživetja in refleksom "beg" ali "zamrznitev" (Levine, 2004, str. 146). O podobni delitvi govori Terr (1991, str. 10), loči tip 1 in tip 2 travme. Tip 1 vsebuje natančen oris in opis spomina določenega travmatskega dogodka. Tip 2 pa vključuje številčnejše dogodke in daljše obdobje travmatičnih dogodkov.

Cvetek (2009, str. 14) opisuje še eno možno delitev in to je delitev travme na travme z velikim T in malim t. Travme z velikim T dosega kriterij za PTSM, opredeljen v DSM-IV (dejanska smrt ali grožnja življenju ali telesni integriteti), ter na travme z malim t, ki tega kriterija ne dosega (ponavljajoče se situacije in izkušnje, izkušnja razveze itd.).

Ponavljajoče obremenjujoče izkušnje lahko opredelimo tudi kot kumulativne. Kot pravi Maljevac (2020, str. 167): »Kumulativna travmatična izkušnja je posledica življenja v družini, kjer starša nista zmožna učinkovitega uravnavanja svojega živčevja, ker sta na primer preplavljena s strahovi ali imata nepredelane travme in se zato do otroka odzivata nekonsistentno ali sta se nesposobna odzivati pomirjajoče ali sočutno, ko je otrok v stiski. Na eni strani travmo lahko povzročita zanemarjanje in pomanjkanje komunikacije, na drugi pa burne reakcije, intruzivnost, nespoštovanje mej otroka ali nekonsistentnost v odzivanju. Prav tako pa življenje v nevarnem okolju, kot je okolje alkoholizma in agresivnosti.«

Če povzamem značilnosti različnih delitev, lahko rečem, da v osnovi delimo travmo kot izkušnjo enkratnega dogodka ali kumuliranje travmatičnih izkušenj. Ne glede na to, o kateri travmi govorimo, sta za človeka obremenjujoči. Kot pravi Cvetek (2009, str. 14), precejšnje trpljenje izhaja iz obeh vrst travme.

1.1.4 Travma in telo

Za celostno razumevanje travme se mi zdi zelo pomembno, da v teoretični del diplomskega dela umestim tudi poglavje o povezavi travme in telesa. Travma ni samo stvar psihe, ampak tudi telesa.

Vedno več avtorjev (van der Kolk, 2015; Levine in Frederick, 2015; Rothschild, 2000) pravi, da je izkušnja travme ujeta v telesu. Levine in Frederick v knjigi *Kako prebuditi tigr* izkušnjo travme zelo dobro opisuje s prispodobo živali. V eni izmed prispodob nas (Levine in Frederick, 2015, str. 21, 24) povabi, da si predstavljajmo antilopo, ki se mirno pase na pašniku. Nenadoma jo presneti gepard. Antilopa nemudoma začne bežati. Ko ugotovi, da ji ne bo uspelo ubežati, se zvrne na tla in se kot negibna žival pretvarja, da je mrtva. Ko je antilopa še tekla, se je energija v živčnem sistemu sproščala 110 km na uro. V trenutku, ko se zgrudi in se dela, da je mrtva, je od zunaj videti negibna, a navznoter je njen živčni sistem še zmeraj zelo nabit in živ kot pri teku 110 km na uro. Notranji živčni sistem in zunanja negibnost se ne skladata. To neskladje je središčna točka, iz katere se oblikujejo simptomi travmatskega stresa. Ujetost energije v živčnem sistemu lahko

prenesemo tudi na izkušnjo travme pri človeku. Levine in Frederick (2015, str. 25) pravita, da energija, ki se je ujela med travmatičnim dogodkom v človeku, ne bo kar odšla. Vztraja v telesu in pogosto povzroči oblikovanje najrazličnejših simptomov, npr. tesnobe, depresije, psihosomatskih in vedenjskih težav.

Maljevac (2020, str. 173) pravi: »Človek, ki ima prekinjeno povezavo s telesnimi občutki, se ne odziva ustrezno in ne more postaviti svojih mej, da bi se konstruktivno obranil pred morebitno grožnjo. Ker se telesno ne more primerno odzvati, se brani in postavi meje bodisi s komunikacijo ali fizično reakcijo.«

Van der Kolk (2015, str. 89) pravi, da je veliko njegovih klientov s travmatično izkušnjo opisovalo, da ne čutijo določenih delov telesa in da so izgubili stik s telesom. Telo in um sta konstantno vzburljena in pripravljena na nevarnost. Zmoti ju vsak najmanjši dražljaj. Tudi Rothschild (2000, str. 17) pravi, da občutki in spomini, ki jih oseba doživi med travmatično izkušnjo, ne ostanejo samo v kognitivnem spominu, ampak so ohranjeni v telesu. Travmatični dogodek je tudi telesna poškodba, ne glede na to, ali je vidna na telesu ali ne, v telesu pa se pogosto skriva tudi pot do okrevanja (Rothschild, 2000; Levine in Frederick, 2015).

Ko sem zasledila knjigo Levina in Fredericka (2015) *Kako prebuditi tigra*, sem na travmo začela gledati z drugačne perspektive. Raziskovanje živalskega sveta in povezave med telesom in travmo nam ponujata dodatno razumevanje kompleksnosti, ki jo travma prinaša.

1.1.5 Posledice travmatičnih izkušenj

Posledice travme so različne in včasih jih je težko prepoznati. Odvisne so od različnih dejavnikov in okoliščin. Posledice travmatičnih dogodkov se lahko od posameznika do posameznika razlikujejo. Mikuš Kos in Slodnjak (2000, str. 15) pravita, da so posledice travme odvisne od intenzitete travme, narave travme, stopnje izpostavljenosti, lastnosti posameznika, življenjsko okolje in pomoč otroku in družini.

Levine in Frederick (2015, str. 101) opisujeta štiri sestavne elemente travme, ki bodo vedno, četudi v različni meri, prisotne pri vsaki osebi s travmatično izkušnjo. Pravita, da ko se naučimo prepoznavati te sestavine, smo na dobri poti k prepoznavanju travme. Sestavine oz. elementi travme se pojavijo skupaj, trajajo dalj časa in gradijo njeno jedro:

- **Povečano razburjenje**

V stresnih situacijah in sporih večina ljudi doživlja simptome, kot so povečan srčni utrip, pospešeno dihanje, nemir, težave s spanjem, napetost, mišično trzanje, dirjajoče misli ali napade panike. Ko se poveča vzburjenje, telo izbira svoje energijske vire in jih mobilizira proti morebitni grožnji (Levine in Frederick, 2015, str. 102). Povečana vzburjenja se kažejo na različne načine (Cvetek, 2009, str. 23). Nadaljuje (Ibid.), da so to npr. težave s spanjem, preobčutljivost, izbruhi jeze, težave s koncentracijo, pretirana budnost ali pretirana preplašenost.

- **Zakrčenost**

Ko se odzovemo na situacijo, ki ogroža življenje, je to nekakšna oblika hiperbudnosti. Na primer, ko pohodniki uzrejo kačo, zvito na stezi pred njimi, ne bodo slišali žlobudravega potočka ali ščebeta ptic z drevja. Ne bodo opazili divjih rož ali razmišljali, kaj bodo jedli za kosilo, v tistem trenutku bo vsa pozornost usmerjena na kačo. Povečano vzburjenje in zakrčenost poskrbita, da se omogoči izpolnitev naloge, ki v normalnih razmerah ne bi bila izvedljiva (Levine in Frederick, 2015, str. 104). Opisana zakrčenost na primeru kače je zaščitila življenje človeka in je bila ustrezna. Problematično postane, če se del nerazrešene energije kanalizira v nadaljevanje povečane vzburjenosti in se preostanek porabi za ohranjanje zakrčenosti in na tisoče podobnih travmatskih simptomov (npr. napadov tesnobe ali panike) (Levine in Frederick, 2015, str. 104).

- **Disociacija oziroma odklop**

Stritih (2006, str. 80) pravi, da pojave disociacije po eni strani lahko gledamo kot posebno sposobnost, po drugi strani pa kot spominske vtise, ki so pogosto nerazumljivi, v nasprotju z vsako razumsko presojo in ki še dolgo po dejanskih dogodkih vzbujajo strah, zmedene sodbe o tem, kaj se je dejansko zgodilo, in se upirajo razumskemu urejanju. Levine in Frederick (2015, str. 105) pravita, da disociacija pomeni, da ima oseba občutek, da ni navzoča v telesu oz. da je oseba "odtavala". Nadaljujeta, da posamezniki, ki so bili večkrat travmatizirani kot otroci, pogosto privzamejo disociacijo kot priljubljen način bivanja v svetu. Disociirajo se zlahka in pride jim v navado, ne da bi se tega zavedali. Poudarek ni na odpravljanju disociacije, temveč na povečevanju zavedanja o njej.

- **Nemoč**

Nemoč je tesno povezana s prvinskim, biološkim odzivom na prevlado grožnje – odziv zamrznitve. Nemoč, ki jo izkusimo v tovrstnih primerih, ni običajen občutek nemoči, ki lahko od časa do časa preveva vsakogar. Občutek, da smo popolnoma imobilizirani in

nemočni, ni zaznava, prepričanje ali prevara domišljije. Resničen je. Telo se ne mora premakniti (Levine in Frederick, 2015, str. 108–109).

Solaravič (2005) pravi, da so posledice travme ponavljajoči, vsiljivi in vznemirjajoči spomini, sanje o dogodku, vedenje in občutki, kot da bi se dogodek spet odvijal, močna duševna stiska in fiziološki odziv. Nadaljuje (Ibid.), da so s travmo povezani simptomi posledica nečesa, kar je človek utrpel med travmatičnim dogodkom.

1.1.6 Retravitizacija

Med prakso, ki sem jo opravljal na centru za socialno delo, sem bila večkrat v stiku z osebami, ki so doživele travmatično izkušnjo. Svojo zgodbo so morali večkrat povedati ali napisati zaradi različnih postopkov, še posebej, če je bilo treba zadevo obravnavati na sodišču. Pogosto sem pomislila, kako težko jim je podoživljati vse te občutke in dogodke. Podoživljanje travme je lahko zelo stresno in reavitizirajoče.

Retravitizacija je zavesten ali nezavesten spomin na travmatično izkušnjo. Do reavitizacije pride, ko se travmatičnega dogodka oseba ponovno spominja ali pa pride v stik s podobno situacijo, ki jo asociira na travmatično izkušnjo. Delčki spominov, ki se vzbudijo, postanejo tako stvarni in resnični, kot da bi se travmatični dogodek ponovno odvijal (Zgoda, Shelly in Hitzel, 2016). Van der Kolk (2003) pravi, da se spominjanje travme izraža v različnih oblikah: nočnih morah, medosebnih odnosih, somatičnih senzacij, prebliskov (ang. *flashback*), disociacij itd.

Ljudje z izkušnjo travme prihajajo v stik z različnimi institucijami. Strokovni delavci, s katerimi pridejo v stik, lahko nenamensko vzbudijo določene občutke, asociacije, ki jih spominjajo na travmatično izkušnjo, s tem jim lahko nezavedno povzročijo še večjo stisko. O tem poročajo tudi Newgent in drugi (2002), ki pravijo, da pomagajoči lahko ob neustreznem pristopu nenamerno povzročijo dodatno stisko osebam s travmatično izkušnjo. Pomembno je, da so strokovni in drugi delavci, ki prihajajo v stik z ljudmi, opremljeni z znanjem o travmi in njenih posledicah ter o tem, kako se ustrezno odzivati v odnosih z ljudmi, ki potrebujejo pomoč. Tudi Kammerer in Mazelis (2006) pravita, da so posamezniki, ki so doživeli travmo lahko reavitizirani v pogovoru in sodelovanju z osebo, ki jim želi nuditi pomoč in podporo.

1.1.7 Sekundarna travmatizacija pri pomagajočih

Pomoč in podpora osebam s travmatično izkušnjo, ki jo nudijo socialne delavke in ostali pomagajoči, je pogosto obremenjujoča. Težke zgodbe, ki jih slišijo, se jih dotaknejo in jih pogosto nosijo domov. Hesse (2002) pravi, da je sekundarna travmatizacija ena novejših tem, o kateri se je začelo govoriti prav na področju socialnega dela. Sekundarno travmatizacijo opredeljuje kot čustven in psihološki vpliv uporabnikovih zgodb na socialnega delavca. Nadaljuje (Ibid.), da sekundarna travma lahko zelo vpliva na osebno in profesionalno življenje.

Najpogostejša cena, ki jo plačajo terapevti in tudi psihologi, socialni delavci in drugi, ki se ukvarjajo z osebami z izkušnjo travme, je, da se jim spremeni pogled na svet, nadane jim nova očala z drugačnimi lečami, s katerimi svet vidijo drugače (Saakvitne, 2006, str. 21). Zgodbe, ki jih slišijo, ostanejo v njihovem spominu in pustijo posledice. Cvetek (2008, str. 163) pravi, da pomagajoči poročajo o vsiljivih mislih, somatskih simptomih, izolaciji, depresiji, jezi, zmanjšani zmožnosti za neodvisno delo, manjši delovni predanosti, povečanem strahu za varnost sebe ali bližnjih, telesni in čustveni izčrpanost itd.

Zelo pomembno je, da se strokovne delavke in ostali pomagajoči zavedajo, da imajo s tem, ko stopajo v podporo žrtvi, potencialno možnost, da bodo sekundarno travmatizirani. Še posebej morajo biti pozorni na svoje občutke, stiske in misli. Repič Slavič (2008, str. 109) pravi, da osebe, ki želijo zagotoviti pomoč osebi s travmatično izkušnjo, prav tako potrebujejo pomoč pri razumevanju lastne vpletenosti v proces pomoči in podpore in tudi pomoč pri razumevanju samega procesa okrevanja pri primarni žrtvi. O nujni podpori in pomoči strokovnim delavcem govori tudi Whiting (1999, str. 192) ki pravi, da osebe, ki delajo z osebami z izkušnjo travmo, nujno potrebujejo podporni sistem. Dnevno poslušanje travmatičnih zgodb je kot postopno jemanje toksičnega napoja. Če veš, kakšni so stranski učinki, jih lahko ozavešiš in jih opaziš, če ne, pa te lahko preplavijo in zastrupijo. Pravi, da je pomembno, da posameznik ve, kako poskrbeti zase in dela na sebi.

Bober in Regehr (2006) pravita, da je vzdrževanje ravnotežja med osebnim življenjem in delom le ena izmed strategij za zmanjševanje simptomov in težav sekundarne travmatizacije. Poleg omenjenega pa lahko pozitivno vplivajo tudi posvetovanje s kolegi, supervizija, predelava osebnih obremenjujočih zadev s terapevtsko pomočjo in izobraževanje. Trippany, Kress in Wilcoxon (2004) pravijo, da imajo pomagajoči, ki

delajo z osebami s travmatično izkušnjo, veliko znanja in moči, da pomagajo ljudem. Pomembno pa je, da vire znanja in moči uporabijo tudi pri skrbi zase. Prav tako pravijo, da bi organizacija, v kateri je zaposlen socialni delavec, za zmanjševanje sekundarne travmatizacije morala nuditi možnosti za supervizijo, konzultacije in stalno izobraževanje.

Uporabnik s težko preizkušnjo oz. travmatično zgodbo nosi svoje breme, ki mu lahko predstavlja veliko oviro pri premagovanju vsakdanjih življenjskih izzivov. S tem bremenom pride k socialni delavki in del tega bremena zagotovo prevzame tudi ona. Zelo je pomembno, da se socialna delavka tega zave in poskrbi zase, pa naj bo to s pogovorom, supervizijo ali psihoterapijo.

1.2 Študija o obremenjujočih izkušnjah v otroštvu

Obremenjujoče izkušnje v otroštvu lahko pustijo posledice in vplivajo na kakovost življenja v odrasli dobi. V nadaljevanju bom predstavila študijo, ki je pokazala povezavo med obremenjujočimi izkušnjami v otroštvu in razvojem različnih tveganj v odrasli dobi.

Študija o obremenjujočih izkušnjah v otroštvu (ang. *Adverse Childhood Experiences Study*, v nadaljevanju ACE) je študija, ki je pripomogla k razumevanju vpliva travmatičnih izkušenj v času odraščanja na potek življenja v odrasli dobi in na zdravje tekom življenja. Felitti in drugi (1998) so s svojo študijo ACE pokazali povezavo med njimi in različnimi izidi v odraslosti. Izvedli so jo med letoma 1995 in 1997 v ZDA. Rezultati raziskave so pokazali, da se tistim, ki so imeli štiri ali več obremenjujočih izkušenj v otroštvu, v primerjavi s tistimi, ki jih niso imeli, tveganje za težave z alkoholom, zlorabo otrok, depresijo in samomorom 4–12-krat poveča. Prav tako večje število obremenjujočih izkušenj v otroštvu poveča tveganje za razvoj raka in kroničnih bolezni.

Pojem obremenjujoče izkušnje v otroštvu vključuje travmatične dogodke, ki se zgodijo v otroštvu oz. mladosti, v starosti 0–17 let. V izvorni študiji pojem vključuje naslednjih deset kategorij travmatičnih izkušenj: psihološko nasilje, fizično nasilje, spolno nasilje, fizično in psihološko zanemarjanje ter pet vrst družinskih neustreznih izkušenj: biti priča nasilju nad drugo osebo v domačem okolju, zasvojenost, kriminalna dejanja članov gospodinjstva, duševna bolezen, razveza staršev in zapustitev otroka s strani staršev (Felitti idr., 1998). Novejše raziskave širijo kategorije obremenjujočih izkušenj v otroštvu. Razširitev uvršča pod obremenjujoče izkušnje tudi izkušnjo rasne ali druge oblike diskriminiranosti, neustrezne izkušnje z vrstniki, izkušnja revščine, nasilje ali kriminal v skupnosti itd. (Cronholm, Froke, Wade idr., 2015; Finkelhor, Shattuck, Turner, Hamby, 2015).

Prav tako je Hébert (2018) v svoji raziskavi o posledicah kumulativne travme v otroštvu ugotovil, da travmatične izkušnje vplivajo na notranje doživljanje in na vedenje otrok. Dokazal je povezavo med obremenjujočimi okoliščinami v otroštvu in nižjo izobrazbo, višjo stopnjo anksioznosti ter povečanim številom aretacij zaradi kriminala v odrasli dobi.

Študija ACE je pomembna za socialno delo. Prispeva k razumevanju posledic obremenjujočih izkušenj v otroštvu in njihovega vpliva v odraslosti. Socialno delo lahko prispeva k omilitvi posledic obremenjujočih izkušenj in prav tako lahko vpliva na potek

življenja posameznikov. Ravno zato je v socialnem delu pomembno posebno pozornost nameniti tudi preventivnim strategijam ukrepanja ob prepoznavanju obremenjujočih izkušenj in dodatnemu izobraževanju o posledicah obremenjujočih izkušnjah.

1.3 Otroci in mladostniki s travmatično izkušnjo

V tem poglavju želim predstaviti izzive in posledice, s katerimi se srečujejo otroci in mladostniki z izkušnjo travme. Vsak otrok seveda na drugačen način doživlja travmo in tudi posledice so lahko zelo različne. Levine in Kline (2008, str. 24) pravita, da se dovzetnost za travmo razlikuje. Odvisno pa je od starosti, kakovosti zgodnjih čustvenih vezi, travmatske zgodovine in genetske predispozicije.

O tem, da se vsak otrok drugače odzove na stres ali travmo, piše tudi Repič Slavič. Pravi, da otroku stresne dogodke pomaga premagovati njegova prožnost, prilagodljivost. Ta lastnost mu omogoča, da čimbolj funkcionalno doživlja in preživi stiske, kot so revščina, alkohol, nasilje itd. (Repič Slavič, 2008, str. 91). Zagotovo pa težke in obremenjujoče situacije, kot so nasilje, grožnja, zloraba in zanemarjanje, zaznamujejo življenje otrok. Perry (2006, str. 29) pravi, da obremenjujoče izkušnje vplivajo na razvoj otrokovih možganov. To se vidi v čustvenih, vedenjskih, kognitivnih, socialnih in psihičnih težavah, s katerimi se soočajo otroci in mladostniki. Tudi Baar (2020, str. 106) govori o tem, da ima otrok s travmatično izkušnjo težave v čustvovanju, je nezadovoljen in na sebi lasten način protestira.

Kako otrok odreagira in kakšne posledice pusti travmatična izkušnja, je odvisno od več dejavnikov. Dejavniki, kot so okolje, starost, teža travmatičnega dogodka, pomoč in podpora po travmatičnem dogodku vplivajo na otrokovo soočanje s travmo (NCTSN, b. d.). Veliko pa je tudi odvisno od tega, ali mu straši in drugi ljudje iz njegovega neposrednega okolja znajo prisluhniti in ga podprejo na ustrezen način, še posebno takrat, ko se on in starši znajdejo v težkih ali pa povsem neprimernih življenjskih okoliščinah (Baar, 2020, str. 106).

Levine in Kline (2008, str. 17) pravita, da je slaba novica ta, da je travma življenjsko dejstvo, dobra novica pa, da je življenjsko dejstvo tudi psihična odpornost, ki omogoča, da se oseba "postavi na noge". Pozorna, uglašena in odzivna oseba bo pomagala ustvariti priložnosti za otroka z izkušnjo travme. Bolj kot lahko drug drugemu zagotovimo preproste trenutke, človeške povezave (tudi kratko kimanje ali očesni stik), bolj bomo lahko prispevali k okrevanju od travmatičnih izkušenj (Perry, 2006, str. 30). Oravec pravi, da

prepoznavanje vpliva travmatičnega procesa na otrokov psihosocialni razvoj ni pomembno le iz vidika otroške mentalne higiene. Nadaljuje, da v fenomenologiji travme lahko pri otrocih prepoznamo tiste simptome oz. vzorce (vzemimo le brezperspektivnost življenja), ki lahko usodno vplivajo na prilagoditvene potenciale in samovrednotenje adolescenta oz. mladega odraslega posameznika (Oravec, 1999).

Izkušnja travme otroka zaznamuje in vpliva na potek življenja. Travma je res življenjsko dejstvo, ampak dobra stran je, da se otroku z ustrezno pomočjo in podporo lahko olajša posledice in obremenjujočo izkušnjo integrira v življenje.

1.3.1 Otroci in mladostniki s travmatično izkušnjo v šoli

Posebno podpoglavje sem namenila tudi otrokom in mladostnikom z izkušnjo travme, ki se v šoli srečujejo z več oz. drugačnimi izzivi. Šola je izobraževalna in hkrati vzgojna ustanova. Pomembno se mi zdi nagovoriti, da je šola okolje, v kateri otrok lahko dobi dobre izkušnje, ki mu pomagajo razviti njegove sposobnosti.

Otroci in mladostniki s travmatično izkušnjo na različne načine sporočajo, da se v njihovem okolju nekaj dogaja. Šola je vzgojno-izobraževalna ustanova, katere vloga ni le, da učenec usvoji znanje različnih predmetov, ampak je prostor, kjer učenec lahko dobi znanje za življenje. Čačinovič Vogrinčič (2008, str. 35) pravi: »Šola ni le prostor za učenje. V njej se naučiš obvladati življenje, o sebi in življenju se začneš učiti v njej. V dobrem in slabem. Nihče ne more učenca – človeka obvarovati pred slabimi izkušnjami, bolečino in razočaranjem. Vendar je pomembno, da šola učencu omogoči dovolj dobrih izkušenj, da bo iz nje stopil ves, opolnomočen, ustvarjalen, z Vedenjem o tem, kaj zmore in česa ne. In z zaupanjem v ljudi. Če hoče ali noče, šola vzgaja in uči o življenju.«

Učenci s travmatično izkušnjo se v šoli soočajo z različnimi izzivi, kot so agresivnost ali pretirana plašljivost, učne težave in (ne)varni vedenjski vzorci (Ellenbogen, Klein & Wekerle, 2014). Prav tako imajo učenci, ki živijo v obremenjujočih okoliščinah, poleg vedenjskih težav tudi težave pri socialnih interakcijah (Cole in drugi, 2005, str. 1). Pogosto so njihovi možgani v preživetveni fazi, "boj, beg ali zamrznitev", kar pomeni, da so osredotočeni na preživetje in ne učenje ter sodelovanje. Učitelja in sošolce previdno opazujejo in so pozorni na kakršen koli znak, ki bi pomenil, da so zanj nevarni (Cozolino in Sprock, 2006).

Obremenjujoče okoliščine, izkušnje otrok ter mladostnikov lahko posledično vplivajo na dosežke, znanje in izkoriščanje njihovih potencialov. Greene (2014) pravi, da so učenci, ki živijo v obremenjujočih okoljih, nezmožni, ne pa nepripravljeni doseči učiteljevih pričakovanj. Če bi lahko, bi dosegali dobre rezultate. Težavno obnašanje lahko razložimo kot simptom strategije preživetja, ki je v določenih okoljih uporabna, v drugih pa neprimerna (Cozolino in Sprokay, 2006). Cole in drugi (2005, str. 1) pojasnjujejo, kako pomembno je, da se šola, v kateri so otroci kot skupnost in učitelji kot vzorniki, odzove na posledice obremenjujočih izkušenj. Pomembna je tudi podpora, ki bo omogočila, da bodo izkoristili svoje zmožnosti. V nasprotnem primeru učenci ne bodo dosegali standardov in ne bodo imeli priložnosti izkoristiti vseh svojih potencialov.

V Sloveniji se vedno pogosteje srečujemo z odločbami in diagnozami, ki jih predpišejo otrokom, in te na nek način določajo, česa so otroci zmožni, kaj lahko učitelj od njih pričakuje. Čačinovič Vogrinčič (2008, str. 14) pravi: »V vsakdanjem življenju opise učnih težav ali primanjkljajev prepogosto uporabljamo kot diagnoze, pa ne bi smeli. Opisi niso diagnoze, temveč izhodišče za raziskovanje in dialog. Opredelitve primanjkljajev, posebnih potreb ali učnih težav se pogosto oblikujejo v navidezno objektivnem jeziku odraslega, ne da bi dodali učencev delež.«

Zelo pomemben je tudi glas otroka in jezik, ki ga uporabimo, ko govorimo z otrokom s travmatično izkušnjo. Otroci in mladostniki, ki so doživeli travmatično izkušnjo, govorijo svoj jezik in imajo svoj pogled na svet. Težava nastane, ko je odrasla interpretacija otrokovih nenavadnih reakcij, čustvovanj, vedenj obsojajoča in stigmatizirana. Kar pomeni, da je otrokovo vedenje interpretirano kot namerno, manipulativno in hudobno. Velikokrat so označeni kot "slabi otroci", ki morajo biti kaznovani. Odrasli morajo razumeti, da ima njihovo vedenje smisel. Ne glede na to, kako neprimerno in težavno je, je to njihova strategija preživetja (Hodas, 2006). Pomembno je vzpostaviti varen prostor, kjer otrok dobi svoj glas. Epston (1999, str. 140) je opisal dolžnost, ki jo lahko razumemo tudi kot dolžnost pri delu z otroki: "srečati se z otroki s sočutjem in ne s sumničenjem".

1.3.2 Otroci in mladostniki s travmatično izkušnjo v stiku s centrom za socialno delo

Otroci s travmatično izkušnjo so pogosto v stiku s centrom za socialno delo, vendar na drugačen in bolj neposreden način, saj centri z otroki, v primerjavi s šolo, niso v vsakodnevem stiku. Seveda pa je center za socialno delo tudi čisto drugačno okolje kot

šola. Skozi leta šolanja lahko otroci vzpostavljajo občutek varnosti, na centru za socialno dela pa je vzpostavljanje občutka varnosti in delo z otroki precej drugačno. Z otrokom ne sodelujejo več dni v tednu, ampak imajo z njim krajše stike. Zato je pri delu centrov za socialno delo pomembno tudi sodelovanje z drugimi institucijami.

Socialno delo pogosto pride v stik z otroki in družinami s travmatično izkušnjo po posredovanju šole. Zato je toliko pomembnejše sodelovanje centra za socialno delo in šole. Tina Papež (2017) je v raziskovalnem delu magistrske naloge raziskovala sodelovanje med CSD-jem in šolskimi svetovalnimi delavkami. V rezultatih opisuje, da šolske svetovalne delavke razumejo medsebojno sodelovanje kot pomoč in podporo s strani CSD-ja, ko same ne znajo in ne zmorejo več naprej. Socialne delavke na CSD-ju pa opisujejo medsebojno sodelovanje kot soustvarjanje načrta pomoči družini. Najpogosteje sodelujejo v primerih zaščite otroka zaradi nasilja v družini in ko otrok pogosto neupravičeno izostaja od pouka.

Tudi ko pridejo otroci v stik s centrom za socialno delo, sta zelo pomembna njihov pristop in občutek sprejetosti ter varnosti. Naloga socialnih delavk in delavcev je, da ustvarijo prostor za otrokov glas. Čačinovič Vogrinčič in Mešl (2019, str. 102) pravita: »V soustvarjanju razvidnosti in ozaveščenosti je glas otroka ključen. Skupaj se učimo, ustvarjamo nova znanja, nove pomene.« Pravita tudi (Ibid., str. 103), da govoriti otroku znamo odlično, govoriti z otrokom pa je nujna dragocena izkušnja, ki jo moramo raziskati in utrditi. Pa ne gre le za pogovor z otrokom, temveč za veliko več. Gre za pogovor, s katerim se otroku pridružimo, da bi slišali njegov glas in skupaj z njim raziskovali v procesu okrevanja z zelenimi izidi.

Prav tako je v socialnem delu je vedno večje zavedanje, da travmatična izkušnja v otroštvu in mladosti pusti posledice, ki so opazne tudi v zrelem in poznem obdobju življenja (Vande Berg, 2017). S sodelovanjem, podporo in pomočjo pediatrov, družine, socialnih delavcev in šole lahko otroci zaživijo in integrirajo posledice obremenjujočega okolja, se čustveno stabilizirajo in opremijo za konstruktivno reševanje življenjskih izzivov (Mantovani idr., 2019).

Socialno delo se pogosto srečuje z otroki, ki imajo izkušnjo travme, in kot sem že omenila je zelo pomemben ustrezen pristop. Ravno zato bi bilo dragoceno, da bi se v centre za socialno delo vpeljal pristop, ki temelji na razumevanju travme.

1.3.2.1 Otroci in mladostniki z izkušnjo travme v postopku zaščite

Posebno pozornost sem namenila tudi otrokom in mladostnikom z izkušnjo travme v postopku zaščite. Pogosto imajo otroci in mladostniki v postopku zaščite s travmami povezane izkušnje. Kot pravita Mešl in Radobuljac (2020, str. 202), so postopki zaščite otrok nujno povezane z izkušnjami, ki so bile ali še bodo za otroka travmatične, npr. postopek ob sumu nasilja ali zanemarjenja oz. zlorab in zanemarjenja. Tudi če se pokaže, da je bila prijava neutemeljena, so lahko dolgotrajni postopki zaščite povezani s travmatičnimi izkušnjami.

Otrok prihaja v stik z različnimi institucijami in za njih je zelo pomembno, da so njihove pravice spoštovane in upoštevane. Zaviršek in drugi (2013, str. 83) pravijo, da čeprav socialno delo, šolstvo, zdravstvo formalno temeljijo na konceptu človekovih pravic in Konvenciji ZN o otrokovih pravicah ter njenih dodatnih protokolih, se to ne kaže vedno pri delu z otroki.

Socialno delo ima zelo pomembno nalogo – zaščititi otroke. Kodele, Leskošek in Mešl (2020, str. 10) v uvodu knjige *Zaščita otrok pred nasiljem in zanemarjenjem v Sloveniji* pravijo, da so pravico do zaščite in varnosti otroci dobili že s sprejetjem Konvencije o otrokovih pravicah (1990). A pravica sama po sebi ne zmanjšuje dejstva, da je zaščita otrok zahtevno področje dela. Gre za kontekst, kjer se srečujejo pravice odraslih in pravice otrok ter dolžnost države.

V postopku zaščite je zelo pomemben položaj otroka in odnos do otroka. Zaviršek, Domiter Protneš in Drobnič Radobuljac (2020, str. 87) pravijo: »Skrbstveni poklici, šolstvo in zdravstvo upoštevajo na otroka usmerjeno perspektivo, ki vključuje razumevanje in zavedanje, da je otroštvo pomembno obdobje v človekovem življenju. Otroštvo ni le prehodno obdobje od odvisnosti do odraslosti, temveč je enako pomemben drugim obdobjem človekovega življenja. Torej otroci niso le "pomanjšani odrasli" ali nedoletni, ki jih je treba vzgojiti v dostojne odrasle. So subjekti pravic, ki imajo med drugim pravico do otroštva.« Nadaljujejo, da je zato pomembno, da strokovnjaki in strokovnjakinje, ki delajo v različnih strokah, razvijejo kompetence, s katerimi bodo z otroki ravnali kot z enakimi in hkrati kot različnimi glede na posameznikove potrebe, da bi s tem zmanjšali njihovo ranljivost in upoštevali načela na otroka usmerjene perspektive.

Postopek zaščite je zelo pomemben, saj lahko pomaga okrevati in integrirati travmatično izkušnjo v življenje. Pomembna je tudi usposobljenost strokovnih delavcev za ustrezno podporo in pomoč. O tem govorita Mešl in Radobuljac (2020, str. 204), ki pravita, da je ključno, da so strokovnjaki v postopku zaščite usposobljeni za ustrezno podporo otrokom in družinam z izkušnjo travme zaradi spolne zlorabe, zanemarjenja ali drugih oblik.

O pomembnosti izobraževanja strokovnih delavcev pišejo tudi Leskošek, Miklič in Sitar Surić (2020, str. 198). Pravijo, da bi prav vsi sodelujoči na področju zaščite otrok morali biti deležni stalnega izobraževanja in strokovnega izpopolnjevanja, skladnega s sodobnimi trendi. Pomembno in zaželeno je, da se vsem vpletenim v zaščito otrok zagotovi supervizijo, saj je potrebna za boljše vodenje posameznih zadev in za ohranjanje osebnega zdravja zaposlenih.

1.4 Pristop, utemeljen na razumevanju travme

Za nobenega otroka ali mladostnika na prvi pogled oz. stik ne moramo presoditi, ali ima travmatično izkušnjo ali je nima. Tudi če jo ima, jo vsak doživlja na svoj način. Ravno zato bi bilo dragoceno, da se v ustanove, kot so šola, CSD in druge, vključi pristop, ki daje občutek varnosti in sprejetosti. Pristop, utemeljen na razumevanju travme, vključuje razumevanje in prepoznavanje posledic travme. Vključuje tudi spoznanje in priznavanje, da lahko travmatična izkušnja vpliva na otrokovo življenje, doživljanje, vedenje in čustvovanje (Wilson, Pence, Conradi, 2013). Pristop je pomemben tudi, da zaščiti osebo pred re-travmatizacijo in hkrati krepi strokovnjake in druge, da pri sebi prepoznavajo morebitno sekundarno travmatizacijo. Kot pravita Mešl in Drobnič Radobuljac (2020, str. 209), pristop temelji na tem, da občutljivo in celostno pomaga in povzroča čim manj dodatne travme.

Razvoj pristopa, utemeljenega na razumevanju travme (ang. *trauma-informed care* – TIC), je omogočilo znanje iz različnih pristopov. Zajema spoznanje, da je treba biti do preživelih spoštljiv, krepi njihovo moč, jim povrniti upanje in ozavestiti povezavo med travmo in posledicami travmatične izkušnje (zloraba substanc, motnje hranjenja, depresija in anksioznost). Pristop spodbuja sodelovanje s preživeli, z njihovo družino in ostalimi pomagajočimi (Vande Berg, 2017).

V SAMHSA (2014, str. 9) je zapisano, da v pristopu, utemeljenem na razumevanju travme, strokovni delavec:

1. Razume širši vpliv travmatičnega dogodka in razume potek okrevanja.
2. Prepozna znake in simptome travmatičnih dogodkov pri uporabnikih, družinah, osebjem in drugih, ki so zaposleni ali prihajajo v ustanovo.
3. Se odziva s podkrepljenim znanjem o travmi in znanje vključuje tudi v postopke in praktično delo.
4. Stremi k temu, da zmanjša možnosti retravmatizacije. Mešl in Drobnič Radobuljac (2020, str. 215) pravita: »Temeljno izhodišče pristopa je izogibanje retravmatizaciji in povzročanju dodatne škode v procesih podpore in pomoči, ki jo lahko povzročimo, če ne upoštevamo človekove travmatiziranosti.«

Pa vendar pristop, ki temelji na razumevanju travme, ne pomeni, da se osredotočamo na travmo (Mešl, Drobnič Radobuljac, 2020, str. 217). Enako pravi Knight (2015, str. 26), in sicer da pristop ni osredotočen na travmo, ampak pomaga razviti zmožnosti in strategije za spopadanje z vsakodnevnimi življenjskimi izzivi. Pristop izhaja iz načel varnosti in zaupanja, izbire in sodelovanja ter večanja moči. Poudarja telesno, psihološko in čustveno varnost tako za osebe z izkušnjo travme kot za strokovnjake in ustvarja priložnost za ljudi z izkušnjo travme, da na novo vzpostavijo občutek nadzora in moči (Hopper, Bassuk in Olivet, 2010 v Mešl, Drobnič Radobuljac, 2020, str. 216).

Pristop, utemeljen na razumevanju travme, ne pomeni, da je treba v organizaciji vpeljati popolnoma nov pristop. Pomembno je, da bi dosednji pristop nadgradili tudi z znanjem o razumevanju travme in uskladjili z dobrimi praksami omenjenega pristopa.

1.4.1 Izhodišča pristopa, utemeljenega na razumevanju travme

V nadaljevanju bom opisala izhodišča pristopa, utemeljenega na razumevanju travme. Izhodišča izhajajo iz načel zaupanja, varnosti in sodelovanja. Paradigatsko spremembo, ki jo pristop prinaša, lahko ponazorimo z izhodiščnim vprašanjem iz »Kaj je narobe z vami?« k vprašanju »Kaj se vam je zgodilo?« (Steele in Malchiodi, 2012, str. 16–17).

Izhodišča pristopa (po Steele in Malchiodi, 2012, str. 16–17):

1. Razumevanje travme in njenih vplivov

Razumevanje, da stres, ki ga oseba doživi med travmatičnim dogodkom, vpliva na življenje. Prav tako pa vključuje prepoznavanje, da imajo nekonstruktivno vedenje in odzivi lahko izvor v preteklih travmatičnih izkušnjah.

2. Zagotavljanje varnosti

Pomembno je vzpostaviti fizično in čustveno varno okolje. Varen prostor, v katerem je prisoten spoštljiv in razumevajoč odnos.

3. Zagotavljanje kulturnih kompetenc

Razumevanje, da kulturni kontekst vpliva na posameznikov pogled, odziv travmatičnih dogodkov in proces okrevanja. Pomembni so spoštljivost in razumevanje kulturnih ritualov in spoštljiv odnos do različnih kulturnih ozadij.

4. Povečanje nadzora, izbire in avtonomije osebe z izkušnjo travme

Osrednji fokus je pomoč, da oseba ponovno vidi, da ima moč izbire. Pristop pomaga povrniti občutek avtonomnosti. Uporabnika je treba seznaniti s sistemom, po katerem deluje organizacija, z njim je treba deliti vse informacije, jasno ubesediti tudi pričakovanja in možnosti, ki jih ima. Pomembno je soustvarjanje odločitev, ki temelji na spoštovanju človekovih pravic in svobodi.

5. Delitev moči

Treba je spoštovati demokracijo in enakost. Pristop temelji na enakovredni moči in se s tem odpove hierarhiji moči v organizaciji. Na primer, za otroka je pomembno, da je slišan in občutek, da je enakovreden sogovornik. Pomembno je, da je moč razporejena na vseh ravneh organizacije, tako pri vsakdanjih odločitvah kot tudi pri oblikovanju politik in postopkov.

6. Integracija pomoči

Pristop vključuje širši pogled na uporabnika in njegov proces okrevanja z vključevanjem več različnih strokovnjakov, ki med seboj sodelujejo.

7. Okrevanje v odnosih

Vzpostavitev varnega, avtentičnega in pozitivnega odnosa lahko zelo prispeva k okrevanju in opolnomočenju oseb s travmatično izkušnjo.

8. Okrevanje je možno

Razumevanje, da je okrevanje možno v vseh primerih, ne glede na to, kako težko preizkušnjo je imel posameznik. Omogočiti varno okolje, ki temelji na pomoči, podpori in pomaga posameznika opolnomočiti, je že dober korak k okrevanju. Treba je omogočiti vključevanje v programe, ki bi posamezniku pomagali na poti v okrevanje.

1.4.2 Šola, ki upošteva spoznanja o travmi

Ena izmed možnosti, ki bi lahko izboljšala razumevanje otrok s travmatično izkušnjo v šoli, je zagotovo drugačen pristop od tradicionalnega pristopa v šolah, opisanega preglednici 1. Šola, ki upošteva pristop, utemeljen na razumevanju travme, vključuje informiranje o posledicah travmatičnega dogodka in omogoča varno, stabilno in razumevajoče okolje za učence in zaposlene. Primaren cilj je preprečiti re travmatizacijo. To pa je mogoče z znanjem o travmi, travmatičnih dogodkih in sprožilcih, ki povzročajo re travmatizirajo. Pristop izključuje stigmatizacijo in kaznovanje otrok (McInerney, 2014, str. 7).

Spodnja tabela (povzeto po McInerney, 2014, str. 13) prikazuje razliko med tradicionalnem postopanju učiteljev in med pristopom, utemeljenim na razumevanju travme.

Primer: Lara hodi v 5. razred. Na začetku je bila zelo zagnana in zgovorna učenka. Proti koncu razreda, pa je postala tiha, redkobesedna in malokrat je dvignila roko. Večkrat je povedala, da jo bolita trebuh in glava. Lara je pogosteje izostajala od pouka.

	Tradicionalen pristop	Pristop, utemeljen na razumevanju travme
Začeten načrt	Larina sramežljivost in mirnost sta opaženi, ampak v zaposlenem in glasnem razredu je pogosto spregledana. V razredu z veliko otroki ni časa za individualno opazovanje, kaj se dogaja s posameznim učencem.	Larino vedenje je bilo opaženo in učiteljica, ki je bila odgovorna za veliko število učencev, še ni imela priložnosti ukrepati. Ko pa je Lara povedala, da jo bolita trebuh in glava, si je vzela čas in jo vprašala, kaj se ji je zgodilo v zadnjem času in če jo kaj posebej teži. Povedala je, da je nekaj časa nazaj, na poti v šolo videla, kako je otroka iz druge šole zbil avto. Od takrat jo je zelo strah hoditi v šolo in nazaj domov.
Šolski odziv	Larine bolečine v trebuhu so le izgovor za izostanek od pouka.	Larina učiteljica je povabila v šolo starše in s pomočjo svetovalne delavke ponudila ustrezno pomoč. Razložili sta, kako pomembno je za otroka, da se počuti varno na poti v šolo in iz nje.
Kratkoročne in dolgoročne posledice	Na govorilnih urah učiteljica Larinim staršem pove, da bi Lara morala več sodelovati in se vključevati v razredu. Pove tudi, da Lara šole ne jemlje resno. Njene ocene postopoma padajo.	Larina družina je poskrbela, da Laro nekaj časa na poti v šolo spremlja njena sestra. Priskrbeli so ji tudi potrebno psihosocialno pomoč. Te spremembe, pomoč in podpora so omogočile, da se je Lara zopet počutila varno in začela v razredu aktivno sodelovati.

Preglednica 1 Primerjava med tradicionalnim pristopom in med pristopom, ki temelji na razumevanju travme

Šolsko okolje, v katerem posvečajo posebno pozornost znanju o travmi, koristi vsem otrokom – tistim, katerih travmatične izkušnje so znane, tistim, katerih travmatične izkušnje ne bodo nikoli natančno prepoznane, in tistim, ki so v stiku s travmatičnimi izkušnjami sošolcev. Skupaj lahko zagotovimo, da bodo vsi učenci uspeli in izkoristiti svoje potencialne, ne glede na obremenjujoče izkušnje ali okolje (Cole in drugi, 2005, str. 1). Kar pa ne pomeni, da je treba ustvariti novo kategorijo posebnosti ali posebno zdravljenje otrok, ki bi veljala v razredu. Združenje učnih in socialnih spretnosti je ključ do okrevanja. Cilj je, da se namesto disciplinskih ukrepov uvede več učnih in poučnih za življenje. Najpomembnejši cilj pa je, da otroci z obremenjujočimi izkušnjami postanejo uspešni učenci, ki so pripravljeni na življenjske izzive (Herman, 1997 v Cole in drugi, 2005, str. 6).

Pomembno se mi zdi povzeti, da pristop, utemeljen na razumevanju travme, ne pomeni in ne predpostavlja, da se v razredu določi nova kategorija otrok s travmatično izkušnjo, to bi bilo precej nasprotujoče. Omenjen pristop vsebuje celostni pogled posledic travme na potek življenja otroka, s tem pa ga ne želi še bolj izpostavljati, ampak krepiti njegove vire in prispevati k razumevanju otrokovega drugačnega vedenja, mišljenja in čustvovanja.

1.5 Pristop, ki temelji na razumevanju pomena varne navezanosti

Teorija navezanosti, ki sem jo spoznala med študijem, mi je odprla vrata v čisto drugačno razumevanje sveta, odnosov in pomen vzpostavljanja varnega odnosa pri delu z ljudmi. Znanje in zavedanje različnih stilov navezanosti in posledice (ne)varne navezanosti se mi zdi dober smerokaz za vse strokovne delavce, ki se srečujejo z otroki, ki imajo obremenjujoče izkušnje. Prav to je bil povod, ki je prispeval k odločitvi, da v teoretski del diplomske naloge vključim tudi teorijo varne navezanosti in možne pristope, ki jo upoštevajo.

Začetnik teorije navezanosti je britanski psihoanalitik J. Bowlby (1969, 1973, 1980), njegovo delo in teorijo pa je naprej razvijala M. Ainsworth (1985, 1989). Glavna ugotovitev, ki jo je Bowlby (1952, str. 13) zagovarjal, je, da je za uravnotežen otrokov razvoj potrebna izkušnja toplega, intimnega in povezanega odnosa, v katerem tako otroko, kot tudi mama ali drugi primaren objekt navezanosti, občutita zadovoljstvo in zadoščanje. V odnosu s staršem otrok izkusi, kako se lahko varno naveže ali pa tudi ne. Navezanost je nepogrešljiva zato, da se odpre svetu in v njem pridobi izkušnje, ki jih potrebuje za avtonomen razvoj (Bouwkamp in Bouwkamp, 2014, str. 23).

V 70. letih prejšnjega stoletja je M. Ainsworth s kolegi (1978) razširila in poglobila teorijo navezanosti z izjemno inovativnim postopkom imenovanim "tuja situacija". V laboratorijski igralnici je opazovala odnose med otrokom, njegovo materjo in neznano osebo. Postopek opazovanja opisuje in povzema Cugmas (1998), ki pravi, da je M. Ainsworth s kolegi opazovala otroke stare 12–18 mesecev, ki jih je mama za kratek čas namensko dvakrat zapustila. Nadaljuje, da pri prvem poskusu otrok ostane sam z neznano osebo, pri drugem poskusu pa je najprej sam, potem pa z neznano osebo, dokler se mama ne vrne. Pravi, da je fokus opazovanja otrokova reakcija na odsotnost matere oziroma ponovno srečanje z njo, zato so opazovali vedenje otroka ob njenem odhodu in prihodu.

Glede na opisani postopek in rezultate so M. Ainsworth in drugi (1978) predlagali tri glavne vzorce navezanosti: varna navezanost, ambivalentna navezanost in izogibajoča navezanost. Main in Solomon (1986, kot navedeno v Papalia idr., 2003, str. 188) pa sta tej delitvi dodala še četrti vzorec navezanosti, to je dezorganiziran stil navezanosti.

1.5.1 Stili navezanosti

Pri delu in stiku z otroki z obremenjujočimi izkušnjami se mi zdi poznavanje tipov navezanosti zelo pomembno. Pomagajo lahko pri razumevanju otrokovega vedenja in medosebnih odnosov z vrstniki in ostalimi osebami.

V nadaljevanju bom opisala značilnosti vseh štirih stilov navezanosti. Značilnosti povzemam po avtorjih, Erzar in Erzar Kompan (2011) ter Cvetek (2010), ki sledijo najpogosteje uporabljeni opredelitvi.

1. Varna navezanost

Otroci, ki so varno navezani, svobodno raziskujejo svoje okolje, njihova igra je lahkotna, kreativna in sprošena (Erzar in Erzar Kompan, 2011, str. 18–20). Avtorja pravita (Ibid.), da varno navezani otroci na podlagi občutka, da se na starše lahko zanesejo in da jih bodo starši zaščitili, raziskujejo svoje neposredno okolje in svet okoli sebe. Izražajo svoje potrebe in želje brez okrevanja. Tudi Cvetek (2010, str. 75) pravi, da je otrok, ki je varno navezan, čustveno in kognitivno vključen, starši so zanj varna osnova, iz katere lahko raziskuje okolje.

2. Ambivalentna navezanost

Avtorja Erzar in Erzar Kompan (2011, str. 23) pravita, da so otroci, ki imajo pretežno ambivalenten stil navezanosti, videti nesamostojni in negotovi. Nadaljujeta (Ibid.), da jih prestraši že najmanjša ovira. V nepoznanih situacijah delujejo nemočno, pasivno in prestrašeno, v znanih pa ježno in obrambno. Cvetek (2010, str. 75) pravi, da je otrok, ki kaže ambivalentni stil navezanosti, napet in jezen ter ima večje težave pri nadzorovanju impulzov. Nadaljuje, da so otrokovi odzivi pretirani in skrajni.

3. Izogibajoča navezanost

Otroci z izogibajočim stilom navezanosti so v šolskem obdobju izpostavljeni temu, da se bodo med vrstniki počutili ogrožene in se jim začeli izogibati. Postali bodo čustveno izolirani ali pa bodo kazali znake antisocialnega vedenja, kot so laganje, goljufanje in kraja (Erzar in Erzar Kompan, 2011, str. 24). Otrok, ki ima izogibajoč stil navezanosti, je pogosto otopel in rigidno odziven na specifična pričakovanja (Cvetek, 2010, str. 75).

4. Dezorganizirana navezanost

Avtorja Erzar in Erzar Kompan (2011, str. 24) pravita, da se otroci, ki imajo dezorganiziran stil navezanosti, vedejo neobvladljivo, nasilno in nemirno. Pri njih lahko opazimo več disociativnega vedenja, kot so nenadni preskoki v zaznavanju, spominu in identiteti. Otrok prevzame kontrolo nad okolico in domačimi. Avtorja pravita (Ibid.), da po eni strani nadzirajo starše, po drugi strani pa jih ščitijo. Do svojih staršev se obnašajo tako, kot bi mogli ravnati starši z njimi.

Kot ugotavlja Furnivall (2011), je navezanost izjemno pomembna za življenje otrok in mladostnikov – če je otrok v svojih skrbnikih ponotranjil manj varne stile navezovanja, to lahko vpliva na to, na kakšen način bo doživljal sebe in na kakšen način bo vstopal v odnose v odraslem življenju (npr. partnerske, starševske). Omenjena avtorica (Ibid.) nadaljuje, da otrok, ki s strani skrbnikov ni dobil izkušnje ljubezni in sočutja, težje ohranja stik s sabo in se tudi težje sooča s stresi in z izzivi v življenju. Martindale (2018) v tem kontekstu govori o navezanosti kot o notranjem sistemu, zemljevidu.

Na tem mestu se mi zdi pomembno omeniti, da avtorja Žvelc (2006) po modelu Bartholomew in Horowitz (1991) omenjata in opisujeta značilnosti stilov navezanosti v odrasli dobi. Osebe, ki imajo npr. **varen stil** navezanosti, se v odraslosti čustveno zbližajo z drugimi ljudmi. Zanesejo se na druge in drugi se zanesejo nanje. V otroštvu poimenovan ambivalentni stil navezanosti v odraslosti poimenujeta kot **preokupiran stil** navezanosti in pravita, da osebe s takšnim stilom navezanosti težijo k stikom z drugimi in se brez tesnih stikov ne počutijo dobro. Želijo se čustveno zbližati, vendar imajo občutek, da si drugi ne želijo biti tako blizu njih, kot bi si želeli oni sami. Sebe vrednotijo negativno, svet okoli sebe pa pozitivno. Tretji stil navezanosti je izogibajoč, ki ga avtorja delita na dva stila. En stil je **plašljivo-izogibajoč** stil navezanosti, v otroštvu poimenovan dezorganiziran stil navezanosti. Za ta stil navezanosti je značilno, da osebe v odrasli dobi težko zaupajo drugim in se težko zanesejo nanje. Negodno jim je, če se jim kdo preveč približa. Pomembno jim je, da so se počutijo neodvisne in samozadostne. Sebe vrednotijo negativno in ravno tako svet okoli njih. Drugi stil izogibajoče navezanosti je **odklonilno-izogibajoč** stil navezanosti, ki je v otroštvu poimenovan kot izogibajoč stil navezanosti. Za osebe z odklonilno-izogibajočim stilom navezanosti pravita, da se dobro počutijo brez tesnih odnosov z drugimi. Zanje je pomembno, da se počutijo neodvisne in samozadostne. Ne želijo si zanašati na druge in prav tako ne želijo, da se drugi zanašajo nanje. Sebe vrednotijo pozitivno, svet okoli sebe pa vrednotijo negativno.

1.5.2 Sekundarna figura navezanosti

Teorija navezanosti nas spremlja skozi celo življenje; navezovanje, povezovanje, varna navezanost niso prisotni samo v otroštvu. Avtorja Žvelc (2006) pravita, da je že Bowlby (1969) poudaril, da potreba po navezanosti ni omejena samo na otroštvo, ampak poteka celo življenje. Sekundarna figura navezanosti lahko v adolescenci in odraslosti postanejo različne osebe, npr. sorojenci, drugi sorodniki, intimni partnerji, bližnji prijatelji, učitelji in drugi (Mikulincer in Shaver, 2016, str. 53). Tudi mladostniki in ljudje v različnih obdobjih odraslosti so navezani na druge osebe (Žvelc in Žvelc, 2006).

Travmatične in obremenjujoče izkušnje v otroštvu lahko povzročijo težave v navezanosti. O tem pišeta tudi R. Bouwlskamp in S. Bouwlskamp (2004, str. 26): »Otrok lahko že pri rosnih letih pridobi boleče in travmatične izkušnje, ki povzročajo težave v navezanosti. To lahko pusti trajen vzorec plašljivih in izkrivljenih navezovalnih vedenj, ki zavirajo otrokov razvoj in povzročajo težave v stiku z drugimi. Iz začetnega odnosa s starši se kasneje razširijo na vse odnose in torej v precejšnji meri določajo otrokovo delovanje.«

Za otoka z nevarno navezanostjo vstop v šolo in na splošno življenje predstavlja ogrožen izziv. Nevarna navezanost lahko vpliva tudi na šolski uspeh in razvoj otrokovih potencialov. Otroci, ki imajo varen vzorec navezanosti, imajo višje ocene, so bolj čustveno stabilni, bolj konstruktivno rešujejo težave v primerjavi z otroki, ki imajo nevaren vzorec navezanosti (Bergin in Bergin, 2009). Težje je razumeti, da je učenje pri otroku, ki se ne počuti varnega, obstranskega pomena. Otrok je neprestano v preživetvenem načinu (boj – beg – zamrznitev) (Geddes, 2018).

Še vseeno pa navezanost s primarnim skrbnikom ni vedno razlog za vedenje in težave otrok. Gilbret, Parker in Rose (2016) poudarjajo, da stil navezanosti, ki ga je otrok ponotranjil ob svojih skrbnikih, ni vedno razlog za otrokove težave v vedenju in čustvovanju. Pravijo, da včasih pa so te težave povezane prav s tem, da je otrok ob svojih vrstnikih zato, da bi preživel, razvil vedenja, ki mu v odnosih z ostalimi povzročajo težave.

Otrok seveda ne navezuje stikov samo s primarnim objektom, torej s staršem ali z drugim negovalcem. Stik ima tudi z drugimi ljudmi, s katerimi vzpostavlja odnos. Mayseless (2005) pravi, da sekundarna navezanost pride v poštev kasneje v otroštvu, ko ima otrok priložnost navezati stike tudi z drugimi, ki ne predstavljajo primarne družine. Nadaljuje, da kljub temu, da je primarni subjekt navezanosti pomemben, je enako pomembna tudi

sekundarna figura navezanosti, npr. učitelji. Učitelji, ki upoštevajo pristop, ki temelji na razumevanju pomena varne navezanosti, si prizadevajo, da vzpostavljajo varno navezanost z učenci in nagovarjajo otrokove individualne potrebe (Rose, Gilbert, Parker, 2017, str. 65). Še posebej z otroci, ki se soočajo z veliko izzivov in so bolj ranljivi, saj lahko z vzpostavitvijo varne navezanosti otroci izboljšajo znanje in izkoristijo svoje sposobnosti (Geddes, 2018).

Kot pravi Mayseless (2005), je za razliko od primarne navezanosti (z negovalcem) sekundarna navezanost lahko kratkotrajna in situacijska. Nadaljuje (Ibid.), da tudi ni nujno, da je tako poglobljena, da zajema vse spektre kot primarna, lahko je tudi krajša in spremenljiva.

1.5.3 Temelji pristopa, ki temelji na razumevanju pomena varne navezanosti

Spodaj navajam ključne smernice, ki jih vključuje na pristop, ki temelji na razumevanju pomena varne navezanosti (angl. *attachment informed care* – AIC). Povzemam po Rose in Gilbert (2017, str. 74), ki predstavljata smernice, ki jih lahko integriramo v šolsko okolje. Temelji so:

- **Občutek opaženosti [angl. *Being seen*]**

Videti otroka pomeni več kot le to, da učitelj opazi učenca. Pomeni, da se otrok ali mladostnik počuti sprejetega in občuti, da je učitelj do njega empatičen. Šola, ki otroke opazi in jim pusti biti to, kar so, ima predpostavko, da učenec z vedenjem nekaj sporoča.

- **Občutek varnosti [angl. *Feeling safe*]**

Pomemben je občutek varnosti, saj le tako otrok resnično postane to, kar je. Pomembna je psihična, fizična in čustvena varnost.

- **Občutek potolaženosti [angl. *Feeling soothed*]**

Ohranjanje mirnosti je še posebej dragocena, ko učenec nekaj sporoča z agresijo in neprimernim vedenjem. Pomembno je, da učitelj ostane miren in ohranja varen prostor, v katerem se lahko otrok umiri.

- **Občutek gotovosti [angl. *Feeling secure*]**

Občutek gotovosti pomeni varen prostor, v katerem lahko otrok raziskuje svoje sposobnosti in krepi samozavest. Še posebej je pomembno, da to občuti v razredu med svojimi sošolci, tako bo imel občutek, da lahko izrazi svoje mnenje in pokaže svoje znanje.

Razumevanje in poznavanje teorije navezanosti in njenih stilov navezanosti je pomembno za razumevanje vpliva manj varnih vzorcev navezanosti na otrokovo čustvovanje in vedenje. Na razumevanju pomena varne navezanosti utemeljen pristop se še razvija in upam, da bodo zametki pristopa kmalu integrirani tudi v slovenskih šolah, socialnem delu in drugih institucijah.

2 Empirični del

2.1 Formulacija problema

Idejo za raziskovanje sem dobila na Kongresu socialnega dela 2019 med predavanjem dr. Nine Mešl o posledicah obremenjujočih izkušenj otrok in mladostnikov v odrasli dobi in pomenu ustrezne pomoči v socialnem delu. Njeno predavanje me je vsebinsko zelo pritegnilo, hkrati pa je vzbudilo tudi željo po raziskovanju omenjene teme v mojem domačem okolju.

Področje travme in z njo povezanih vsebin me že od nekdaj zelo zanima. Območje Radeč sem si izbrala, ker je to okolje, v katerem sem odraščala. Še posebej pa me spodbudila situacija iz lanskega leta, ko je učenec Osnovne šole Radeče naredil samomor, ter dejstvo, da je v Radečah število samomorov enkrat večje kot v slovenskem povprečju. Stopnja umrljivosti zaradi samomora v Sloveniji je bila leta 2018 v Radečah 41 na 100.000 prebivalcev, v Sloveniji pa 20 (Nacionalni inštitut za javno zdravje, 2018).

Rada bi raziskala, kako različni profili strokovnjakov, s katerimi pridejo otroci in mladostniki v stik, razumejo obremenjujoče izkušnje v otroštvu in kako jih povezujejo z vedenjem, doživljanjem in s težavami, ki jih imajo otroci, ter kako ukrepajo. Vedno, ko me spomini popeljejo nazaj med šolske klopi, se spomnim, kako sem vzpostavljala stik s tistimi, ki so živeli v obremenjujočih okoliščinah. Jaz sem jih doživljala kot da so bili na nek način vedno postavljeni na rob celotnega dogajanja, niso imeli veliko prijateljev, imeli so slabši učni uspeh, bili večkrat tarče najstniških zbadljivk in večkrat deležni vzgojnih ukrepov. Ravno zato sem že takrat imela veliko sočutje in željo, da postanejo vključeni.

Felitti in drugi (1998) v svoji raziskavi izpostavijo, kako travmatične izkušnje, ki se pojavijo v otroštvu (0–17 let), vplivajo na doživljanje in potek življenja v odrasli dobi. Zato se mi zdi toliko pomembnejše prepoznavanje in razvijanje praks v socialnem delu in drugih institucijah, ki bi ustrezno podprle človeka na poti okrevanja.

Otroci imajo v času svojega odraščanja veliko stikov z izobraževalno ustanovo in morebitno tudi s centrom za socialno delo. Zato bom raziskala, v kolikšni meri socialne delavke, šolska svetovalna delavka in učiteljice, ki se pri svojem delu srečujejo z otroki, prepoznajo obremenjujoče izkušnje v življenju otrok in kako se odzivajo v primeru prepoznavanja travmatičnih izkušenj. Preučila bom, katere so možne strategije, da bodo

institucije, v katerih bom izvedla intervjuje, poglobile zavedanje, kako pomembni sta pomoč in podpora otrokom in mladostnikom.

Podobno kot v socialnem delu raziskujemo, kateri je najmanjši možni korak, ki ga lahko naredimo, da pride do spremembe, mislim, da je za razumevanje travme v domačem kraju moja raziskava prvi možni korak. Pa ne samo za moj domači kraj, ampak tudi za področje socialnega dela.

Raziskovalna vprašanja

- Kako strokovni delavci in strokovne delavke razumejo obremenjujoče izkušnje pri otrocih?
- Na kakšen način obremenjujoče izkušnje prepoznavajo?
- Kako strokovni delavci in strokovne delavke razumejo povezavo med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok?
- Kakšne strategije ukrepanja strokovni delavci in strokovne delavke uporabljajo pri soočanju s to problematiko pri svojem delu?

2.2 Metodologija

2.2.1 Vrsta raziskave

Raziskava je kvalitativna, saj so pridobljeni podatki, kot zapiše Blaž Mesec (2009a, str. 6), za ta tip v obliki pripovedi (besedni). Gradivo bo na besedni način tudi analizirano. Prav tako je to empirična raziskava, saj bom s spraševanjem zbirala nova gradiva. Za empirično raziskovanje je značilno, da zbiramo novo, neposredno izkustveno gradivo z opazovanjem ali spraševanjem (Mesec, 2009a, str. 1–5).

2.2.2 Teme raziskovanja

- Razumevanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih in mladostnikih
- Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih in mladostnikih
- Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok
- Strategije ravnanja strokovnih delavcev, ko prepoznajo obremenjujoče situacije

2.2.3 Merski instrument

Merski instrument v moji raziskavi je delno strukturiran vprašalnik. Bistvena vprašanja bom imela pripravljena, če bom želela dodatna pojasnila, pa bom postavila podvprašanja. Kot pravi Rihter (2003), ta oblika omogoča primerjanje odgovorov, hkrati pa lahko v primerih, ko želimo dodatna pojasnila, postavimo dodatno vprašanje. Delno strukturiran vprašalnik sem izbrala tudi z namenom, da sogovornik/sogovornica odgovarja čimbolj prosto, iz svojega vira znanja in izkušenj. Bistvo takšne metode spraševanja je, da se spraševalec čimbolj umakne v ozadje in intervjuvancu pusti, da prosto pripoveduje svojo zgodbo ter izraža svoje misli in občutja, brez da bi ga spraševalec prekinjal z vnaprej postavljenimi vprašanji (Mesec, 2009b, str. 119).

Pri oblikovanju vprašanj sem si pomagala s smernicami za izvedbo fokusnih skupin, ki so bile oblikovane za namen projekta Prevalenca obremenjujočih izkušenj v otroštvu in njihova povezanost s funkcioniranjem v odraslosti. V sklopu projekta je bila opravljena raziskava Prepoznavanje obremenjujočih izkušenj otrok in načini ravnanja v vrtcih in šoli.

2.2.4 Opredelitev enot raziskovanja

Populacijo raziskovanja predstavljajo različni poklicni profili (učitelji/-ce in so hkrati razredniki/razredničarke, šolski/-a svetovalni/-a delavec/delavka ali strokovni/-e delavci/delavke), ki so zaposleni na predmetni stopnji Osnovne šole Marjana Nemca Radeče oz. opravljajo delo šolske svetovalne službe ali so zaposleni na Centru za socialno delo Laško, saj območje Radeč spada pod CSD Laško. Intervjuvanci so v delovnem razmerju najmanj dve leti ter so pri svojem delu v stiku z otroki in mladostniki. Na omenjenih delovnih mestih so zaposleni v obdobju izvajanja intervjujev od 22. 4. 2020 do 3. 5. 2020.

Vzorec je neslučajnostni in priložnostni. Neslučajnostni vzorec pomeni, da je raziskava izvedena v skupini ljudi, ki je raziskovalcem najbolj dostopna (Mesec, 2009b, str. 10–11). Tudi jaz sem v vzorec izbrala tiste osebe, ki so bile najbolj dostopne in so bile pripravljene sodelovati.

V raziskavi je sodelovalo šest udeleženk, vse bo bile ženskega spola, stare od 29 do 49 let. Vzorec zajema tri strokovne delavke, zaposlene na Osnovni šoli Marjana Nemca Radeče, in tri strokovne delavke, zaposlene na Centru za socialno delo Laško. Vse so imele dokončano visokošolsko izobrazbo (vključno z magisterijem). Pridobljeni končni nazivi izobrazbe udeleženk raziskave so bili različni, in sicer strokovne delavke na

osnovni šoli so imele naslednje nazive: profesorica slovenščine, profesorica matematike in računalništva ter univerzitetna diplomirana pedagoginja. Udeleženke na Centru za socialno delo Laško pa so imele naslednje nazive: univerzitetna diplomirana socialna delavka, profesorica defektologije in magistrica psihologije. Dve strokovni delavki na osnovni šoli sta zaposleni na predmetni stopnji, ena poučuje slovenščino, druga pa računalništvo in matematiko, obe opravljata tudi funkcijo razredničarke. Tretja udeleženka, ki je zaposlena na Osnovni šoli Marjana Nemca, je zaposlena kot šolska svetovalna delavka. Med intervjuvankami, ki so zaposlene na Centru za socialno delo Laško, je ena izmed njih zaposlena na področju varstva otrok in družine, druga opravlja delo na več področjih, med njimi tudi na področju rejništva in varstva otrok in mladostnikov, tretja udeleženka pa je pomočnica direktorice in prav tako opravlja delo na več področjih. Udeleženke so imeli delovno dobo od 5 do 23 let. Od vseh udeleženk so se štiri udeležile dodatnih izobraževanj, ki so bila povezana s travmo.

2.2.5 Zbiranje podatkov

Podatke sem zbrala z izvedbo intervjujev, glede na to, da so bile razglašene izredne razmere zaradi virusa COVID-19, sem intervjuje opravila preko programa, ki je omogočal videoklic in pogovor preko mikrofona. Štiri intervjuje sem opravila preko programa Teams, dva pa preko telefonskega klica, ker zaradi tehničnih težav ni bilo možno drugače. Intervjuje sem izvedla v različnih datumih: 22. 4. 2020, 23. 4. 2020, 29. 4. 2020, 30. 4. 2020, 3. 5. 2020.

Gillham (2005, str. 103) ugotavlja, da so prednosti telefonskega intervjuvanja v primerjavi z drugimi metodami raziskovanja na daljavo sledeče: komunikacija poteka "v živo", kar pomeni, da lahko prosimo za pojasnilo, če nam kaj ni jasno, če sogovornik omeni zanimivo temo, ga lahko o tem vprašamo, in ljudje splošno lažje govorijo kot pa pišejo (kot bi bilo na primer pri intervjuju prek elektronske pošte). Glavna slabost telefonskih intervjujev pa je po Gillhamu (2005, str. 104) ta, da kljub temu da pogovor poteka "v živo", sogovornika ne vidimo. Zato ne dobimo podatkov o neverbalni komunikaciji, ki predstavlja pomemben del komunikacije. Izgubi se veliko empatije in medosebne kemije, ki je zelo pomembna za ohranjanje pogovora, kadar intervju poteka v živo in osebno. Zato lahko telefonski intervjuji zahtevajo več dela, da pogovor teče naprej.

Vse intervjuvance sem vprašala za dovoljenje, če lahko pogovor snemam, in razložila, da je sodelovanje v raziskavi prostovoljno, da bodo podatki anonimni in da če sodelovanje odklonijo, to ne bo imelo nikakršnih posledic.

2.2.6 Obdelava in analiza podatkov

Besedno gradivo sem kvalitativno analizirala po navodilih za kvalitativno analizo in obdelavo podatkov (Mesec, 2009). Od vseh izbranih intervjujev sem naredila transkripcijo. Intervjuje sem snemala in si s tem olajšala zapisovanje. Transkripcijo intervjujev imam shranjeno v osebni arhivu.

Po tem, ko so bili intervjuji zapisani, sem jim določila enote kodiranja in vsakega izmed intervjujev označila s svojo črko (A, B, C, D, E, F). Intervjuji, opravljeni s strokovnimi delavkami osnovne šole, so označeni s črkami od A, B, C, in intervjuji, ki sem jih opravila s strokovnimi delavkami na centru za socialno delo D, E, F. V naslednjem koraku sem določila enote tistim izjavam, ki so relevantne za mojo raziskavo, ostale pa sem opustila. Uporabljene izjave so označene z (/). Vsaki označeni izjavi sem dodala še kodo, npr.: / So po navadi v družinah, kjer so ločeni starši./(B1) (B1 pomeni da gre za intervju z oznako B in za prvo izjavo intervjuvanke).

Gradivo sem analizirala z odprtim kodiranjem. Zaradi lažje preglednosti sem izjave strokovnih delavk centra za socialno delo pri odprtem kodiranju obarvala zeleno. Določenim izbranim izjavam, ki sem jih označila po opisanem postopku iz prejšnjega odstavka, sem določila pojme, podkategorije, kategorije in teme. Vse podatke sem zapisala v obliki tabele. Grupirani odgovori in odprto kodiranje sta dodana v prilogah pod oznakama 8.3.1 in 8.3.2.

Na koncu sem podatke še osno kodirala, tako, da sem vzpostavila še hierarhijo med kategorijami in podkategorijami (Mesec, 2009b, str. 22). Osno kodiranje je razvidno v prilogi pod oznako 8.3.3.

2.3 Rezultati raziskave

V tem poglavju bom predstavila rezultate raziskave. Rezultati so razdeljeni na raziskovalne teme in njihove kategorije. Podkrepljeni so z izjavami intervjuvancev. Zaradi lažje primerjave in analize pridobljenih rezultatov sem ločila rezultate, pridobljene v intervjujih s strokovnimi delavkami na šoli, in tiste, ki sem jih pridobila v intervjujih s strokovnimi delavkami na centru za socialno delo.

Pri kategorijah *razumevanje obremenjujočih izkušenj v otroštvu* in pri kategoriji *najpogostejše obremenjujoče izkušnje v otroštvu* sem obremenjujoče izkušnje razdelila v tri kategorije, na podlagi splošne opredelitev, ki se uporablja pri študijah obremenjujočih izkušenj:

- **Obremenjujoče izkušnje v otroštvu (OIO10)¹:** vključuje fizično zlorabo s strani starša ali skrbnika, čustvena zloraba starša ali skrbnika, spolna zloraba, odraščanje v gospodinjstvu z alkoholom in/ali drogami, izkušnja prestajanja zaporne kazni družinskega člana, bivanje skupaj z osebo s težavami v duševnem zdravju, nasilje v družini, ločitev ali razveza, izguba starša oz. pomembnega drugega, čustveno in fizično zanemarjanje.
- **Razširjen OIO²** obsega obremenjujoče izkušnje izven družine, kot so nasilje in kriminal v skupnosti, rasna identitetna ali druga oblika diskriminiranosti, negativne izkušnje z vrstniki.
- **Druge neustrezne izkušnje otrok** predstavljajo ostale izkušnje, ki so jih intervjuvanci navajali kot obremenjujoče, a jih ni mogoče uvrstiti v nobeno izmed zgornjih kategorij.

Pri ostalih kategorijah (*Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj, Povezava med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na kasnejše življenje otrok in odraslih, Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju obremenjujočih izkušenj, samoocena usposobljenosti za ukrepanja, Načini shajanja z obremenjujočimi izkušnjami, Predlogi za sistemsko ureditev za pomoč in podporo otrokom in mladostnikov*) pa bom uporabljala OI, ki vključuje vse zgoraj naštetе opredelitve (OIO10, razširjena opredelitev OIO, druge neustrezne izkušnje otrok).

¹ Felitti, V. J., Anda, R. F., Nordenberg, D., Williamson, D. F., Spitz, A. M., Edwards, V., Koss, M.p., & Marks, J. S. (1998). Relationship of childhood abuse and household dysfunction to many of the leading causes of death in adults. The adverse childhood experiences (ACE) study. *American Journal of Preventive Medicine*, 14(4), 245–258.

² Cronholm, P.F., Forke, C. M., Wade, R., Bair-Merritt, M. H., Davis M. ... in Fein, J. A. (2015). Adverse Childhood Experiences: Expanding the Concept of Adversity. *American Journal of Preventive Medicine*, 49(3), 354-361.

2.3.1 Razumevanje izraza obremenjujoče izkušnje otrok

2.3.1.1 Razumevanje izraza obremenjujoče izkušnje

❖ Razumevanje izraza obremenjujoče izkušnje strokovnih delavk na osnovni šoli

○ OIO10

Strokovne delavke v šoli pojem obremenjujoče izkušnje v otroštvu razumejo kot **težke družinske preizkušnje** [*»druge težke hude preizkušnje, kar se družinskih zadev tiče«* (A3)]. Pod OIO10 so umestile **zlorabo alkohola v družini** [*»Zagotovo alkoholizem,«* (A1), *»alkohol«* (C7)], **zasvojenost** [*»Ali so kakršne koli odvisnosti«* (B3)] in različne oblike **družinskega nasilja** [*»nasilje v družini«* (A2), *»nasilje v družini«* (B4)]. Kot obremenjujoče so izpostavile tudi **odsotnost starša**, [*»eden od staršev pusti otroka«* (B2)], **ločitev ali razvezo** [*»so po navadi v družinah, kjer so ločeni starši«* (B1), *»ali je to ločitev«* (C3)] ali **izgubo starša** [*»ali je to izguba kakšnega starša«* (C2)].

○ Razširjena opredelitev OIO

Pod razširjen OIO opredelijo stike in odnose med vrstniki, izpostavile so **vrstniško etiketiranje** [*»Kar se tiče stika z vrstniki pa mogoče etiketiranje«* (A4)] in **vrstniško zasmehovanje** [*»ko otroci zasmehujejo druge«* (A5)].

○ Druge neustrezne izkušnje otrok

Izpostavile so nekaj potencialnih obremenjujočih izkušenj, ki se dogajajo v družini, npr. **izvajanje pritiska nad otrokom** [*»otrok, nad katerim se izvaja pritisk«* (B5)] in **nerazumevanje otroka** [*»ga ne razumejo«* (C6)]. Navajajo tudi, da je obremenjujoče, če je otrok drugačen, npr. **če ima otrok posebno potrebo** [*»ali je otrok že sam po sebi drugačen«* (C5), *»posebne potrebe otroka ali starša«* (C4)], in različne obremenjujoče spremembe v družini, kot so **nesporazumi med starši** [*»nerazumevanje med starši«* (C1)] ali **nezaposlenost** [*»Nezaposlenost«* (C8)]. Omenile pa so tudi vpliv **transgeneracijskega prenosa vedenja, vzorcev, ki se prenašajo s staršev na otroka** [*»vse, kar se dogaja starejšim, pa vpliva na otroke«* (C9)].

❖ Razumevanje izraza obremenjujoče izkušnje strokovnih delavk na centru za socialno delo

○ OIO10

Kot obremenjujoče izkušnje strokovne delavke na centru za socialno delo označujejo **kumuliranje različnih OIO10, ki imajo vpliv na življenje otrok** [»Nekaj, kar se kumulira v otroštvu in vpliva na kasnejše življenje otrok« (D5), »Vse obremenjujoče situacije, ki v tistem trenutku vplivajo na otrokovo življenje ali kasneje« (E1), »In imajo vpliv na življenje otroka« (E4)]. Strokovne delavke na centru za socialno delo kot pojem obremenjujoče izkušnje razumejo različne **travmatizirajoče izkušnje iz družinskega konteksta** [»različne travmatizirajoče izkušnje iz družinskega konteksta« (D1)] in vezane na **odnosno dinamiko znotraj družinskih članov** [»vezane na odnosno dinamiko znotraj družinskih članov« (F8)], kot je **izkušnja družinskega nasilja** [»od družinskega nasilja« (D2), »za nasilje v družini« (F9)].

Pod OIO10 so uvrstile tudi **različne vrste zlorab** [»zelo nekih drugih vrst zlorab« (D4)], med njimi so izpostavile **spolne zlorabe** [»spolnih zlorab« (D3)].

○ Razširjena opredelitev OIO

Pod pojem obremenjujoče izkušnje razumejo tudi **medvrstniško nasilje** [»za nasilje nad njim med vrstniki« (F10)].

○ Druge neustrezne izkušnje

Strokovne delavke na centru za socialno delo označujejo kot obremenjujoče izkušnje tudi **situacije, ki imajo vpliv na doživljanje** [»Situacije, ki imajo vpliv doživljanje« (E2)] in **čustvovanje** [»vplivajo na čustvovanje« (E3)]. Tudi **situacije, ki povzročajo začasno stisko** [»lahko je vezana na trenutno stisko« (F1)], **doživljanje stiske v odnosu z vrstniki, s starši ali sorojenci** [»Doživlja stisko v odnosu z nekom, ali z vrstnikom, staršem, z bratom ali sestro« (F2), »predstavlja čustveno stisko« (F6)]. Potencialno lahko obremenjujočo izkušnjo povzročijo tudi **komunikacijska bariera** [»Lahko gre le za komunikacijsko bariero« (F3)], **slabše govorne veščine** [»slabših govornih veščin še ne zna skomunicirati kakšne situacije« (F4)] ali če **stiska ostane neizgovorjena** [»ostane z neizgovorjenim v sebi« (F5)]. Obremenjujoče so lahko tudi **vsakdanje izkušnje, ki so za odrasle enostavne** [»obremenjujoče izkušnje so vsakdanje in morda za odrasle

enostavne« (F7)]. Druge neustrezne izkušnje so lahko povezane tudi z **izgubo varnosti in sprejetosti** [»povezane z izgubo njihove varnosti in sprejetosti« (F11)].

2.3.1.2 Najpogostejše obremenjujoče izkušnje pri delu z otroki in mladostniki

❖ Prepoznavanje najpogostejših obremenjujočih izkušenj pri delu z otroki in mladostniki strokovnih delavk na šoli

○ Prepoznavanje najpogostejših OIO10 pri delu z otroki in mladostniki

Strokovne delavke na osnovni šoli poročajo, da med najpogostejše OIO10 spada izkušnja **psihičnega in fizičnega nasilja** [»nasilje« (A8)]. Pri svojem delu se srečujejo tudi s primeri **spolnih zlorab** [»posilstvo« (A9)].

Med pogoste obremenjujoče izkušnje uvrščajo tudi tiste, ki se zgodijo v družinah, npr. **ločitev ali razveza staršev** [»ločitev« (C10)], [»Ločitev« (B14)], **zapustitev otroka** [»Ko ga zapusti eden od staršev« (B11)] ali pa je **starš čustveno neodziven** [»Ali pa v smislu, da se starš ne odziva« (B12)], [»Fizično prisoten, a hkrati tudi psihično odsoten« (B16)]. Pogosto so prisotni so tudi **verbalno nasilje** [»ali pa da ga starši dajejo v nič« (A13)], **etiketiranje z zbadljivkami in opazkami** [»ga etiketirajo z razno raznimi opazkami: kreten, butl« (A14)], **vzbujanje krivde** [»ga krivijo, da tako živijo« (A15)], starši **odgovornost za nezadovoljstvo v svojem življenju prepisujejo otrokom** [»Veliko staršev, ki so nezadovoljni s sabo, s svojim življenjem, krivijo otroke« (A16)]. Strokovne delavke v raziskavi opredelijo kot pogosto obremenjujočo izkušnjo tudi **čustveno zanemarjanje** [»Čustveno zanemarjanje otrok« (B15)] in **zlorabo alkohola** [»alkohol« (C11)]. Izpostavljajo tudi pomen **značilnosti družine, v katero se rodi otrok s posebnimi potrebami** [»Kakšni družini se rodi otrok s posebnimi potrebami« (A11)].

○ Prepoznavanje najpogostejših obremenjujočih izkušenj razširjene opredelitve OIO

Strokovne delavke na osnovni šoli so izpostavile tudi problematiko **finančne nepreskrbljenosti in socialnega primanjkljaja** [»revščina« (B18)], [»Socialna stiska« (B19), »ni službe« (C13)]. Zelo pogosto je prisotno **zasmehovanje med vrstniki** [»Zagotovo kakšno zasmehovanje med vrstniki« (A6), »posmehovanje« (B13)].

○ Prepoznavanje najpogostejših neustreznih izkušenj otrok

Strokovne delavke na osnovni šoli pravijo, da je **družina primarno okolje, kjer lahko pride do obremenjujočih izkušenj** [»Družina je tista celica, ki je primarna, tista, ki v

ranem otroštvu naredi otrokom globoke rane« (B6)], npr. različnih neustreznih ravnanj staršev, kot so različni **tradicionalni stili vzgoje** [»Najhujši so zagotovo tradicionalni stili vzgoje« (B12)], ni zadovoljene **potrebe po podpori in toplini** [»Ni čustvene podpore in topilne« (B17)], **prepiri in spori med starši** [»da se kregata starša« (C12)]. Po drugi strani pa pravijo, da je pogosto prisotna **pretirana skrb za otroke** [»Druga skrajnost je razvajanost« (C14), »Taki časi so zdaj, da so otroci preveč v vati« (C15)]. Prisotna so tudi **visoka pričakovanja staršev do otrok** [»starši želijo idealne otroke, da nimajo minusa« (C16)], [»Ker ne vem, ali bo to sramota, če bo imel minus, starši jih oropajo te izkušnje« (C17)]. Potencialno obremenjujoča izkušnja je lahko tudi to, da je v otrokovem življenju **prisoten samo eden izmed staršev** [»da je skrbnik samo eden od staršev« (B13)]. Strokovne delavke na osnovi šoli pravijo, da so lahko za otroka travmatične tudi določene **izkušnje, ki se zgodijo v šoli** [»Saj velika travma je šola običajno« (C18)].

Vedno več je otrok z veliko **odgovornostjo v otroštvu** [»Otroci hitro odrastejo in potem sploh nimajo otroštva« (A17)], npr. **skrb in odgovornost za sorojence** [»Ali pa da morajo starejši otroci postati skoraj starši mlajšim bratom in sestrām« (A18), »Od previjanja do pranja, do skrbi za šolo in sorojence« (A19)].

Strokovne delavke na osnovni šoli pravijo, da obremenjujoče izkušnje lahko povzroči tudi **širši krog ljudi** [»Obremenjujoče izkušnje lahko povzroča širši krog ljudi« (B7)].

Prisoten je velik poudarek na **mnenju in sprejetju s stani družbe** [»Se preveč obremenjujejo kaj bo rekla družba« (C21), »Kaj bodo rekli prijatelji« (C21), »Kaj bodo rekli tisti, ki me všečkajo na družabnih omrežjih« (C21)]. Obremenjujoča izkušnja je lahko tudi izkušnja **izključenosti in nesprejetja otroka v skupini** [»Izključenost iz skupine zaradi različnih razlogov« (B20), »ga zavračajo« (B28)]. Obremenjujoča je lahko tudi **selitev in sprememba okolja** [»Ko se kdo preseli, pa ga ne sprejmejo« (B21)].

❖ **Prepoznavanje najpogostejših OIO pri delu z otroki in mladostniki strokovnih delavk centru za socialno delo**

○ **Prepoznavanje najpogostejših OIO10 pri delu z otroki in mladostniki**

Strokovne delavke na centru za socialno delo pri svojem delu prepoznavajo obremenjujoče izkušnje znotraj družine, ki imajo vpliv na **kasnejše doživljanje in življenje otrok** [»Obremenjujoče pri otrocih so predvsem v povezavi z družinskim kontekstom«, »imajo vpliv na potek kasnejšega doživljanja« (D9)], npr. pogosto je

prisotna **razveza ali ločitev staršev** [»ločitev staršev« (D8)], [»razveza« (E9)], [»ali so razpadi staršev« (D14)], [»razpad družinske skupnosti« (E10)]. Pogoste so tudi **različne zlorabe** [»zlorabe substanc« (D12)], **spolne zlorabe** [»spolnem nasilju« (F28)] ali **zanemarjanje v družini** [»zanemarjanje« (E11), »zanemarjanju« (F29)]. Pogosto so prisotne tudi **različne oblike nasilja** [»nasilja« (D13)], [»druge oblike nasilja v družini« (E12)], [»neposredno nasilje« (E13)], »stiske in travme ob družinskem nasilju« (F27)]. Otroci so pogosto tudi **očividci nasilja** [»ali samo prisoten pri nasilju« (E14)]. Obremenjujoče so lahko tudi **posebne potrebe otrok in mladostnikov, ki jih lahko ovirajo v šoli** [»Ovire v vsakdanjem življenju, ki jih drugi morda nimajo« (D16), »Nekaj ovir je dejansko povezanih z osebami s posebnimi potrebami« (D17), »Potrebe, ki jih ovirajo v šoli« (D19), »Veliko otrok, ki imajo odločbe, neke težave, motnje in jih te ovirajo v vsakdanjem življenju« (D18)].

- **Prepoznavanje najpogostejših obremenjujočih izkušenj razširjene opredelitve OIO**

Strokovne delavke na centru za socialno delo razumejo obremenjujočo izkušnjo tudi kot **šibek socialni položaj** [»socialno šibkejši sloj, ki ima v bistvu ovire, ki jih zraven prinaša.« (D15)]. Obremenjujoči so tudi **medvrstniški spori** [»medvrstniški spori« (E18)].

- **Prepoznavanje najpogostejših neustreznih izkušenj otrok**

Obremenjujoči so lahko tudi **življenjski prehodi** [»Zelo obremenjujoči so lahko tudi življenjski prehodi« (D6)], kot so **selitve in spremembe okolja** [»kot so selitve« (D7)], [»odselitev« (E8)]. Tudi spremembe v družini so lahko obremenjujoče, kot so **zdravstvene težave staršev** [»zdravstvene težave staršev« (E17)], »ali so v družini kakšne zdravstvene težave« (F18)], **spori in nesporazumi** [»prepiri« (E15), »neustrezno odnosno dinamiko v družinskem okolju« (F26)], **brezposelnost staršev** [»Izguba zaposlitve staršev« (E16), »dolgotrajna brezposelnost« (E20)], **socialni položaj družine** [»Kakšen je materialni ali socialen položaj družine« (F19)]. Strokovne delavke navajajo, da so obremenjujoče tudi **učne težave** [»učne težave« (E19)].

Strokovne delavke na centru za socialno delo pri svojem delu opažajo tudi **transgeneracijski prenos komunikacijskih vzorcev, vrednot, stališč in negativnih izkušenj** s starša na otroka [»Izkušnje staršev odražajo na otroku« (F22), »ker jih je starš sposoben prenesti na nezavedni ravni – pa lahko govorimo o osebnosti, komunikaciji,

vrednotah, stališčih, pa tudi o njegovih negativnih izkušnjah» (F23), »Starši hranijo "arhiv" lastnih izkušenj, in če te niso ozaveščene in predelane, gredo v odnos v naslednje generacije» (F25)].

2.3.2 Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj otrok in mladostnikov

❖ Na kakšen način prepoznavajo OI strokovne delavke v šoli

Strokovne delavke na osnovni šoli so povedale, da prepoznajo OI po **spremembi vedenja** [*»Sem sodijo tudi spremembe v vedenju« (B30), »Včasih je urejena družina, je vse v redu doma, mi zaznamo neznano vedenje« (B40), »Pri mlajših otrocih pa z nenavadnim vedenjem« (B37), »Fantje so bolj eksplozivni« (A33)]. Opažajo **nasilno ali agresivno vedenje** [*»ali so zelo nasilni« (A25), »Vedenje pa agresija, zelo hitre jeze« (C33), »Včasih se mi zdi, da sem že čisto zmedena glede vseh navodil, kako moram odreagirati pri kom« (C37), »Na primer en fantek je metal škarje po razredu in to ne enkrat, ampak večkrat, in vidiš da je v stiski, pa ne zna povedati« (B38)], **kričanje in loputanje z vrati** [*»Da doma kriči, loputa z vrati« (A27)] ali pa so **tihi in zadržani** [»ali pa da so čisto tihi, zadržani,« (A26) »so tihi v razredu« (B32), »v šoli pa sedi kot takšna bubica« (A28), »medtem ko dekleta pa ne veš, da obstajajo v razredu« (A34)], **se zaprejo vase** [»Nekateri otroci se zaprejo vase« (B31)]. Strokovne delavke na osnovni šoli pravijo, da prepoznajo OI po **odsotnosti otroka med poukom**, npr. otrok, ki ne sledi pouku, gleda skozi okno [*»Ali opaziš da so odsotni« (A20), »gledajo skozi okno, ne sledijo pri pouku« (A21)]. Strokovne delavke na šoli so omenile, da opažajo OI tudi preko **spremembe šolskega uspeha** [»Če je sredi leta, jim začne uspeh padati« (A35), »Am, ja, šolski uspeh po navadi pade, prej pa kot bi zrastel« (B43), »Prvi znak, da se nekaj dogaja, je tudi strm padec uspeha, ocen« (C31), »Tako jaz vidim, 4, 5 potem pa naenkrat 3, 2« (C32)]. Opažajo, da je znak, da se nekaj dogaja, tudi **zasmehovanje** [»Pogosto imamo težavo z zasmehovanjem« (B33)]. Velik porast je tudi **samopoškodbenega vedenja** [»Pri nekaterih učencih in učenkah smo že opazili rezanje« (A29), »Tudi modrice, ki so si jih sami naredili« (A32) »Predvsem je to avtoagresivno vedenje, kot je rezanje« (B44), »Avtoagresivno vedenje je bilo pa lani, na primer, ko se je en kar butal, grizal, trgal majice, pikal s šestilom, grozil, da se bo ubil, dol skočil z balkona« (B47), »ker mi imamo vedno več primerov, ko se otroci mečejo po tleh, tolčejo po glavi ...« (C35)] in **motenj hranjenja** [»motnja hranjenja« (B45)].****

OI prepoznajo tudi tako, da otroci, da bi bili sprejeti, naredijo stvari, ki so **izven njihovega vrednostnega sistema** [»naredijo tudi kakšne stvari, ki niso v njihovem vrednostnem sistemu, samo da bi bili v skupini prijateljev« (B34), »Komentirajo z neprimernimi opazkami, da bi bili v vrstniškem sistemu« (B36), »Nekateri so zato na socialnih omrežij, drugače ne bi obstajali« (B35)].

Strokovne delavke in delavci pravijo, da prepoznavajo OI po načinu **kommunikacije** [»Največ jaz izvem od tega kako mi oni odgovarjajo« (C23)], npr. **govorijo neobičajne stvari** [»Nekateri začnejo govoriti neobičajne stvari« (B29), »Nimajo filtra, kaj je primerno in kaj ne« (C29)]. O obremenjujočih okoliščinah izvejo tudi med **pogovarjanjem v času šolskih ur** [»Ko se pogovarjamo ob kakšen besedilu ali ob kakšni nalogi, tudi neumetnostnem besedilu« (C22), »Danes je zelo zanimivo, da vsi želijo govoriti« (C24), »Včasih se celo uro pogovarjamo in nikamor ne pridemo« (C25), »Ampak te ure niso izgubljene, te ure meni povejo, kako otroci delujejo, kako družine delujejo« (C26)]. Pravijo, da otroci imajo **občutek, da morajo nekaj povedati o družini** [»Otroci enostavno majo občutek, da morajo nekaj povedati o svoji družini« (C28), »Ker, zanimivo, 6. razredi nimajo nobenega filtra in govorijo takšne stvari, da rečem, joj, to pa ni najbolje, da poveš na glas, to je stvar vaše družine« (C27)].

Obremenjujoče izkušnje opažajo tudi po slabi **samopodobi učencev** [»Otroci, ki so močnejše postave, pa se s tem obremenjujejo, pa nič ne naredijo, da bi se spremenili« (A22)] in **higienskih težavah** [»tudi higiena« (A23), »recimo starši doma kadijo, pa ima oblačila vonj, ali pa vonj po hlevu, ali pa imajo takšen znoj in jih potem ostali otroci zajejavajo« (A24)].

Pravijo, da pri starejših otrocih in mladostnikih prepoznavajo stvari, ki jih želijo mladostniki in starši prikriti in takrat postanejo tudi **bolj pozorni na otrokovo vedenje in odnos** [»Starejši pa imajo priklite stvari doma« (B39), »Vprašamo otroka, kličemo starša, iščemo vzrok vedenja« (B41), »Čez čas se pokaže, da le ni vse tako lepo doma, kot je bilo videti« (B42), »pa zanikanje, da se kaj dogaja« (A30), »pa se začnejo zagovarjati, pa kriviti, da je nekaj drugega.« (A36)].

❖ Na kakšen način prepoznavajo OI strokovne delavke na centru za socialno delo

Strokovne delavke na centru za socialno delo so povedale, da CSD **posredno prepozna OI** [»Center za socialno delo ne pride neposredno v stik z njimi« (D20),

»zelo enostavno jih je prepoznati, ali starši pridejo in poročajo, ali v šoli izstopajo« (D28)]. Zato jim je **dragoceno sodelovanje z drugimi službami** [»Bolj, kot da mi neposredno prepoznamo spremembe, nam je dragoceno sodelovanje z drugimi službami« (E26), »Mi dobivamo informacije iz drugih institucij« (D21), »Tisti, ki so vsakodnevno v stiku, kar pa mi nismo, tisti so zelo pomembni, da identificiranje tega, da se nekaj dogaja« (E27)]. Pravijo, da pogosto **prepoznajo OI šole, vrtci, zdravstvo** in potem se začne sodelovanje [»Večinoma to prepoznajo šole, vrtci, zdravstvo in potem začnemo sodelovati« (D22)]. Ali pa **spremembe prepoznajo starši** (D23)], [»Velikokrat pridejo starši, ki so nemočni, poročajo, da vidijo vedenjske težave, upornišvo« (D24)].

Pri svojem delu obremenjujoče izkušnje opažajo preko **samomorilnih teženj otrok in mladostnikov** [»Velik porast samomorilnih teženj« (D25), »samomorilnost« (D38)], **samopoškodbenih teženj** [»samopoškodbenih teženj« (D26), »samopoškodovalne teženje« (D39)], **duševnih motenj** [»To so pa ali depresivnost« (D37)]. Prepoznajo tudi preko **nenadnih sprememb v odzivanju otroka**, npr. otrok ne sledi več pravilom [»Predvsem nenadne spremembe v odzivanju otroka« (E25), »ne zmorejo slediti pravilom« (D32)] in **spremembe v vedenju otrok**, ki se lahko na eni strani kažejo v otrokovi **agresivnosti**, po drugi strani pa **pretirani mirnost** [»vedenjske težave« (E22), »Pri malih otrocih je obremenjujoče izkušnje lahko hitro prepoznati v otrokovem vedenju« (F31), »So otroci agresivni« (D29), »prepirljivi« (D30), »Ampak takšni otroci, ki so depresivni ali se samopoškodujejo so po navadi pridni v razredu, ne izstopajo, ne motijo pouka« (D40), »Torej prepoznavamo vedenjske težave« (E28), »Ponavljjanje neprimerne vedenja« (E33), »spet drugi jih kažejo preko neustreznega vedenja« (F44)]. Poleg prepoznavanja vedenjskih težav prepoznajo OI tudi preko **učnih težav** [»učne težave« (E24), »učne težave« (E31)] in **čustvenih težav** [»čustvene težave« (E23)]. OI so povezane tudi s **posebnimi potrebami otrok** [»Velikokrat je povezano s posebnimi potrebami« (D32)]. Težje sklepajo **prijateljske odnose** [»Težje sklenejo prijateljske odnose« (E30)].

Prepoznavanje OI je lahko tudi **preko risb** [»Včasih otroci tudi narišejo obremenilne izkušnje« (F35)] ali pa **preko igre** [»ali jih v kakšni igri pokažejo na neverbalen način – z igro vlog« (F36)]. Prisotna so tudi **dejanja, ki so odklonilna od običajnega** [»Takšna dejanja so odklon od normalnega in kažejo na obremenjujoče izkušnje otroka« (F39), »3-letni deček, ko je v igralnem koticu slekel dojenčka z izraženim spolnim udom in

uprizoril spolni akt», »ter 6-letna deklica, ki je med odmorom slekla sošolca in mu porinila glavo v mednožje« (F38)].

Pravijo pa tudi, da je pomembna **senzibilnost in uglašenost okolice**, ki opazi spremembe v doživljanju otroka [*»Sama vedno rečem, če si uglašen na senzibilnost doživljanja drugega, tega ni težko prepoznati, ker čutiš spremembo v doživljanju otroka, in verjamem, da imajo vzgojitelji in učitelji tudi to sposobnost« (F33), »in odzivu okolice, kjer se nahaja« (F32), »Otroci radi povedo stvari o sebi, če je odnos do njih ustrezen in so vprašanja pravilna« (F34)].*

2.3.3 Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na kasnejše življenje otrok in odraslih

❖ Posledice obremenjujočih izkušenj na kasnejše življenje posameznika, kot jih razumejo strokovne delavke na šoli

Šolske svetovalne delavke menijo, da se **posledice OI kažejo že v otroštvu** [*»Če že pogledam, koliko je otrok na naši šoli na terapijah« (B49)] in tudi v odrasli dobi* [*»Sigurno se to kaže že v otroštvu in v odrasli dobi« (B48)]. Če je vzrok za OI družina, potem je to rana, ki se celi celo življenje* [*»Če je vzrok družina, da so ločeni, da enega ni, če te zapusti mama pri dveh letih, je to rana, da se celiš celo življenje« (B57)].*

Posledice OI se zelo **odražajo v življenju** [*»Jaz mislim, da se travmatične izkušnje zelo odražajo na življenje« (C49)].*

Pravijo, da je več dejavnikov, ki vplivajo na to, kakšne bodo posledice OI v odrasli dobi. Eden izmed njih je **karakter otrok** [*»Na tiste, ki so šibek karakter, obremenjujoče izkušnje zelo veliko vplivajo« (A37), »Tudi od osebnosti je odvisno, kako otrok doživlja« (B10), »Otrok socialno nespreten« (B22)]. Odvisno je tudi od **podpore v družini** [*»Odvisno, kakšno ima podporo doma« (B55), »Že to, da starši ne sodelujejo, najhujše je to, da ne vedo, da ne delajo v dobro otroka« (C45), »Ne zavedajo se starši, gledajo samo za to, kaj bodo pa zdaj sosedi rekli, če bo šel v posebno šolo ...« (C46), »Primer ene punce, ki je začela čudne stvari objavljati, rezala, smo ugotovili, in potem so ji starši pomagali in se je to nekako ustavilo« (B56)] in od **vključitve svetovalne službe in centra za socialno delo** [*»Odvisno od tega, kako bo šola vključno s svetovalno službo in socialna (CSD) vključi« (C38), »Če bomo vsi opravili svojo vlogo, bo v večji meri svojo travmo, vedenje obvladoval« (C39), »V kolikor samo en člen (CSD, šola, svetovalna) ne naredi svoje domače naloge, so to bodoči samomorilci, agresivneži, alkoholiki« (C40)].***

Odvisno je od **mladostnikovega načina spoprijemanja z OI** [»Odvisno, ali je potem mladostnik naredil kaj na sebi, samopodobi ali ne« (B51), »Eni delajo na osebni rasti, ampak običajno imajo posledice in je težko« (B54)].

Posledice se kažejo v družinskem življenju, ki ga ustvarjajo v odrasli dobi, npr. pri **odločitvi, ali bodo imeli svoje otroke** [»Ali se odločijo, da ne bodo imeli svojih otrok« (A38)] in pri **načinu vzgoje svojih otrok** [»ali če jih imajo, enako postopajo, naprej ne znajo drugače« (A39), »kako bodo s svojimi otroki« (C50)]. Prav tako se posledice vidijo pri **izbiri partnerja** [»zagotovo v izbiri partnerja« (B60), »Res je pa podzvestno si potem punce ali fantje zbirajo partnerje take, da če ima očeta alkohola, si izbere partnerja, ki ima probleme z alkoholom« (B50), Na ta način, da če so bile punce v otroštvu deležne nasilja, poniževanja, da privlačijo takšne partnerje, da jih maltretirajo (A47), »Pri nekaterih otrocih je tako grozno, ko točno vidiš, točno ga vidiš, da ta bo pa tepel svojo ženo« (C41)]. Posledice OI se kažejo tudi pri **izbiri življenjske poti** [»izbiri življenjske poti« (B62)], **izbiri zaposlitve** [»ter izbiri službe« (B62)]. Strokovne delavke pravijo, da se posledice OI lahko kažejo tudi **na zdravju** v odraslosti [»zdravje« (B63)].

Strokovne delavke na osnovni šoli, pravijo, da osebe, ki so imele OI, **ne vidijo izhoda** [»Ne vidijo izhoda« (A40)] in **trpijo, kljub temu da imajo dve poti** [»Pač potrpijo, čeprav imaš vedno dve poti« (A49)]. Pravijo, da se posledice OI kažejo tudi v **neuspešnosti v življenju** [»Lahko so neuspešni na splošno v življenju« (A41)] in imajo **vpliv na samopodobo** [»Si govorijo, saj nisem dober« (A42), »ne zaslužim si« (A43), »Iz sebe delajo žrtev« (A44)].

Pravijo, da se že v osnovni šoli vidi, da ima otrok **v sebi jezo** [»Se vidi že v osnovni šoli, da ima takšno jezo v sebi, ki jo zdele že brzda, prav dolgo pa je ne bo več« (C42)], ampak **jo zna prikriti** [»Zna pa zelo dobro prikriti to jezo, to so prefinjene metode« (C43)].

Omenile so tudi, da otroci uporabljajo **podobne strategije za reševanje težav kot njihovi starši** [»Tako ko starši delajo, rešujejo težave, tako tudi oni rešujejo težave« (B59)].

Strokovne delavke na osnovni šoli pravijo, da osebe z OI v odrasli dobi tudi **pretiravajo v športih** [»Ali si izbere kakšne športe v katerih pretiravajo« (B52)], npr. **adrenalinski športi** [»Nekateri z adrenalinskimi športi, eni v odvisnosti« (B53)].

Pravijo, da lahko posledice OI oblaži **psihoterapija** [»psihoterapija, da to premagaš, če prej ne zapadeš v vzorec« (B58)]. Pravijo, da je osebam z OI **težko narediti spremembo**

[»Preprosto težko je sebe pripraviti, da se izvlečejo« (A45)]. Ampak pomembno je, da so tudi izjeme, ki jim uspe predelati OI, po tem, ko imajo **dovolj znanja, dosti berejo ali najdejo duhovno pot** [»So izjeme, ampak šele potem, ko imajo dovolj znanja, dosti berejo, ali najdejo duhovno pot« (A46)].

❖ **Posledice obremenjujočih izkušenj na kasnejše življenje posameznika, kot jih razumejo strokovne delavke na centru za socialno delo**

Veliko dejavnikov **vpliva na posledice OI** [»Težko predvideti, en kup stvari vpliva« (E35), »Se mi zdi, da je lahko zelo širok spekter dejavnikov« (E7)]. Eden izmed dejavnikov so **osebnostne lastnosti otroka** [»Pomembno je tudi od osebnostnih lastnosti otroka« (E36), »Nekateri otroci lahko podobne situacije doživljajo zelo različno« (E37), »otroci se odzivajo zelo različno, odvisno osebnostne strukture« (F40), »So otroci, ki so po naravi senzibilnejši in ti otroci bodo s takšno "obremenilno izkušnjo" težje funkcionirali v življenju« (F54), »komunikacijskih sposobnosti« (F42), »Eni zmorejo svoje stiske zelo skriti« (F43), »Izhajam iz tega, da otroci različno doživljajo obremenjujoče situacije, za nekoga lahko pomenijo, da je obremenjujoča, za drugega pa ne«]. Posledice so odvisne od **družine, okolja in družbe** [»če se družinsko delovanje ne spremeni vpliva.« (E45), »Seveda, na to vplivajo še drugi dejavniki, ki so že bili večkrat omenjeni – družina, okolje, družba« (F57), »Odvisno, iz kakšnega družinskega okolja izhajajo« (F16), »Obremenjujoči dogodki so povezani z izgubo njihove varnosti in sprejetosti« (F30)]. Posledice, ki jih imajo v odrasli dobi, so **odvisne tudi od teže dejanja in od osebe, ki je storila dejanje** [»Vsi dogodki so odvisni od teže strojenega dejanja, od osebe, ki je to storila in seveda od otrokovega razvoja« (F53), »od njihove razvojne stopnje« (F41)]. Izpostavljajo tudi, da na posledice OI vpliva **razvoj otroka v prvih mesecih življenja** [»Izkušnje kažejo, da je celosten razvoj otroka zelo pomemben že v neonatalnem obdobju« (F20)] in pomemben je tudi **odziv staršev na otrokove potrebe** [»Kako se je "negujoči" starš sposoben odzivati na otrokove potrebe (osnovne, čustvene, socialne, kognitivne, razvojne) in kako jih zadovoljuje celostno« (F21)].

Strokovne delavke na centru za socialno delo pravijo, da je opažajo **transegeneracijski prenos travme**, ki se prenaša s starša na otroka [»Da, vidimo, kako se transgeneracijski vzorci res zelo pogosto ponavljajo« (D45), »Ko se ti zdi, da si naredil najboljše možno, recimo, da je šel otrok od očeta k materi in da bo bolje za njega, da bo uspel ubežati vsem tem obremenjujočim izkušnjami« (D46), »Čez 5 let pa gre otrok po isti poti, ki jo je starš

doživljal« (D47), »Pogosto se stvari transgeneracijsko cikajo« (D48), »Tudi odrasli, s katerimi delamo, vidimo, da so tudi starši v svojem otroštvu doživeli travmatične izkušnje« (E38), »ali vzorcev travmatizirajočih, ki so jih dobili oni od svojih staršev« (D55)]. Hkrati pa pravijo, da si center za socialno delo želi **ponuditi čim več informacij**, da bi bilo prenosa negativnih vzorcev čim manj [»Želimo pa si da bi prenosa čim manj, da bi nudili potrebne informacije, kam se lahko obrnejo« (D49)]. Po drugi strani pa so **nekateri predelali OI in jih integrirali v življenje** [»Nekateri so tekom življenja te izkušnje sprejeli in predelali, pa jih integrirali v življenje« (E39)].

Pravijo, da **nekateri stvari se prenesejo v odraslo dobo** [»Neke take stvari se vedno kažejo, kako jih prenesejo v odraslo dobo« (D60)]. Posledice OI v odrasli dobi strokovne delavke na CSD vidijo kot **vpliv na izvajanje starševske skrbi** [»in vpliva na izvajanje starševske skrbi tudi pri njih« (E41), »kako bodo oni do svojih otrok potem zmožni dajati občutke varnosti« (D58)]. Posledice OI se kažejo tudi **na samopodobi** [»in vpliv na samopodobo v življenju je« (E43)], **na funkcioniranju in vedenju** otroka in odraslega [»na funkcioniranje« (E47), »spet drugi jih kažejo preko neustreznega vedenja« (F44)], **pri sprejemanju avtoritete** [»na sprejemanje avtoritete« (E48)], **pri delovni uspešnosti** [»ampak povezava z uspešnostjo« (E42), »na delovno uspešnost« (E49)], **zdravju** [»lahko se razvije bolezen« (F56), »psihosomatskih težav« (F45)] in **pri odnosih s partnerjem in drugimi ljudmi** [»Sigurno v odnosih« (D53), »ali se vidi potem konkretno, kako bodo oni vzpostavljali odnose in s partnerji« (D56), »Kako bodo v stikih z drugimi ljudmi odreagirali« (D57), »na odnose« (E46)]. Na tem mestu so izpostavile tudi **vpliv različnih stilov navezanosti otroka, ki se kaže v odnosih z drugimi ljudmi** [»Ali to izhaja iz nevarnih oblik navezanosti« (D54), »Če smo imeli ignorantsko, čustveno hladno mamo in nevarno navezanost, bi bilo super če bi mi zmogli drugače, ampak to je seveda že od predpostavki, da bi bili ljudje motivirani, je to težko« (D62), »Ne glede na to, kakšni odnosi so bili, kaj se je dogajalo, kakšne obremenjujoče izkušnje ... vsak otrok si želi imeti rad svoje starše in bodo najbolj pomembna oseba« (D67), »Mu bo najbolj pomembna primarna družina in še vedno bo to primarni objekt navezanosti, čeprav bo zelo, zelo nevaren« (D68)].

Strokovne delavke so izpostavile tudi, da otroci včasih obremenjujoče izkušnje **potlačijo in jih ne predelajo** [»Izkušnje kažejo, da so otroci sposobni obremenjujoče izkušnje tudi potlačiti, kar je eden zelo pogostih obrambnih mehanizmov« (F46), »Do razkritja te potlačitve lahko pride v zelo kasnejšem obdobju« (F47), »kakšna potlačena in

*nepredelana spolna zloraba se pojavi ob rojstvu lastnega otroka» (F48)]. Nepredelane stiske lahko **pustijo sledi na duševni ravni** [»Vse nepredelane stiske na otroku puščajo sled na njihovi duševni ravni« (F51), »duševno zdravje« (E50), »Iz izkušenj lahko razvijejo tudi osebnostne motnje« (F55)], zato je pomembno, da so **stiske ozaveščene in predelane** [»zato je pomembno, da so ozaveščene, predelane in da je najden smisel v življenju« (F52), »Po neki super predpostavki razvoja bi bilo, da bi si vsaj neke negativne stvari sposobni predelati« (D61). Pravijo, da se obremenjujoče izkušnje lahko integrirajo v življenje in predelajo **s pomočjo psihoterapije ali druge podpore** [»To bi bilo mogoče ob letih psihoterapije, ali res neki top podpora« (D63)]. Pomembno vlogo pri predelavi obremenjujočih izkušnji ima **motivacija in želja** posameznikov za sodelovanje [»Če ni osnovne motivacije, programi niso učinkoviti« (D65), »Zelo velikokrat pa na žalost ljudje ne prepoznajo, niti niso motivirani, kritični do tega, da bi prepoznali kako odreagirajo« (D64)].*

2.3.4 Strategije ukrepanja pri soočanju z obremenjujočimi izkušnjami otrok pri svojem delu

2.3.4.1 Načini ravnanja in ukrepanja strokovnih delavk ob prepoznavanju obremenjujočih izkušenj

❖ Načini ravnanja in ukrepanja strokovnih delavk na šoli ob prepoznavanju OI

Strokovne delavke na osnovni šoli so povedale, da v primeru, da opazajo pri otroku OI, **najprej vzpostavijo stik z otrokom** [»Najprej se tudi pogovorimo z otrokom, če je kakšna takšna stvar« (A52), »Delamo v otrokovo korist« (A57), »Prvo je pogovor z učencem« (C51), »Vedno je najprej tako, da jih poskušam pomiriti« (C52), »Še posebej v napadih agresije, jih pošljem tudi v kabinet, da se pomirijo« (C53), »In potem rečem, da ko se umiri, naj pride nazaj in se bova po uri pogovorila« (C54), »Kljub temu, da imam naslednjo uro pouk, se pogovorim z njim, ne glede na to, koliko časa« (C55), »Če je nujno tudi med uro, če lahko kakšna učiteljica pogleda moj razred ta čas« (C56), »Meni je zelo pomembno, da takoj odreagiram in se pogovorim« (C57), »Povem mu, kako odreagirati v napadu jeze, agresije. Dihalne vaje, šteje do tri, na kaj lepega pomisli ...« (C58), »Jaz jim povem dobesedno, povem, da sem tudi jaz včasih jezna in kaj meni pomaga, da se pomirim.« (C59)], v naslednjem koraku, po pogovoru z otrokom, **kontaktirajo starše** [»Če vidim, da ne gre, potem takoj z starši« (A53), »Vedno več pa je tudi patološkega laganja, tako daleč, da dejansko oni vedo, da če lažejo do konca, jim nič ne moremo.« (C63)]. Učiteljice v primeru zaznavanja OI kontaktirajo tudi **šolsko**

svetovalno delavko [»Po navadi stopim v kontakt s šolsko svetovalno delavko, da dorečeva, kaj bi bilo najbolj smiselno« (A50), »Če se določene stvari ponavljajo, vključim svetovalno službo« (C60), »jaz raje svetovalno kot pa razrednika« (C61)] in pridobijo **povratne informacije drugih učiteljev** [»Pa seveda tudi povratne informacije učiteljev« (A51), »Razrednika obvestim, absolutno« (CC62)]. Včasih učiteljice naletijo tudi na **težave pri komunikaciji in sporazumevanju s starši** [»Tudi starši ustvarjajo probleme« (A56), »starši pa ne vidijo, da to, kar počnejo, ni v njegovo korist« (A58), »V tej generaciji imam otroka, starše, ki nikakor ne moramo do določenih zadev« (A54)]. Če gre za hude kršitve, se obrnejo **direktno na center za socialno delo** [»Prišlo je tako daleč, da je postal nasilen tudi do drugih in je šla prijava na CSD« (A55)].

Ena izmed učiteljic je povedala, da je v primeru lanskoletnega samomora osnovnošolca, **pri sebi iskala odgovornost** oz. razmišljala, če je šola kaj spregledala [»Z bolečino se še vedno spomnim otroka, ki je lansko leto naredil samomor, ta otrok je bil vedno nasmejan, nikoli ni kazal nobenega znaka, nikoli nobenega problema« (A59), »Vsi smo pri sebi iskali krivdo, ali smo kaj narobe rekli, ali smo kaj spregledali.« (A60)]

Šolska svetovalna delavka je povedala, da je način ukrepanja odvisen od tega, **kakšna je obremenjujoča izkušnja otroka** [»Odkvisno, kakšna je obremenjujoča izkušnja.« (B64)]. Včasih je dovolj **pogovor** [»Včasih je dovolj, da se jaz pogovarjam z njim, delava na samopodobi in je to dovolj« (B65)], v težjih in kompleksnejših primerih **vključijo dodatno pomoč**, kot je na primer pomoč pedopsihiatra [»V težjih primerih pa, če to ne gre, če otroka napotimo v zunanjo institucijo pedopsihiater, psihoterapevt« (B66)]. Če se situacija ne izboljša, pa **vključijo še center za socialno delo** [»Če se situacija ne izboljša pa vključimo še CSD« (B67), »Če vidimo, da je stvar huda, da se nekaj dogaja, center se mora odzvati, pregledati situacijo, opraviti razgovore« (B68), »Vsako leto damo prijave na CSD« (B72), »In tukaj se vključi CSD, imamo timske sestanke in pišemo poročila« (B75)]. Šolska svetovalna delavka pravi, da je pomembno **sodelovanje staršev s centrom za socialno delo** [»Včasih je to v redu, včasih pa na primer, če starši ne sodelujejo s centrom, pa je težje« (B69), »Če se starši ne vključuje v program, potem ga center tudi ne mora prisilit« (B70), »Razen če bi bilo res ogrožajoče za otroka, da gre že za odvzem« (B71)]. Na šoli so imeli tudi primer, ko je bilo treba **vključiti kriminaliste** [»Letos sem imela težka primera, vse je dogajalo v prvi polovici, ko so bili v šoli tudi kriminalisti« (B73), »Za deklico, ko so starši razvezani, in je težava, da starša bijeta bitko na otroku. Prišlo je do tega, da je imela modrico v mednožju, ni hotela zatožiti, da jo je

konj poškodoval, zato je rekla, da jo je zadela palica. Ampak se je videlo, da ne mora biti palica, tako da so se kriminalisti vključili, na koncu sta z mamo v bolnici pristali in to takšne stvari ... Prej je bila deklica tiha, mirna, zdaj pa ogovarja in nagovarja sošolke za stvari, ki niso v redu» (B74)]. Šolska svetovalna delavka pravi, da **s centrom za socialno delo ne sodelujejo dobro** [»V enem primeru pa res zamerim centru« (B76), »Včasih je res težko sodelovanje« (B82), »Včasih se da zmenit, ko sodelujejo starši, včasih pa je težko« (B83)]. Včasih raje **zamižijo in ne dajo prijave na CSD**, da se ne izpostavijo [»Nihče ne se ne želi izpostavljal, zato raje zamižijo včasih« (B80)], ampak se šolska svetovalna delavka zaveda, da je njena **dolžnost, da sporoči centru za socialno delo** [»Ampak moja dolžnost je, da sporočim, zato poskušam čim bolj anonimno.« (B81)].

❖ Načini ravnanja in ukrepanja strokovnih delavk na centru za socialno delo ob prepoznavanju OI

Strokovne delavke na centru za socialno delo pravijo, da pri zaznavanju OI, upoštevajo **klasične pristojnosti centra za socialno delo** [»Itak naše pristojnosti so klasične« (D69), »To so naše pristojnosti, ki jih ves čas izvajamo« (D71), »Odvisno v kateri fazi postopka smo, kateri postopek se vodi« (E51), »Pri prepoznavi otrokovih obremenjujočih izkušnjah vedno ukrepamo – naša osnovna naloga je, da smo glas otroka« (F58)]. Naloga centra za socialno delo je, da **odpravi dejavnike tveganja** [»Naloga centra je, da se čimprej dejavniki tveganja odpravijo« (E52) »Če ne gre za skrajni primer, potem pa probamo na primeren način, da nas razumejo, povedat« (D72), »Jim pomagat prepoznati, kaj je napaka« (D73), »Prvo je, da jim pomagamo prepoznati, da si pustijo in da imajo osnovne kapacitete« (D74)]. Pomembno je **sodelovanje s starši** [»Pri 'blažjih obremenilnih izkušnjah', če bi temu tako rekla, čeprav za otroka imajo lahko vsi enako težo, je odgovornost dana staršem« (F59), »Ali bodo otroku nudili ali poiskali ustrezno pomoč« (F60)] Vendar pri podpori in pomoči otrokom **ne izvajajo terapevtskega procesa** [»Ne moremo se poglobljenega terapevtskega procesa« (D76), »Nekaj, kar mi naredimo, je omejeno, jih usmerimo v zunanjo pomoč« (D75), »Ali usmeriti v zunanje institucije, ali neko pomoč otrokom in staršem, da celotno dela, olajša, omiliti ...« (D43)].

Če je visoka stopnja ogroženosti, pa **CSD postopa z nujnim odvzemom otroka staršem** [»V kolikor je stopnja ogroženosti visoka, pa CSD lahko postopa tudi z nujnim odvzemom, sicer pa o odvzemu odloča sodišče« (E53), »Če prepoznamo, da je hudo, da jih je potrebno odmakniti iz družine ali v rejniško družino, ali zavodsko okolje« (D70), »Pri 'težjih' dogodkih pa pri nas steče postopke prijave, dela z družino in v kolikor je

družina disfunkcionalna in nezmožna sprejemanja novih načinov ravnanja, sledi tudi postopek odvzema preko sodišča» (F61)].

Pomembno se jim zdi, da otrokom in mladostnikom nudijo pomoč in podporo in **naredijo vse, kar je v njihovi moči** [*»In se mi zdi, da damo otroku ali mladostniku vse, kar je v naši moči« (D51), »Da bi vsaj malo omilili to. Ne moramo vedeti, kaj bi bilo, če ničesar ne bi naredili, bi bile stvari še veliko slabše« (D50), »In tudi jaz vidim v tem glavni cilj, namen našega dela, da bi bilo čim manj posledic, da se trudimo vse narediti, kar lahko, da bi hude stvari, ki se dogajajo, ko si niti ne moramo misliti, kaj vse more en ubogi otroček preživet, da bi probali jim pomagat« (D42)]. Še vseeno pa se **težko se soočajo z neuspešno pomočjo in podporo** [*»Težko se je potem soočiti, da nisi bil bolj uspešen, da nisi več naredil« (D52)].**

2.3.4.2 Samoocena usposobljenosti za ukrepanje strokovnih delavk na šoli

❖ Samoocena usposobljenosti za ukrepanje strokovnih delavk na šoli

Strokovne delavke na osnovni šoli imajo občutek, da bi **potrebovale več podpore in znanja pri ukrepanju** [*»Jaz imam to ves čas občutek, da bi potrebovala več znanja in podpore« (C64)]. Učiteljici sta povedali, da ko potrebujeta več smernic za ukrepanje, poiščeta pomoč v svetovalni službi* [*»Ogromno se naučim od sodelavk iz svetovalne službe, ko sedimo na evalvacijah« (C67), »Ko nisem vedela, kako mogoče kaj povedati ali na kakšen način postopati, sem pomoč poiskala v svetovalnimi pomoči.« (A61)]. Če ne dobita ustrezne podpore v svetovalni službi, sami poiščeta **druge načine za ukrepanje** [*»In sem bila potem, okej bom že sama našla pot« (A63)]. Ob strani jima stoji tudi ravnateljica* [*»Ravnateljica nam vedno stoji zadaj, ona ima pravilnike v malem prstu, če je kakšna težava, priskoči na pomoč« (A65)].**

Strokovne delavke na osnovni šoli so povedale, da se **dodatno izobražujejo s seminarji** [*»Znanja nikoli ni dovolj, ker se časi tako spreminjajo« (C70), »Bila sem tudi na izobraževanju za otroke z motnjo ADHD« (A66), »Pomembno je, kako komuniciraš, tukaj sem veliko pridobila, ko sem šla na mediacijo« (B86), »Drugače imamo tudi veliko predavateljev na šoli« (A70), »Dobrodošlo je, da na konkretnih primerih podajajo rešitve« (A71)] in **branjem knjig** [*»tudi seminarji in knjige« (A68), »je res koristno prebrati« (A69), »Sej berem, ampak mi zmanjka časa za branje iz tega področja« (C66)]. Pri delu pa jim pomagajo tudi njihova **osebnostna naravnost** [*»Predvsem mi pomaga biti srčen človek« (A67), »Pomembno je, da te čuti učenec, ta pristen odnos, ker učenci,***

ki imajo posebne potrebe, te začitijo« (B84), »Vidijo, ali ti je mar za njega, ali kar v en dan govoriš« (B85)]. Veliko pa k smernicam za sprejemanje ukrepov prispevajo tudi **izkušnje** [»Na začetku izgubljen, po več pogovorih je boljše« (B87), »Še največ sem s naučila iz realnih situacij« (C65), »Nič pa ne mora osebnega stika in izkušenj nadomestiti.« (C71)].

Strokovne delavke na šoli pravijo, da so učitelji **najprej vzgojitelji in potem izobraževalci** [»Če si odprt za stvari, da bi se učitelji zavedali, da smo najprej vzgojitelji in potem izobraževalci« (C68), »Osnovna šola bi morala otroke opolnomočiti, kako odreagirati« (C69)].

❖ **Samoocena usposobljenosti za ukrepanje strokovnih delavk na centru za socialno delo**

Socialne delavke pravijo, da **kljub vsem pravilnikom in zakonom je še vedno prisotna siva cona** [»Ja, mislim, da je to ne glede na zakone, pravilnike, vemo, kaj je res nedopustno in kaj je pa res še ok, ampak to je siva cona« (D77), »Preveč dela in preveč sivo področje« (D86)]. Ukrepanje je odvisno **osebnih naravnosti in izkušenj strokovne delavke** [»Jaz sama zaznavam, da je odvisno od osebne naravnosti, občutljivosti, nekih izkušenj« (D78), »Zaradi različnosti nas ljudi, različnih stališč in vrednot uporabnikov ter razgibanega okolja, v katerem delujemo, se kljub že dorečenim smernicam še vedno znova zgodi, da kaj zmanjka« (F62), »vendar v vseh odnosih najbolj šteje, da si človek človeku« (F66), »da te poleg znanja definira tudi ljubezen do bližnjega« (F67), »da si se tudi kot delavec sposoben samopreseči za drugega« (F68)]. Pri klasičnih primerih so si **pri ukrepanju enotni** [»Klasičnih primerov je zelo malo, stvari so po navadi zelo, zelo, zelo kompleksne in ko ne veš, kaj bi, ko se odločiti in se zapleta na čisto drug način« (D80), »Pri očitnih stvareh smo enotni« (D79)]. Pri kompleksnih primerih pa se **povezujejo preko supervizij, kolektivov, na regijski ravni** [»In potem v vseh sivih conah, imam sicer timske sestanke, kolektivne, supervizije, da se na regijski ravni povezujemo« (D83), »Takrat strnemo glave in iščemo najbolj smiselne, življenjske rešitve, ki bi ustrezale posameznemu otroku in njegovi družini – seveda, v okviru dovoljenih norm in pravil« (F63)]. Strokovne delavke si želijo **več sodelovanja v timih** [»Jaz čutim, da rabim tega več, več predebatiranja odločitev v timih« (D84), »Odločitve zelo vplivajo na otroka, mladostnika in družino« (D85)]. Pogosto opazajo, da jim **za poglobljeno delo zmanjkuje časa** [»In vidimo, da imamo res, res premalo časa«

(D81), »Imamo kupico dela s poročili in se ne moraš poglobiti do takšne mere, kot bi si želel« (D82)].

Pri svojem delu se pri sprejemanju ukrepov opirajo na **znanje, ki so ga dobile na fakulteti** [»Odneseš nekaj znanja s faksa« (D87)]. Še posebej jim je v pomoč **znanje socialnega dela** [»Jaz prihajam z drugega faksa in ne socialnega dela, zato sem nekaj časa potrebovala, da sem osvojila socialno delavsko terminologijo in znanje, ki jih podpre pri ukrepanju« (D88), »Jaz sem socialna delavka, tako da to znanje, ki jih podpre pri ukrepanju« (E55), »Znanje, ki jih podpre pri ukrepanju s področja socialnega dela in odnosov, je osnova za naše delo« (F64)] in **znanje iz drugih strok** [»sama kot defektolog črpam znanje, ki jih podpre pri ukrepanju tudi s svojega področja (s področja psihiatrije, otroške in razvojen psihologije, anatomije in fiziologije človeka, raznih metodik« (F65)]. Veliko pa prinesejo tudi **izkušnje** [»Večino znanja pa dobiš z izkušnjami« (D89), »izkušnje« (E56), »Pri delu, ki ga opravljamo bi morali črpati iz tudi iz prakse« (F70)] in **dodatna izobraževanja** [»in z izobraževanji, ki jih imamo na voljo, tega je zelo malo« (D90), »veliko se poskušamo tudi dodatno izobraževati in tudi sicer« (E57), »Sama se dodatno izobražujem skozi ves čas dela na centru, od družinske medicije« (F74), »sedaj tudi področje psihoterapije« (F75)]. Strokovne delavke na centru za socialno delo se včasih **izobražujejo na lastne stroške** [»Včasih se še na lastne stroške izobražujemo.« (D91)] in si **želijo več dodatnih izobraževanj** [»Ja, bi potrebovala dodatno izobraževanje« (E54), »Na vseh področjih bi si želela znanja še poglobiti« (E58), »Lahko bi potekala za posamezna področja izobraževanja na ravni države, če delamo nasilje v družini, da bi nek sklop izobraževanj bil, da se poglobi znanje, ki jih podpre pri ukrepanju za ravnanje.« (E59)]. Pravijo, da dobre smernice za ukrepanje prinaša tudi **znanje iz tujine** [»in dobrih metodik drugih držav« (F71), »tujine imajo dobre prakse in dobre metode, mi jim počasi sledimo« (F72), »Pri nas vse traja, da se nekaj premakne.« (F73)].

2.3.4.3 Načini shajanja z obremenjujočimi izkušnjami otrok

- ❖ Načini shajanja z obremenjujočimi izkušnjami otrok, ki se jih poslužujejo strokovne delavke na šoli

Od lanskoletnega samomora osnovnošolca učiteljica čuti **skrbi in doživlja stiske** [»Zadnje leto, sploh od lanskega samomora devetošolca, me je začelo skrbeti, dušiti in stiskati pri srcu« (A76), »Prej nisem poznala, kaj je to panični strah, zdaj pa ga tudi jaz« (A77), »Čutim hude stiske in travme in se moram miriti, da je vse v redu in da bo ok«

(A78). »Mogoče zato, ker sta moja hči in sestra od fanta, ki je naredil samomor, najboljši prijateljici. Mene se je grozljivo dotaknilo« (A79)]

Obremenjujoče izkušnje **se jih dotaknejo** [»V glavi, mislih ... skrbi me, kako so rešili« (C73), »Ne vem pa, zakaj. Se me dotakne, je hudo, je težko, moraš naprej iti« (A80), »Ogromno je še, ki čakajo na našo pomoč, ne samo učno« (A81), »Je kar težko te zgodbe, kake take, predvsem ko veš, da je doma nekaj narobe, pa niti ne moraš pomagati« (B88), »Težko je včasih, ko kaj novega, ko se kdo reže, in poskušam ugotoviti zakaj« (B93), »Sploh, če kakšna punčka reče, da jo je strah domov iti.« (C74)]. Pri svojem delu **poskušajo zmanjšati vpliv** obremenjujočih izkušenj otrok [»Ne dovolim pa, da preveč vpliva na mene« (B94)]. Vedno bolj opažajo, da je v osnovni šoli v ospredju **drugačna pomoč kot učna** [»Vedno bolj je v ospredju drugačna kot pa samo učna pomoč.« (A81), »Ogromno je še, ki čakajo na našo pomoč, ne samo učno.« (A81)]. Težko jim je, ko se **počutijo nemočne** [»Ali pa ne veš, na kak način bi mu pomagal« (B89), »Grem v akcijo in pomagam, ampak zvedeti, kaj je vzrok, se na najboljši način vklopiti« (B95)].

Strokovnim delavkam na šoli pomaga, da **nekomu zaupajo svoje stiske** [»Važno je, da daš iz sebe, pa ni važno, a je kolega, terapevt, ali kdo drug« (A83), »Imamo ekipo svetovalne službe in potem pogosto kej razpravljamo« (B90)]. Poskušajo **vzdrževati mejo med službo in domom** [»Jaz probam ne domov nosit in na mojih otrocih puščam« (B91), »Da, jaz jih nosim domov« (C72)] in iščejo **različne načine za sprostitev** [»Ko imam polno glavo, grem teč« (B92)]. Še vseeno pa je včasih skrb prevelika, zato včasih **izven šolskega časa pokličejo starše** [»Sem že klicala domov, da naj ne bodo preostri, da je fant v stiski, kljub temu, da je naredil, kar je naredil (C75), »Se kaj dogovorimo in je čez par dni spet isto in potem bi ga ata kar prebutal in potem komaj nazaj držimo, dajmo se malo ohladiti, da ne bomo popuščali, ampak pustimo, da se otrok umiri in vi ohladite« (C76)].

❖ **Načini shajanja z obremenjujočimi izkušnjami otrok, ki se jih poslužujejo strokovne delavke na centu za socialno delo**

Pomoč in podporo strokovnim delavkam pri shajanju z obremenjujočimi izkušnjami otrok, s katerimi se srečujejo pri svojem delu, nudijo **supervizije in intervizije** [»To, kar imaš interni tim, intervizije, supervizije« (D92), »Pomembna je podpora tima, ki pri nas definitivno je« (E62), »Pri nas je timsko delo, tehtamo, ocenjujemo, iščemo najboljše izide« (E63), »Supervizija, aktivni različni« (E64), »sklic timskega sestanka« (E67), »V naši stroki, ob tako težkih zgodbah otrok, bi brez rednih supervizij težko zmogli« (F76)].

Pravijo, da je **delo zelo obremenjujoče** [»Se mi zdi, da je to kar precej obremenjujoče« (D94), »Mogoče se ti ne zdi na prvo žogo, ampak moram reči, da prihajam zelo utrujena domov, veliko bolj utrujena kot v kakšni drugi službi, pa sem prej veliko več količinsko delala« (D95), »Osem ur tega dela veliko bolj izčrpa« (D96)].

Določene stvari, ki so obremenjujoče, **poskusijo odmisлити** [»Nekatere stvari se naučiš odmisлити, mogoče malo pospraviti v predal« (D93)], še vseeno pa pridejo situacije, ki **povzročajo stisko tudi izven delovnega časa** [»Pride kakšna situacija kakšnega otroka, ko te malo stisne zvečer« (D97), »Ko je kaka kriza zvečer, pa se kaj zelo stopnjuje, pa te je strah« (D98), »Sem v stiski in smo vsi, ki delamo na tem področju« (E60), »Tudi kdaj odnesem domov skrbi« (E61), »Da bi rekla, da sem me stiske otrok ne dotaknejo, bi se zlagala« (F77), »Največja stiska je zame ob odvzemu otroka, ker sem v 'prvem poklicu' MAMA« (F80), »Tu je ena stiska, potem se začne druga« (F82), »soočanje otroka z novim okoljem in novo osebo – za velik del strokovnih delavk naše enote sledijo neprespane noči« (F83), »Po končanem srečanju z njimi, še vsakega 'nosim s seboj' in razmišljam, kaj bi še lahko naredila« (F78)]. Pomaga jim tudi **sodelovanje z drugimi institucijami** [»sodelovanje z drugimi institucijami« (E66)] in **poglobljanje znanja** [»S poglobljanjem znanja« (E65), »Velikokrat tudi iščem vsebine iz različnih liter ur, da najdem odgovore – in včasih deluje, spet kdaj ne« (F79)].

Pravijo, da se **o stiskah strokovnih delavk ne govori dovolj** [»O naših stiskah se nikjer ne govori« (F84)].

2.3.4.4 Predlogi strokovnih delavk na šoli za spremembe v sistemski ureditvi v Sloveniji glede podpore in pomoči otrokom in mladostnikom

❖ Predlogi strokovnih delavk na šoli za spremembe v sistemski ureditvi v Sloveniji glede podpore in pomoči otrokom in mladostnikom z OI

Ena izmed učiteljic je rekla, da **nima izkušenj glede sistemske ravni v Sloveniji** [»Jaz nimam osebnih izkušenj glede zadev na sistemski ravni.« (A84)], vendar opozarja na **prepogosto predpisovanje tablet** ob zaznavanju duševnih težav otrok [»Pri nas je narobe to, da otroku ali odraslemu dajo kar takoj tablete« (A86), »Mogoče lahko pomagajo medikamenti, ne pa šopati s tableti.« (A88)]. Pomanjkljivosti vidi tudi pri neustrezni **osebnosti strukturi zaposlenih na centru za socialno delo** [»Zelo pogosto se opazi, da je ravno na CSD-jih so zaposlene socialne delavke, ki imajo travmatične izkušnje, ali pa so brez hrbtenice in so take mehke, komaj govorijo, so tihe.« (A89)] »Tak

človek pač ne more pomagat naprej, pa ne da bi bila nesramna, je res.» (A90), »Ti moraš biti odločen, ne pa da skoraj jokaš zraven.« (A91), »On na drugi strani ne potrebuje tega, on potrebuje, tole pa tole naredite, pa bo ok, to manjka.« (A92)].

Druga učiteljica je rekla, da vidi kot rešitev **uvvedbo obvezne tematike o obremenjujočih izkušnjah otrok na pedagoški in filozofski fakulteti** [*»Na pedagoške in filozofske fakultete dati poudarek na teh temah pri predmetih, pa ne na teoriji in ne prakse« (C77)*] in obvezno **pripravnništvo bodočih učiteljev** [*»Mislim, da bi morali tako kot zdravniki čez neko hierarhijo, diplomirati, začetniki, pripravništvo, specializacijo« (C78), »To bi vsak učitelj mogel biti, vsaj 1 mesec 1.-9. razreda, OPB, gimnazija, 3+2 program ...« (C79), »Naloga o izkušnjah kot končni izpit« (C80)*]. Pomembno bi bilo **vplesti bodoče učitelje v vse situacije**, s katerimi se lahko srečujejo pri delu z otroki [*»Vplesti mlade v vse. svetovalna služba, sedeti zraven na razgovorih s soglasjem staršev, biti na predavanjih« (C81)*]. Pravi, da takšnih **izkustvenih veščin ne morajo dobiti na fakulteti** [*»Teh veščin ne morajo dobiti na fakulteti« (C85)*].

Šolska svetovalna delavka je izpostavila **pomanjkljivosti glede pomoči in podpore otrokom na pedopsihiatričnem področju v Sloveniji** [*»Sistemska raven v Sloveniji je pa na pedopsihiatričnem področju na čisti nuli« (B96), »Ravno lani smo imeli primer, ko bi otrok moral biti na opazovanju na pedopsihiatričnem oddelku, ker je čisto ponorel, nihče ga ni želel sprejeti, to pri nas je grozno« (B97), »In ko greš v ambulanto ti da ena zdravila pa druga pa dozo zvišuje, znižuje, otroku se vedenje nič se spremeni, ni to v redu« (B98)*].

Predlogi strokovnih delavk na centru za socialno delo za spremembe v sistemski ureditvi v Sloveniji glede podpore in pomoči otrokom in mladostnikom z OI

Strokovne delavke na centru za socialno delo si na sistemski ravni želijo predvsem **več strokovnih delavcev, podpore in izobraževanj** [*»Več strokovnih delavcev, podpore, izobraževanj« (D100), »Mi potrebujemo drugačno strukturo in več podporne mreže, če bi želeli rešiti vse otroke, pa ne pred stiskami, ki brusijo in pilijo, ampak pred tistimi, ki zaznamujemo prihodnost« (F87)*], **bolj odzivno ministrstvo in konkretne naloge iz strani ministrstva** [*»Ministrstvo je pogosto slabo odzivno ali ne dajo konkretnih informacij« (D101), »Ko pa pride do česa, pa se išče krivca« (D102)*]. Želijo si tudi **več zunanjih ponudnikov psihološke pomoči** [*»Absolutno je potrebno več zunanjih ponudnikov psihološke pomoči, oz. obravnave pri kliničnem psihologu« (E68), »Kadar*

zaznavamo, da bi otroci tovrstno obravnavno potrebovali, starše seznamimo z možnostjo vključitve osebne pomoči na center, ki je oblika svetovanja« (E69), »Lahko se vključijo tudi v storitev pomoč družini na domu« (E70), »Usmerjamo v zunanje ponudnike, ampak so dolge čakalne dobe, tako da si želimo, da bi bilo tega v prihodnosti več« (E71)].

3 Razprava

3.1 Razumevanje pojma obremenjujoče izkušnje otrok

Strokovne delavke na šoli in strokovne delavke na Centru za socialno Laško zelo dobro prepoznavajo obremenjujoče izkušnje, saj so naštele kar nekaj izkušenj, ki ustrezajo splošni opredelitvi obremenjujočih izkušnjah v otroštvu, na primer nasilje v družini, spolna zloraba, ločitev ali razveza, posebna potreba starša ali otroka itd. Prepoznavajo tudi obremenjujoče izkušnje iz razširjene opredelitve OIO, kot sta revščina in medvrstniško nasilje. Razširjena opredelitev OIO uvršča pod obremenjujoče izkušnje tudi izkušnjo rasne ali druge oblike diskriminiranosti, neustrezne izkušnje z vrstniki, izkušnjo revščine, nasilje ali kriminal v skupnosti itd. (Cronholm, Froke, Wade idr., 2015).

Udeleženke raziskave pa so navedle tudi veliko izkušenj, okoliščin, neustreznih ravnanj, ki ne ustrezajo splošni opredelitvi OIO, niti razširjeni opredelitvi, jaz sem jih poimenovala kot neustrezne izkušnje otrok, na primer nerazumevanje med starši, doživljanje stiske v odnosu, slabše govorne veščine itd. Udeleženke raziskave razumejo pojem OIO v povezavi z družinskim kontekstom, nekaj, kar se dogaja znotraj družine, v odnosih v družini ali v komunikaciji med družinskimi člani.

Obremenjujočo izkušnjo v otroštvu opredeljujejo kot nekaj, kar vpliva na potek življenja, doživljanje in čustvovanja otroka. Takšno razumevanje se sklada z opredelitvijo Cvetka (2010, str. 11), ki pravi, da travma lahko povzroči preoblikovanje osebnosti, prepričanj, duhovnosti ter razumevanja smisla in pomena življenja in spremembo poteka življenja. Strokovne delavke na Centru za socialno delo so omenile, da so lahko obremenjujoče vsakdanje izkušnje, ki so za odrasle enostavne in nepomembne, otroku pa predstavljajo stisko. O tem govorita tudi Levine in Kline (2008), ki pravita, da vsak otrok zagotovo doživi stres ali travmo, od resnično težkih preizkušenj (selitev, ločitev, smrt v družini itd.) do dogodkov, ki se odraslim ne zdijo niti najmanj travmatični, vendar pustijo globok odtis v otrokovem duševnem in telesnem zdravju.

Pri svojem delu z otroki in mladostniki se tako strokovne delavke na šoli kot strokovne delavke na Centru za socialno delo srečujejo s podobnimi OIO. Najpogosteje naštevajo, da so to ločitev ali razveza, odsotnost starša, psihično in/ali fizično nasilje, zloraba alkohola, neodzivnost starša, spolne zlorabe itd.

Strokovne delavke na šoli so izpostavile, da se pri svojem delu pogosto srečujejo tudi s tem, da starši želijo idealne otroke, imajo velika pričakovanja in s tem nad njimi izvajajo pritisk, kar je za otroke obremenjujoče. O tem pišejo Cugmas in drugi (2010), da si starši želijo, da bi otroci dosegali takšno izobrazbo, ki bi jim omogočala opravljati po njihovem mnenju dostojen poklic in s tem razlogom povečujejo svojo vpletenost. Pri nekaterih otrocih opažajo, da so starši preveč zaskrbljeni za otroke, pri drugih otrocih pa opažajo, da nosijo preveč odgovornosti, kot je na primer skrb za sorojence. Strokovne delavke na šoli opažajo, da starši pogosto etiketirajo svoje otroke z zbadljivkami in opazkami. Ančič in drugi (2017) pravijo, da je psihično nasilje nad otrokom zloraba moči ene ali več oseb nad otrokom, ki poteka na besedni in/ali nebesedni ravni in otroka poniža, prestraši ali razvrednoti. Nadaljujejo, da je s tem poškodovan otrokov občutek lastne vrednosti, kar negativno vpliva na otrokovo samopodobo in samozaupanje.

Strokovne delavke na centru za socialno delo pravijo, da pogosto stiske ostanejo tudi neizgovorjene in jih otroci nosijo v sebi. Kuhar in Klemenčič Rozman v predgovoru knjige *Skupaj premagujemo stres in travme* (2008, str. 14), pišeta, da se v Sloveniji pogosto govori o travmi, kot očitek, da 'kaj danes dela toliko hrupa in trušča okoli tega, mi smo že marsikaj doživeli, pa smo preživeli', pravita, da je pomembno, da se namesto tišine tabujev, zanikanja, nevednosti ipd. pomaga krepiti odpornost, prebujanje varnosti in veselja do življenja.

Strokovne delavke na Centru za socialno delo opažajo, da na doživljanje OIO vplivajo različni dejavniki, kot so lastnosti staršev, lastnosti otrok, pomen razvoja otroka v prvih mesecih življenja in odziv staršev na otrokovo potrebo. Navedle so tudi nekaj neustreznih dejavnikov, okoliščin, ki lahko so vplivajo na doživljanje OIO, kot so brezposelnost staršev, socialni položaj družine in zdravstvene težave staršev. O vplivi različnih dejavnikov pišeta tudi Mikšu Kos in Slodnjak (2000, str. 21). Naštevata, da na predelavo in obvladovanje travmatske izkušnje vplivajo narava in razsežnost travme, osebnostne lastnosti, lastnosti okolja po travmatičnem dogodku in viri pomoči.

3.2 Način prepoznavanja obremenjujočih izkušenj

Udeleženke raziskave na različne načine prepoznavajo obremenjujoče izkušnje. Tako strokovne delavke na centru za socialno kot strokovne delavke na šoli največkrat prepoznavajo OIO preko otrokovega vedenja oz. spremembe v vedenju. Pogosto je to odstopajoče, nenavadno in agresivno vedenje. Na primer otrok, ki loputa z vrati, kriči in

ima izpade jeze. Veliko lahko sporoča tudi otrokovo mirno in zadržano vedenje. Na primer otrok, ki sedi kot "bubica", je zelo tiho v razredu, je odsoten in gleda skozi okno itd. O pozornosti in koncentraciji piše Cvetek (2009, str. 23), ki pravi, da težave s koncentracijo in pozornostjo onemogočajo, da bi bil otrok s travmatično izkušnjo v okolje vključen z interesom in energijo. Nezahtevne dejavnosti, kot sta branje in pogovor z drugimi, zahtevajo poseben napor. Mikuš Kos in Slodnjak (2000, str. 14) pravita, da vzgojne težave, neubogljivost in agresivno vedenje sporočajo, da je otrok v stiski. Pri odraslih pogosto vzbudijo nejevoljo in otroci z vedenjem obremenjujejo okolje, ampak to je njihov način sporočanja. Pravita tudi, da včasih otroci in mladostniki dejavno iščejo priložnosti podobno travmatičnim izkušnjam, v katerih bi lahko ponavljali travmatično vedenje (Mikuš Kos in Slodnjak, 2000, str. 40). Udeleženke so povedale, da je poleg vedenjskih sprememb prisotna tudi sprememba v učnem uspehu, po navadi gre za strm padec ocen. Odzivi na travmatične izkušnje vključujejo žalost, depresijo, anksioznost, ki lahko vplivajo na učni uspeh učencev. Posledice spremembe v učnem uspehu se kažejo kot padec ocen, nižje povprečje ocen, pomanjkanje pozornosti, večja odsotnosti od pouka itd. (Jaycox, Morse, Tanielian in Stein, 2006).

Udeleženke so omenile, da opažajo, da se pri otrocih in mladostnikih dogajajo obremenjujoče izkušnje, tudi preko samopoškodbenih oz. avtoagresivnih teženj, samomorilnih teženj in motenj hranjenja. Omenile so, da je vedno več otrok, ki se grizejo, tepejo, mečejo po tleh, tolčejo po glavi itd. Avtoagresivno vedenje Štrajn (1995, str. 7–9) opisuje kot otrokovo sporočilo družbi, ki ga lahko razumemo v kontekstu upora, posmeha, obtožbe oz. obupa. Hvala in drugi (2012) pravijo: »Mladostniki v današnjem sodobnem in zahtevnem svetu iščejo različne možne alternative za komunikacijo, včasih je komunikacijski kanal in način izražanja stiske prav samopoškodba.«

Pogosto OIO prepoznajo neposredno preko komunikacije, saj strokovne delavke na šoli veliko (vedno več) šolskih ur posvečajo pogovorom z učenci, na takšen način izvejo določene stvari, ki se dogajajo v družini ali v življenju otrok in mladostnikov. Znak, da se nekaj dogaja, so tudi higienske težave, otroci oddajajo vonj in so s tem tarča vrstniškega posmehovanja.

Otroci s slabo samopodobo, ki jo strokovne delavke na šoli razumejo kot posledico obremenjujočih izkušenj, naredijo veliko stvari, ki so izven njihovega vrednostnega sistema, zato, da bi bili v družbi sprejeti. Na tem mestu se mi zdi smiselno narediti

povezavo s teorijo navezanosti, saj Bouwkamp in Bouwkamp (2014, str. 24) pravita, da otrok z opazovanjem in izkušnjami, fizično bližino in tolažbo staršev tvori matrico, s katero otrok vstopa v svet in ustvarja delovni model, ki ga uporablja za svoje interakcije z okoljem. V svoji knjigi *Blizu doma* opisujeta pet stilov navezanosti. Nadaljujeta, da otrok, ki je otroštvu razvil ambivalenten stil navezanosti, upa in pričakuje, da če bo dovolj naredil, ga bo okolica vendarle sprejela in imela rada (Bouwkamp in Bouwkamp, 2014, str. 29). Teorija navezanosti nam omogoča še drugačen pogled in razumevanje otrokovih vedenj in čustvovanj.

Strokovne delavke s centra za socialno delo so povedale, da prepoznavajo OIO posredno. Niso vsakodnevno v stiku z otroki in mladostniki, zato jim je zelo dragoceno in jim veliko pomeni sodelovanje z drugimi institucijami, vrtcem, šolo, zdravstvenim domom in z zunanjimi izvajalci različnih programov. Pri svojem delu se srečujejo z različnimi primeri in pravijo, da otroci pogosto izražajo posledice obremenjujočih izkušenj neverbalno, preko risb ali igre vlog. Zelo pomembno za prepoznavanje pa je tudi senzibilnost in uglasenost okolice, ki opazi spremembe. O pozitivnih učinkih neverbalnega komuniciranja preko risbe pišeta tudi Levine in Kline (Levine in Kline, 2008, str. 85). Pravita, da otroci, ki narišejo risbo, ki izraža njihovo notranje stanje, čustva, ki jih ne morajo opisati z besedami, na takšen način predelujejo in izražajo svoje občutke. Ampak ob risbi ne sprašujemo otroka, kaj je narisal, ampak ga sprašujemo posredno, na primer, kako se posamezni, liki, živali počutijo na njegovi sliki. Na otrokovo sliko gledamo z odprtostjo in radovednostjo (Levine in Kline, 2008, str. 85). Sterle (1981) pravi, da je igra najbolj naraven in najlažji način, da otroci izrazijo čustva in svoje doživljanje, način, s katerim rešujejo konflikte, težave in strahove. Igra vlog je torej kot posrednica, sredstvo, da zdrami otrokove vzgibe, ki spodbujajo izražanje lastnega videnja in občutenja okolja s svojim znakovnim sistemom (Medved Udovič, 2008, str. 433).

3.3 Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi posledicami na življenje otrok in odraslih

Udeleženke v raziskavi vidijo in prepoznavajo povezavo med obremenjujočimi izkušnjami v otroštvu in posledicami na življenje otrok v odraslosti. Zavedajo se, da nepredelane in neizražene stiske otrok in mladostnikov puščajo posledice na duševni ravni. Pogosto obremenjujoče izkušnje potlačijo in pride do razkritja v zelo poznem obdobju, npr. posledice nepredelane spolne zlorabe se pojavijo ob rojstvu svojega otroka.

Omenile so veliko dejavnikov, ki vplivajo na izražanje in razvoj posledic obremenjujoče izkušnje. Med njimi so pomembni osebna lastnost otroka, podpora okolice in teža travmatične izkušnje ter kdo ali kaj je povzročilo travmatično izkušnjo. Pomemben varovalni in podporni dejavnik je družina. Pravijo, da je težje otrokom, ki se jim obremenjujoča izkušnja zgodi v družini. O različnih dejavnikih pišeta tudi Mešl in Drobnič Radobuljac (2002, str. 203–204), ki pravita, da na odziv vpliva dogodek sam, življenjski kontekst osebe v času travmatičnega dogodka, posameznikove telesne in psihološke značilnosti. Nadaljujeta, da je pri otrocih pomembno, da odrasli prevzamejo odgovornost za zaščito otroka ter da je ravno zato pomembno razvijati prakse, ki bodo omogočale razmere za izkušnjo življenja v družini, v kateri bo otrok izpostavljen čim manj obremenjujočim izkušnjam in bodo krepile otrokovo odpornost.

Otrok ali odrasel, ki je imel travmatično izkušnjo v otroštvu, si lahko pomaga in oblaži posledice z branjem, znanjem in obiskom psihoterapije. Vendar pravijo, da je osebam s travmatično izkušnjo težko narediti spremembo. Psihoterapija je eden od možnih pristopov, ki pomaga pri pridelavi travme. Cvetek (2009, str. 181) pravi, da praktično vsak psihoterapevtski pristop razvije svojo metodo dela za delo z osebami s travmatično izkušnjo.

Tako strokovne delavke na šoli kot tudi strokovne delavke na centru za socialno delo pravijo, da so posledice obremenjujočih izkušenj izražajo na primer pri izbiri partnerja, pri vzgoji otrok, izbiri zaposlitve, splošni uspešnosti v življenju ter vplivajo na zdravje, odnose in samopodobo. Tudi na Institutu za javno zdravje (2019) poročajo, da imajo obremenjujoči dogodki iz otroštva, kot so npr. ločitve, revščina, smrt starša, različne zlorabe, zanemarjanje, nasilje lahko dolgoročne posledice v odraslosti in vplivajo na zdravstvene kazalnike odraslih, na njihovo izobrazbo, socialno-ekonomski položaj in tudi življenjski slog.

Udeleženke omenjajo transgeneracijski prenos negativnih vzorcev, dejanj, mišljenja itd. Ponazorijo s primerom, da si dekleta izberejo takšne fante, kot so očetje, na primer, če je imel oče težave z alkoholom, si bodo dekleta izbrala partnerja, ki bo imel podobne težave. To se sklada z besedami Repič Slavič (2008, str. 123), ki pravi, da osebe z izkušnjo travme pogosto podležejo »psihološko-biološki« prisili ponavljanja travmatičnih simptomov. Četudi posameznik potlači vse spomine, ki so v povezavi s travmatično izkušnjo, se ti v obliki izkušenj pojavljajo v novih življenjskih situacijah. Medtem ko Van

der Kolk (1989) pravi, da se osebe z izkušnjo travme ne izpostavljajo dejavnikom tveganja, ker si želijo bolečine, ampak ker vedno znova iščejo drugačen, boljši izid in želijo pridobiti več kontrole nad dejanjem.

Strokovne delavke na šoli pravijo, da so posledice obremenjujočih izkušenj odvisne od vključitve zunanje podpore in pomoči, kot sta šola in center za socialno delo. Pravijo, da so za dobro podporo in celostno pomoč otroku pomembni dobri odnosi med šolo in centrom za socialno delo. O pomembnosti medinstitucionalnega sodelovanja pišejo tudi Domiter Protner, Leskošek in Frangež (2020, str. 236–263). Medinstitucionalno sodelovanje razumejo kot prakso delovanja v najboljšem interesu otroka. Mešl in Drobnič Radobuljac (2020, str. 227) pravita, da otroke z izkušnjo travme lahko podprejo strokovnjaki in strokovnjakinje, ki so občutljivi in imajo znanje o travmi in posledicah travme.

Strokovne delavke na centru za socialno delo pravijo, da naredijo vse potrebno, da otrokom pomagajo, jih usmerijo v zunanje institucije, zunanjo pomoč in nudijo dodatne informacije. Naloga socialnega dela ni samo dajanje informacij in usmerjanje v zunanje institucije, kot pravita Mešl in Kodele (2016, str. 41), je socialno delo znanost in stroka, kjer ni vnaprej podanih odgovorih. Nadaljujeta, da so v socialnem delu razvita sodobna znanja za ravnanje, ki jih uporabimo v dialogu z ljudmi. Pravita (Ibid.), da je v socialnem delu opora v znanjih, kako voditi procese podpore in pomoči, vzpostaviti odnos in kako prispevati h krepitvi odpornosti ljudi. Se pa v stroki socialnega dela pogosto srečujemo z negotovostjo, saj se raziskovanje in razvijanje novih znanj zgodita v praksi z ljudmi. Mogoče prav ta negotovost prispeva k temu, da pogosto s socialnim delom zaključimo še preden se proces pomoči sodelovanja pravzaprav šele začne (Mešl in Kodele, 2016, str. 42).

3.4 Ravnanje in ukrepanje pri poznavanju obremenjujočih izkušenj otrok in mladostnikov

Strokovne delavke na šoli so povedale, da v primeru prepoznavanja obremenjujoče izkušnje najprej vzpostavijo stik z otrokom ali mladostnikom. Ni dovolj, da se samo vzpostavi stik in pogovor z otrokom, pomembno je tudi, na kakšen način (Čačičnovič Vogrinčič, 2008, str. 33). Nadaljuje (Ibid.), da je pomembno, da se učitelj pridruži učencu tam, kjer otrok je, in ne tako, da stopi k njemu tam, kjer učitelj misli, da bi otrok moral biti. Prav tako je pomembno, da med njima poteka pogovor, ki vključuje raziskovanje oz.

odkrivanje, kje je težava, kakšni viri in rešitve so morda na voljo. O tem piše tudi Akerman (2013, str. 85), ki opozarja, da je pomembno, da se v pogovoru sliši tako glas otroka kot tudi odraslega, da se oba počutita slišana, videna in razumljena. Nadaljuje, da je pomembno, da se odrasli pridruži učencu tam, kjer je, in potem skupaj v procesu podpore, pomoči in dialogu soustvarjata možne zelene rešitve.

Včasih strokovne delavke na šoli vzpostavijo stik tudi s starši. Udeleženki, ki sta razredničarki, sta povedali, da se v primeru prepoznavanja obremenjujoče izkušnje obrneta na šolsko svetovalno delavko in se posvetujeta z drugimi učitelji. Če razredničarki in šolska svetovalna delavka s starši ne najdejo skupne besede, pošljejo prijavo na center za socialno delo.

Šolska svetovalna delavka je prav tako povedala, da je prvi korak kontakt in pogovor z otrokom. Po potrebi predlaga tudi zunanjo pomoč, na primer psihoterapevta, pedopsihiatra. Če se stvari ne izboljšajo, sledi prijava na center za socialno delo. Sodelovanje in uspešnost je odvisna od staršev, ali so pripravljeni vzpostaviti stik ali ne. Center za socialno delo jih ne more prisiliti v sodelovanje, razen če gre za primere, v katerih sledi odvzem otroka. Šolska svetovalna delavka je povedala, da je s centrom za socialno delo včasih težko vzpostaviti stik oz. se prijavi rajši izognejo. Njena dolžnost je, da sporoči centru, ampak imajo lahko težave, ko starši želijo izvedeti, kdo je podal prijavo in potem iščejo krivca in se znašajo nad osnovno šolo. O sodelovanju v primeru kompleksnih primerov piše Resman (1999, str. 78–79), ki pravi, da se šolska svetovalna služba v primerih, ko se srečujejo z več izzivi, povezuje z različnimi institucijami, med njimi tudi centrom za socialno delo. Nadaljuje, da je pomembno, da sodelovanje temelji na partnerstvu in komplementarnosti pri reševanju problemov. Pobudo za sodelovanje med OŠ in CSD lahko dajo učitelji, vodstvo šole, CSD, starši ali šolska svetovalna služba (Čačinovič Vogrinčič, 2006). O pomembnosti komunikacije in sodelovalnega odnosa piše tudi Mešl (2010). Pravi, da pri sodelovalnem socialnem delu potrebujemo znanje in besede, s katerimi ubesedimo, kaj delamo, da z njimi raziskujemo, opišemo, kaj želimo doseči in raziskujemo možne korake. Prav v sodelovalnem socialnem delu vidi rešitev za premagovanje nesporazumov in konfliktov v medsebojnem sodelovanju. Vendar, ko je potrebna zaščita otroka, pa je potrebno sprejeti tudi odločitve, ki niso vedno sodelovalne, pa vendar je pomembno, kako sodelujemo v izvirnem delovnem projektu pomoči potem, ko je bila odločitev sprejeta - torej SD se mora nadaljevati tudi po tem.

Strokovne delavke na Centru za socialno delo pravijo, da ravnajo po klasičnih pristojnostih centra za socialno delo. Poskušajo vzpostaviti stik in se pogovoriti ter odpraviti dejavnike tveganja. Če gre za visoko stopnjo ogroženosti, pa Center za socialno delo postopa z nujnim odvzemom.

Udeleženke raziskave so povedale, da bi pri sprejemu ukrepov potrebovale več podpore in znanja. Sicer se dodatno izobražujejo preko seminarjev in branjem knjig, ampak največ se naučijo iz izkušenj. Veliko jim pomenijo tudi intervizije in supervizije. Želijo si več povezovanja in sodelovanja. Vse udeleženke pa so omenile tudi pomen osebnostnih lastnosti in to, da se trudijo biti srčen človek, ki ga poleg znanja definira tudi ljubezen do bližnjega.

Šolske strokovne delavke so povedale, da je v osnovnih šolah vedno bolj pomembna vzgoja kot izobraževanje. Veliko jim pomenijo seminarji, na katerih predavatelji povedo, kako ukrepati na primerih dobre prakse in na konkretnih primerih, s katerimi se soočajo učitelji. Kot pravi Jelenc (1996, str. 42) so motivi za dodatno izobraževanje zelo različni, pogosto vključujejo osebno rast, razvijanje lastnih sposobnosti in uspešno delovanje.

Strokovne delavke na centru za socialno delo pravijo, da kljub vsem zakonom in pravilnikom je še veliko primerov, ki jih uvrščajo v sivo cono. Pri klasičnih primerih so si enotni, pri kompleksnih pa sodelujejo kolektivno, preko supervizij in intervizij. Pri svojem delu se opirajo na znanje, ki so ga dobile pri izobraževanju. Najbolj pa se pri ravnanju in ukrepanju opirajo na znanje socialnega dela. Pogosto se izobražujejo na lastne stroške, zato si želijo več brezplačnih izobraževanj.

Udeleženke raziskave so povedale, da se jih obremenjujoče izkušnje otrok dotaknejo. Vedno poskušajo pomagati po najboljših močeh. Pogosto težko naredijo ločnico med delom in domom, pogosto so otroci v njihovih mislih in jih skrbi, kako bodo rešili situacijo, še posebej, če še živijo v obremenjujočem okolju. Domov prihajajo utrujene in izčrpane. Pomagajo si z različnimi sprostitevni tehnikami, športom in s tem, da nekomu zaupajo svoje skrbi. Vse udeleženke so omenile, da jim je v veliko oporo dober in sodelovalni tim. O tem, kako pomembna je skrb zase, piše Cvetek (2009, str. 318), navaja tudi strategije za zmanjševanje stresa in težav strokovnih delavcev, npr. vzdrževanje ravnotežja ter mej med delom in osebnim življenjem, razrešitev dogodkov iz posameznikove osebne zgodovine, psihoterapevtska pomoč, supervizija in profesionalni trening itd.

Strokovne delavke na šoli so omenile, da se jih še posebej dotaknil lanskoletni samomor osnovnošolca. Ena izmed udeleženk je rekla, da od takrat naprej doživlja stiske in panične napade. O teži travmatičnih dogodkov, ki se zgodijo v okviru šole, pišeta Mikuš Kos in Slodnjak (2000, str. 82). Pravita, da travmatični dogodek v okviru šole prizadene celoten šolski sistem – učence in šolsko osebje. Stiske, ki jih doživljajo razredniki in ostali učitelji, so težke in je pomembno, da jih izrazijo. Najbolje je, da se podpora organizira znotraj šole in pokliče zunanje strokovnjake, ki lahko vodijo razbremenitveni pogovor z učiteljskim kolektivom (Mikuš Kos in Slodnjak, 2000, str. 93).

Na Centru za socialno delo strokovne delavke zelo cenijo supervizije, pravijo, da brez njih ne bi zogle. Pomaga jim tudi poglobljanje znanja. Menijo, da se premalo govori o skrbih in stiski, ki jo doživljajo strokovne delavke. Njihova opredelitev in pomen supervizije se skladata tudi z opredelitvijo Glišovič Meglič (2004), ki pravi, da je supervizija metoda dela, katere cilj je razbremenitev strokovnjakov, tako, da lahko konstruktivno preživijo stresne situacije in ohranijo zmožnosti za učenje. Zelo pomembno je, da se začne govoriti o sekundarni travmatizaciji strokovnih delavcev. Mešl in Drobnič Radobuljac (2020, str. 120) pravita, da če sekundarno travmatizacijo zanemarimo, lahko to povzroči zmanjšano učinkovitost in izgorelost.

3.5 Omejitev raziskovanja

Menim, da je situacija z virusom COVID-19 vplivala na moje raziskovanje. Žal mi je, da nisem mogla izvesti fokusnih skupin, saj bi lahko na ta način dobila več informacij, ker bi bilo v fokusni skupini več udeležencev, kot sem jih individualno intervjuvala. Žal sem bila prikrajšana tudi za osebne interakcije z udeleženci v raziskavi, ker sem intervjuje opravila preko spleta.

Izvedla sem samo šest intervjujev, kar se mi zdi premalo. Lahko, da sem z izbiro strokovnih delavk na šoli, tvegala izbiro specifičnih predstavnic, kar pomeni, da če bi izvedla več intervjujev in vključila več strokovnih delavk, bi lahko bili rezultati drugačni. Smiselno bi bilo intervjuje narediti tudi s pediatri v zdravstvenem domu, a sem to prvotno idejo zaradi pandemije opustila.

Raziskava ne ustreza objektivnim kriterijem raziskovanja (neodvisnost, nepristranskost, ponovljivost itd.), ampak bolj hermenevtičnim (interpretacija, odvisnost, neponovljivost itd.). Zagotovo bi bile interpretacije drugih raziskovalcev drugačne in bi se razlikovale od moje, saj posameznik interpretira dobljene podatke na podlagi različnih osebnih izkušenj, zgodovine, predpostavke o svetu itd.

4 Sklepi in predlogi

Sklepi se nanašajo na strokovne delavke, zaposlene na Centru za socialno delo Laško, in strokovne delavke, zaposlene na Osnovne šole Marjana Nemca Radeče, ki so sodelovale v raziskavi:

- Šolske strokovne delavke in strokovne delavke na Centru za socialno delo dobro razumejo pojem obremenjujoče izkušnje v otroštvu, saj so vse udeleženke naštele najmanj pet pojmov, vedenj, izkušenj, ki spadajo v splošno opredelitev OIO. Naštele so tudi nekaj pojmov, vedenj, izkušenj, ki spadajo k razširjeni opredelitvi obremenjujočih izkušenj v otroštvu.
- Strokovne delavke na Centru za socialno delo in šolske strokovne delavke se pri delu z otroki najpogosteje srečujejo z obremenjujočimi izkušnjami, ki nastajajo v družinskem kontekstu, npr. ločitev ali razveza, nasilje v družini, neustrezna ravnanja staršev.
- Obremenjujoče izkušnje šolske strokovne delavke prepoznavajo neposredno, npr. preko sprememb v vedenju (agresivno vedenje ali pretirana zadržanost), spremembe v šolski uspešnosti ali neposredno preko komunikacije. Šolske strokovne delavke pri svojem delu prepoznavajo porast samopoškodbenih oz. avtoagresivnih vedenj in motenj hranjenja.
- Strokovne delavke na Centru za socialno delo obremenjujoče izkušnje prepoznavajo posredno, preko sodelovanja z drugimi institucijami, kot so vrtci, šola ali zdravstveni dom. Zato jim dobri odnosi in sodelovanje z ostalimi institucijami, kot je na primer šola, veliko pomenijo. Pri svojem delu pa prav tako opažajo obremenjujoče izkušnje preko sprememb v otrokovem vedenju in preko neverbalne komunikacije z njim (risb, igre vlog).
- Šolske strokovne delavke in strokovne delavke na centru za socialno delo prepoznavajo povezavo med obremenjujočimi izkušnjami v otroštvu in njihovim vplivom na zdravje in življenje v odraslosti. Posledice vidijo pri izbiri partnerja, pri odločitvi za otroke, načinu vzgoje otrok, uspešnosti v življenju in izbiri zaposlitve. Strokovne delavke na Centru za socialno delo so omenile tudi

transgeneracijski prenos komunikacijskih in vedenjskih vzorcev s staršev na otroka.

- Ob prepoznavanju obremenjujočih izkušenj se učiteljice najprej pogovorijo z otrokom, potem po potrebi vključijo tudi šolsko svetovalno delavko in starše. Šolska svetovalna delavka povabi starše, če ne pride do sporazuma, vključijo tudi center za socialno delo, pedopsihiatra ali napotijo otroka in starše k drugim ponudnikom pomoči, npr. k psihoterapevtu.
- Strokovne delavke na Centru za socialno delo so povedale, da ob prepoznavanju obremenjujočih izkušenj ravnajo v skladu s postopkom, za katerega je center za socialno delo pristojen. Pravijo, da je naloga centra za socialno delo, da odpravi dejavnike tveganja. Center za socialno po potrebi napoti otroka tudi v zunanje institucije. Če gre za visoko ogroženost, je potreben odvzem otroka in namestitev otroka v zavod ali rejništvo.
- Vse udeleženke v raziskavi si želijo dodatnega izobraževanja na vseh področjih svojega dela in dodatne podpore v obliki supervizij in intervizij. Izpostavile so, da si želijo več ponudnikov psihoterapevtske pomoči za otroke in mladostnike. Veliko jim pomenijo seminarji strokovnjakov, ki teorijo ponazorijo s primeri dobrih praks.
- Obremenjujoče izkušnje otrok vplivajo na strokovne delavke in pogosto težko naredijo ločnico med delom in domom. Občutijo tudi strah in tesnobo. V pomoč so jim pogovori, različne oblike sproščanja, supervizije in intervizije.
- Glede sistemske ureditve v Sloveniji za pomoč in podporo mladostnikov imajo različne predloge, ki vključujejo različne sistemske spremembe. Na primer obvezno izobraževanje o obremenjujočih izkušnjah za bodoče učitelje in povečanje število ponudnikov pomoči in podpore za otroke in mladostnike.

Glede na sklepne ugotovitve predlagam:

- Pogostejša izobraževanja in seminarje, tako za strokovne delavce na osnovni šoli kot za strokovne delavce na centru za socialno delo. Seminarje in izobraževanja, ki vključujejo tudi primere dobre prakse ter napotke in predloge, kako ukrepati in

- ravnati v primeru prepoznavanja obremenjujočih izkušenj otrok in mladostnikov ter tudi ustrezne podpore odraslim uporabnikom centra za socialno delo.
- Pomembno se mi zdi tudi poznavanje teorije navezanosti, zato bi predlagala izobraževanje in delavnice na to temo. S poznavanjem teorije bi lahko strokovne delavke lažje razumele različna vedenja otrok in mladostnikov in bile seznanjene, da lahko predstavljajo sekundarno figuro navezanosti v otrokovem življenju.
 - Predstavitev pristopa, ki je utemeljen na razumevanje travme, in predstavitev raziskave o obremenjujočih izkušnjah v otroštvu, ki je bila izvedena v Sloveniji v okviru ciljno raziskovalnega projekta: Prevalenca in dolgoročni vplivi obremenjujočih izkušenj v otroštvu in funkcioniranje v odraslosti. Predstavitev pristopa bi priporočala tako na osnovni šoli kot na centru za socialno delo, saj se mi zdi, da bi pripomogel k lažjemu razumevanju pravočasnega ukrepanja ter ustrezne pomoči in podpore otrokom in mladostnikom.
 - Večjo povezanost kolektiva na osnovni šoli, kjer bi si na mesečnih sestankih podelili izkušnje in izzive, s katerimi se soočajo pri svojem delu z učenci. Učitelji se vsakodnevno srečujejo z različnimi izzivi otrok in mladostnikov, medsebojno sodelovanje in deljenje izkušenj lahko poveže učitelje. Na ta način lahko dobijo dodatno podporo pri svojih kolegih, hkrati pa se lahko posvetujejo o nadaljnjih strategijah pomoči in podpore otrokom, ki se soočajo z več izzivi.
 - Pogostejše povezovanje in sodelovanje centra za socialno delo in šole. Pomembno je zavedanje, da se šola in centri za socialno delo povezujejo, ker je to v korist otroka. V odnosu niso eden proti drugemu, ampak so vsi za otroka. Zato se mi zdi, da so zelo priporočljivi sestanki s centrom za socialno delo in šolo, ki bi potekali enkrat na dva meseca, na šoli ali na centru za socialno delo. Na sestankih bi bile prisotne šolska svetovalna delavka in strokovne delavke centra za socialno delo, ki delajo na področju otrok in mladostnikov. Morebitno tudi učitelji, ki se srečujejo z učenci, ki imajo obremenjujoče izkušnje, ali pa so pri učencu opazili vedenjske, čustvene spremembe. Nagovarjali bi različne teme in izzive s katerimi se srečujejo pri svojem delu.

- Za boljše odnose med strokovnimi delavkami na šoli in strokovnimi delavkami na centru za socialno delo bi bilo dobro organizirati kakšno povezovalno neformalno srečanje v neformalnem okolju, kot neke vrste "team building". S tem bi se krepila komunikacija in razumevanje.
- Več podpore in pomoči tudi za strokovne delavce, ki se srečujejo z otroki, ki imajo obremenjujoče izkušnje. Delo z otroki, ki imajo obremenjujoče izkušnje, je lahko zelo stresno. Zato se mi zdi pomembno, da bi vsaka organizacija oz. institucija nudila svojim zaposlenim učenje sprostitev tehnik ali pa vsaj sofinancirala obisk različnih tečajev, kot na primer tečaj čuječnosti, meditacije itd.

5 Uporabljena literatura

Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of strange situation*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.

Akerman, B. (2013). Moč besed v pogovoru z otrokom. V T. Kodele, & N. Mešl (ur.), *Otrokov glas v procesu učenja in pomoči*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.

Aničić, K., Hrovat Svetičič, T., Hrovat, T., & Sušnik, A. (2017). *Nasilje nad otroki: Strokovne smernice za delo z otroki, ki doživljajo zanemarjanje in/ali nasilje*. Ljubljana: Društvo za nenasilno komunikacijo. Pridobljeno 5. 6. 2020 s <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-VM0620E4/291cd4c8-9ec6-41d4-a534-c4e164cb3514/PDF>

Baar, M. (2020). Dinamika travme v korelaciji z narcisizmom. V M. Regovec (ur.), *Deseta akademija Instituta IPAL: Dinamika travme in poti njene integracije* (str. 103–135). Ljubljana: IPAL.

Bergin, A. C., & Bergin, A. D. (2009). Attachment in the Classroom. *Educational Psychology Review*, 21(2), 141–170. Pridobljeno 10. 6. 2020 s https://www.researchgate.net/publication/225217736_Attachment_in_the_Classroom

Bober, T., & Regehr, C. (2006). Strategies for reducing secondary or vicarious trauma: Do they work? *Brief Treatment and Crisis Intervention*, 6, 1–9. Pridobljeno 25. 5. 2020 s https://www.researchgate.net/publication/31325315_Strategies_for_Reducing_Secondary_or_Vicarious_Trauma_Do_They_Work

Bouwkamp, R., & Bouwkamp S. (2014). *Blizu doma*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta, Znanstvena založba Filozofske fakultete & Inštitut za družinsko terapijo.

Bowlby, J. (1952). *Maternal care and mental health*. Geneva: World Health Organization Monograph. Pridobljeno 28. 4. 2020 s <https://pages.uoregon.edu/eherman/teaching/texts/Bowlby%20Maternal%20Care%20and%20Mental%20Health.pdf>

- Bowlby, J., & Ainsworth Salter D., M. (1991). An Ethological Approach to Personality Development. *American Psychologist*, 46(6), 333–341. Pridobljeno 28. 3. 2020 s http://www.psychology.sunysb.edu/attachment/online/ainsworth_bowlby_1991.pdf
- Cole, S. F., Greenwald O'Brien, J., Gadd, M. G., Ristuccia, J., Wallace, D. L., & Gregory, M. (2005). *Helping traumatized children learn. Supportive school environments for children traumatized by family violence*. Boston, MA: Massachusetts Advocates for Children. Pridobljeno 28. 3. 2020 s <https://traumasensitiveschools.org/wp-content/uploads/2013/06/Helping-Traumatized-Children-Learn.pdf>
- Cozolino, L., & Sprokay, S. (2006). Neuroscience and adult learning. V S. Johnson, & K. Taylor (ur.), *New Directions for Adult and Continuing Education* (str. 11–21). New York: John Wiley & Sons Inc. Pridobljeno 25. 3. 2020 s https://books.google.si/books/about/The_Neuroscience_of_Adult_Learning.html?id=Jvoq0eFsf7YC&redir_esc=y
- Cronholm, P.F., Forke, C. M., Wade, R., Bair-Merritt, M. H., Davis M., ... & Fein, J. A. (2015). Adverse Childhood Experiences: Expanding the Concept of Adversity. *American Journal of Preventive Medicine*, 49(3), 354–361.
- Cugmas, Z. (1998). Otrokova navezanost na mater in discipliniranje otroka. *Psihološka obzorja*, 7(3), 85–107. Pridobljeno 1. 6. 2020 s <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-85HRC5GJ>
- Cugmas, Z., Kepe-Globevnik, N., Pogorevc, J., & Štemberger, T. (2010). Vpletenost staršev v otrokovo šolanje. *Sodobna pedagogika*, 61(2), 318–37. Pridobljeno 5. 6. 2020 s <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-5PPUNOWJ>
- Cvetek, R. (2009). *Bolečina preteklosti*. Celje: Celjska Mohorjeva družba.
- Čačinovič Vogrinčič, G. (2008). *Soustvarjanje v šoli: učenje kot pogovor*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Čačinovič Vogrinčič, G., & Mešl, N. (2019). *Socialno delo z družino: Soustvarjanje zelenih izidov in družinske razvidnosti*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Domiter Protner, K., Leskošek, V., & Frangež, D. (2020). Medinstitucionalno sodelovanje: problemi, izzivi in dobre prakse. V V. Leskošek, T. Kodele, & N. Mešl (ur.),

Zaščita otrok pred nasiljem in zanemarjenjem v Sloveniji (str. 236–267). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Ellenbogen, S., Klein, B., & Wekerle, C. (2014) Early childhood education as a resilience intervention for maltreated children. *Early Child Development and Care*, 184(9–10), 1364–1377. Pridobljeno 25. 3. 2020 s <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/03004430.2014.916076>

Epston, D., & White, M. (1999). *Experience, Contradiction, Narrative & Imagination*. Adelaide: Dulwich Centre Publications.

Erzar, T., & Erzar Kompan, K. (2011). *Teorija navezanosti*. Celje: Celjska Mohorjeva družba.

Felitti, V. J., Anda, R. F., Nordenberg, D., Williamson, D. F., Spitz, A. M., Edwards, V., Koss, M.p., & Marks, J. S. (1998). Relationship of childhood abuse and household dysfunction to many of the leading causes of death in adults. The adverse childhood experiences (ACE) study. *American Journal of Preventive Medicine*, 14(4), 245–258. Pridobljeno 8. 4. 2020 s <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/9635069>

Furnivall, J. (2011). *Attachment-informed practice with looked after children and young people*. Pridobljeno 20. 4. 2020 s <https://www.iriss.org.uk/resources/insights/attachment-informed-practice-looked-after-children-young-people>

Geddes, H. (2018). Attachment and learning – the links between early experiences and responses in the classroom. *International Journal of Nurture in Education*, 4(1), 15–21. Pridobljeno 10. 6. 2020 s https://www.nurtureuk.org/sites/default/files/geddes_2018.pdf

Gillham, B. (2005). *Research Interviewing. The Range of Techniques*. Maidenhead: Open University Press.

Glišovič Meglič, D. (2004). Modeli supervizije : vodenje in dinamika supervizijskih skupin na slovenskih centrih za socialno delo. *Socialno delo*, 43(5/6), 265–275. Pridobljeno 8. 6. 2020 s <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-6W2LFHXI/35dcaf03-3383-480d-9a04-874501b6f280/PDF>

Greene, R. (2014). *Lost at school: Why our kids with behavioural challenges are falling though the cracks and how we can help them*. New York: Scribner.

Hébert, M., Langevin, R., & Oussaid, E. (2018). Cumulative childhood trauma, emotion regulation, dissociation, and behavior problems in school-aged sexual abuse victims.

Journal of affective Disorders, 225(1), 306–312. Pridobljeno 3. 4. 2020 s

<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0165032717303154>

Herman, J. L. (1996). Pozabljena zgodovina. V D. Zaviršek (ur.), *Spolno nasilje : feministične raziskave za socialno delo : [zbornik]*, (str. 33–35). Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

Herman, J. L. (2010). *Trauma and recovery*. London: Pandora.

Hesse, A.R. (2002). Secondary Trauma: How Working with Trauma Survivors Affects Therapists. *Clinical Social Work Journal*, 30(1), 293-309. Pridobljeno 24. 5. 2020 s

<https://link.springer.com/article/10.1023/A:1016049632545>

Hodas, G. (2006). *Responding a childhood trauma: the promise and practice of trauma informed care*. Pridobljeno 12. 4. 2020 s

<http://www.childrescuebill.org/VictimsOfAbuse/RespondingHodas.pdf>

Hvala, N., Kotar, V., Zoronjić, E., Peterec Kotar, D., & Lesar, I. (2012). Mladostnik in samopoškodba: možnosti in priložnosti za izvajanje preventivnega zdravstvenovzgojnega dela. *Obzornik zdravstvene nege*, 46 (4), 289–296.

Jaycox, L.H., Morse, L. K., Tanielian, T., & Stein, D. B. (2006). *How Schools Can Help Students Recover from Traumatic Experiences : A Tool Kit for Supporting Long-Term Recovery*. Pittsburgh: RAND.

Jelenc, Z. (1996). Vpeljevanje strategije vseživljenjskosti učenja. *Andragoška spoznanja*,

2(2), 5–9. Pridobljeno 7. 6. 2020 s [https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-](https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-TFR6O7IP)

[TFR6O7IP](https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-TFR6O7IP)

Kammerer, N., & Mazelis, R. (2006). *Trauma and Retraumatization*. Pridobljeno 25. 4.

2020 s <https://www.hsdl.org/?view&did=746662>

Knight, C. (2015). Trauma-informed social work practice: practice considerations and challenges. *Clinical Social Work Journal*, 43(1), 25–37. Pridobljeno 25. 3. 2020 s

https://www.researchgate.net/publication/271773782_Trauma-Informed_Social_Work_Practice_Practice_Considerations_and_Challenges

Kodele, T., Leskošek, V., & Mešl, N. (2020). Uvod. V V. Leskošek, T. Kodele, & N. Mešl, (ur.), *Zaščita otrok pred nasiljem in zanemarjenjem v Sloveniji* (str. 9–17). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Kuhar, M. & Klemenčič Rozman, M. (2008). Predgovor: Namesto tabujev, zanikanja in nevednosti krepimo psihično odpornost ter prebujajmo varnost in veselje do življenja. V

Leskošek, V., Miklič, N., & Sitar, S. (2020). Postopki in ravnanja po prijavi zanemarjenja ali nasilja nad otrokom. V T. Kodele, & N. Mešl (ur.), *Zaščita otrok pred nasiljem in zanemarjenjem v Sloveniji* (str. 164–202). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Levine, P.A. (2004). Trauma-the Bodydynamic & Somatic Experiencing Approaches. V I. Macnaughton, (ur.), *Body, breath & consciousness: a somatics anthology: a collection of articles on family systems, self-psychology, the bodydynamics model of somatic developmental psychology, shock trauma, and breathwork* (str. 365–333). California: North Atlantic Books.

Levine, A. P. & Kline, M. (2008), *Skupaj premagujmo travme in stres – Kako pri otrocih krepimo samozavest in psihično odpornost*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Levine, P. A., & Frederick, A. (2015). *Kako prebuditi tigra. Zdravljenje travm*. Ljubljana: V.B.Z. d.o.o.

Maljevac, T. (2020). Travma in telo – integrativni psihosomatski model dela s travmo. V M. Regovec (ur.), *Deseta akademija Instituta IPAL: Dinamika travme in poti njene integracije* (str. 165–197). Ljubljana: IPAL.

Pettoello-Mantovani, M., Lucioan Pop, T., Mestrovic, J., Ferrara, P., Giardino, I., Carrasco-Sanz, A., Nigri, L., Namazova-Baranova, L., Vural, M., & Çullu Çokug̃ ras. Fostering Resilience in Children: The Essential Role of Healthcare Professionals and Families. *Journal of Pediatrics*, 205(1), 298–299. Pridobljeno 20.4.2020 s https://www.researchgate.net/publication/330803542_Fostering_Resilience_in_Children_The_Essential_Role_of_Healthcare_Professionals_and_Families

Martindale, D. (2018). Attachment-aware schools. *Seced: The voice for secondary education*, 5. 9. 2018. Pridobljeno 21. 3. 2020 s <https://www.sec-ed.co.uk/best-practice/attachment-aware-schools/>

Mayseless, O. (2005). Ontogeny of Attachment in Middle Childhood: Conceptualization of Normative Changes. V Kerns, K.A., & Richardson R.A. (ur.), *Attachment in middle childhood* (str. 1-23). Guilford Press. Pridobljeno 21. 3. 2020 s

<https://psycnet.apa.org/record/2005-09266-001>

McInerney, M., & McKlindon, A. (2014). *Unlocking the door to learning: trauma-informed classrooms and transformational schools*. Education law center. Pridobljeno 28. 4. 2020 s <https://www.elc-pa.org/resource/unlocking-the-door-to-learning-trauma-informed-classrooms-and-transformational-schools/>

Medved Udovič, V. (2008). *Igra vlog kot otrokova poustvarjalna dejavnost bralnega odziva*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete.

Mesec, M. (2009a). *Metodologija raziskovanja v socialnem delu I (SKRIPTA)*. Študijsko gradivo za interno uporabo. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo. Pridobljeno 5. 6. 2020 s <https://sites.google.com/site/kvalitativnametodologija/metodologija-i/skripta-i>

Mesec, B. (2009b). *Metodologija raziskovanja v socialnem delu II (skripta)*. Študijsko gradivo za interno uporabo. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo. Pridobljeno 25. 3. 2020 s <https://sites.google.com/site/kvalitativnametodologija/metodologija-i/skripta-i>

Mešl, N. (2010). Socialno delo z družino. Uporaba in soustvarjanje znanja v praksi. *Socialno delo*, 4 (1), 1–9.

Mešl, N., & Kodele, T. (2016). Sodelovalni procesi socialnega dela z družino v skupnosti: krepitev odpornosti družin s številnimi izzivi. V T. Kodele, & N. Mešl, (ur.), *Družine s številnimi izzivi: soustvarjanje v skupnosti* (str. 21–41). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Mešl, N., & Drobnič Radobuljac, M. (2020). Otrok z izkušnjo travme v postopkih zaščite. V V. Leskošek, T. Kodele, & Mešl, N. (ur.), *Zaščita otrok pred nasiljem in zanemarjenjem v Sloveniji* (str. 202–236). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2016). *Attachment in Adulthood : Structure, Dynamics and Change*. New York: The Guilford Press.

Mikuš Kos, A., & Slodnjak, V. (2000). *Nesreče, travmatski dogodki in šola : pomoč v stiski*. Ljubljana: DZS.

NCTSN (b. d). *About child trauma*. Pridobljeno 29. 3. 2020 s

<https://www.nctsn.org/what-is-child-trauma/about-child-trauma>

Newgent, A.R., Fender-Scarr, K.L., & Bromley, L.J. (2002). The Retraumatization of Child Sexual Abuse: The Second Insult. *Trauma & Loss: Research & Interventions*, 2(2), 2–17. Michigan: National Institute for Trauma and Loss in Children.

NIJZ (2018). *Zdravje v občini Radeče 2018*. Pridobljeno 10. 6. 2020 s

<http://obcine.nijz.si/Dokumenti/pdf/2018/obcine/99.pdf>

NIJZ (2019). Obremenjujoči dogodki iz otroštva vplivajo na zdravje v odraslosti.

Nacionalni inštitut za javno zdravje, 28. 1. 2019. Pridobljeno 5. 6. 2020 s

<https://www.nijz.si/sl/obremenjujoci-dogodki-iz-otrostva-vplivajo-na-zdravje-v-odraslosti>

Oravec, R. (2020). Zgodovina travme. V M. Regovec, (ur.), *Deseta akademija Instituta IPAL: Dinamika travme in poti njene integracije* (str. 153–163). Ljubljana: IPAL.

Oravec, R. (1999). Razvojne dimenzije travme. *Psihološka obzorja*, 8(1), 77–91.

Pridobljeno 25.3.2020 s <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-93M0INOS>

Papalia, D. E., Oldis, S. W., & Feldman, R. D. (2003). *Otrokov svet*. Ljubljana: Educy.

Papež, T. (2017). *Sodelovanje centrov za socialno delo in osnovnih šol: participacija otrok in družine kot varovalni dejavnik* (Magistrsko delo). Pridobljeno 11. 4. 2020 s

[file:///C:/Users/valentina/Downloads/papez_tina_bmag%20\(4\).pdf](file:///C:/Users/valentina/Downloads/papez_tina_bmag%20(4).pdf)

Perlman, L.A., & Courtois, C.A. (2005). Clinical applications of the attachment framework: Relational treatment of complex trauma. *Journal of Traumatic Stress*, 18(5), 449–459. Pridobljeno 24. 3. 2020 s <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/16281242>

Repič Slavič, T. (2008). *Nemi kriki spolne zlorabe in novo upanje*. Celje: Celjska Mohorjeva družba.

Resman, M. (1999). Pojem in karakteristike šolskega svetovanja. V M. Resman, (ur.), *Svetovalno delo v vrtcih, osnovnih in srednjih šolah* (str. 67–84). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Rihter, L. (2003). Pomen kvalitativnih metod pri evalvaciji projektov prostovoljnega dela : primer evalvacije projekta prostovoljnega dela na šolskem centru Velenje. *Socialno*

delo, 42(1), 19–26. Pridobljeno 3. 5. 2020 s

<https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-LGKMKGV6?&language=eng>

Rose, J., & Gilbert, L. (2016). Attachment Aware Schools: An Alternative to Behaviourism in Supporting Children's Behaviour? V E.H. Less, & N. Noddings (ur.), *The Palgrave International Handbook of Alternative Education* (str. 463–483).

Pridobljeno 21. 3. 2020 s

https://www.researchgate.net/publication/307554879_Attachment_Aware_Schools_An_Alternative_to_Behaviourism_in_Supporting_Children's_Behaviour

Rose, J., & Gilbert, L. (2017). Attachment Aware Schools. V D. Colley, & P. Cooper (ur.), *Attachment and Emotional Development in the Classroom* (str. 65–83). Pridobljeno 25. 4. 2020 s

https://books.google.si/books?hl=sl&lr=&id=dYg6DgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP2&dq=attachment+and+emotional+development+in+the+classroom+pdf&ots=dNM-RWBfsD&sig=cU2Ggno3lY2xdkc2Hk2qYJBoabA&redir_esc=y#v=onepage&q=attachment%20and%20emotional%20development%20in%20the%20classroom%20pdf&f=false

Rothschild, B. (2000). *The Body Remembers: The Psychophysiology of Trauma and Trauma Treatment*. New York: W.W. Norton & Company.

Rozman, S. (2015). *Pogum*. Ljubljana: Modrijan.

Saakvitne, K.W. (2006). Foreword: Psychological interventions for victims of disaster and trauma. V L. Barbanel, & R.J. Sternberg (ur.), *Psychological interventions in times of crisis* (str. xix-xxiii). New York, NY: Springer Publishing Co.

SAMHSA. (2014). *Samhsa's Concept of Trauma and Guidance for a Trauma-Informed Approach*. Rockville: Substance Abuse and Mental Health Services Administration.

Pridobljeno, 23. 4. 2020 s

https://ncesacw.samhsa.gov/userfiles/files/SAMHSA_Trauma.pdf

Schnyder, U., Ehlers, A., Foa, E.B., Bryant, R.A., Hasan, A., Mwit, G., Kristensen H.C., Neuner, F., Oe, M., & Yule, W. (2016). Culture-sensitive psychotraumatology. *European Journal of Psychotraumatology*. Pridobljeno 15. 4. 2020

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.3402/ejpt.v7.31179?scroll=top&needAccess=true>

- Solarović, J. (2005). *Osnove o travmah, posledicah in pomoči*. Ljubljana: FSD
- Steele, W., & Malchiodi A., C. (2012). *Trauma-Informed Practices with children and adolescents*. London, New York: Routledge.
- Sterle, V. (1981). Igra pomaga otroku v njegovih težavah. V L. Marjanovič (ur.) *Igra in igrače: zbirka cicibanove urice* (str. 63–69). Ljubljana: Zveza prijateljev mladine Slovenije.
- Stritih, B. (2006). Biološke, psihološke in socialne razsežnosti potravmatskih stresnih pojavov. V B. Stritih, G. Čačinovič Vogrinčič, L. Šugman Bohinc, L. Kobal, N. Rode, & J. Solarović (ur.), *Raziskovalni projekt Psihološki vidiki obvladovanja stresnih obremenitev pri izvajanju nalog v tujini: končno poročilo drugega soizvajalca projekta*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Surič Perry, B. D. (2006). Applying Principles of Neurodevelopment to Clinical Work with Maltreated and Traumatized Children: The Neurosequential Model of Therapeutics. V N. B. Webb (ur.), *Social Work Practice with Children and Families. Working with traumatized youth in child welfare* (str. 27–52). New York: The Guilford Press.
- Štrajn, D. (1995). Razsežnosti avtodestruktivnosti. V *Ciklus seminarjev Namesto koga roža cveti: O problemih uničevalnosti in samouničevalnosti pri mladih nas Slovenskem: prepoznavanje, reševanje, rehabilitacija, preventiva: priročnik 1. cikla seminarjev Namesto koga roža cveti* (str. 7–9). Ljubljana: Meridiana.
- Terr, L.C. (1991). Childhood traumas: an outline and overview. *American Journal of Psychiatry*, 148(1), 10–20. Pridobljeno 5. 3. 2020 s <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/summary?doi=10.1.1.461.6917#>
- Trippany, R. L., Kress, V. E., & Wilcoxon, A.S. (2004). Preventing vicarious trauma: What counselors should know when working with trauma survivors. *Journal of Counseling & Development*, 82(1), 31-37. Pridobljeno 6. 3. 2020 s https://vtt.ovc.ojp.gov/ojpasset/Documents/VT_Summary_And_A_New_Theory-508.pdf
- Van der Kolk, B. (1989). The Compulsion to Repeat the Trauma : Re-enactment, Revictimization, and Masochism. *Psychiatric Clinics of North America*, 12(2), 389–411. Pridobljeno 7. 6. 2020 s http://www.traumacenter.org/products/pdf_files/Compulsion_to_Repeat.pdf

Van der Kolk, B. (2003). Posttraumatic stress disorder and the nature of trauma. V D. J. Siegel, & M.F. Solomon (ur.), *Healing trauma: Attachment, mind, body and brain* (str. 168–195). New York: W. W. Norton & Company.

Van der Kolk, B. (2015). *The body keeps the score - Mind, Brain and Body in the Transformation of Trauma*. UK: Penguin Random House.

Vande Berg, A. W. (2017). *Exploring Trauma-Informed Practices in Social Work Education*. (doktorska disertacija). Pridobljeno 6. 4. 2020 s <https://www.semanticscholar.org/paper/Exploring-Trauma-Informed-Practices-in-Social-Work-Berg-Wellington/6b1c7f4df0e70a75689a91044277e09cc74d1d30>

Whiting, D. A. (1999). *Children Changed by Trauma: A Healing Guide*. Oakland, California: New Harbinger Publications.

Wilson C., Pence M., D., & Conradi, L. (2013). Trauma-Informed Care. *Encyclopedia of social work: National asociation of social workers and Oxford University press*. Pridobljeno 8. 4. 2020 s <https://oxfordre.com/socialwork/view/10.1093/acrefore/9780199975839.001.0001/acrefore-9780199975839-e-1063?rskey=38voj5&result=1>

Zaviršek, D., Domiter Protner, K., & Drobnič Radobuljac, M. (2020). Različnost otrok v kompleksnih okoliščinah: interdisciplinarnost in intersekcija kot pogoja prepoznavanja, preprečevanja in podpre otrokom, ki preživljajo nasilje. V V. Leskošek, T. Kodele, & N. Mešl (ur.), *Zaščita otrok pred nasiljem in zanemarjenjem v Sloveniji* (str. 83–124). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Zgoda, K., Shelly, P., & Hitzel, S. (2016). Preventing Retraumatization: A Macro Social Work Approach to Trauma-Informed Practices & Policies. *The New Social Worker: the social worker careers magazine*. Pridobljeno 15. 4. 2020 s <https://www.socialworker.com/feature-articles/practice/preventing-retraumatization-a-macro-social-work-approach-to-trauma-informed-practices-policies/>

Žvelc, M., & Žvelc, G. (2006). Stili navezanosti v odraslosti. *Psihološka obzorja*, 15(3), 51–64. Pridobljeno 28. 5. 2020 s http://psiholoska-obzorja.si/arhiv_clanki/2006_3/zvelc.pdf

6 Priloge

6.1 Smernice za intervju

R1: Opredelitev obremenjujočih izkušenj

1. Kaj razumete pod izrazom obremenjujoče izkušnje v otroštvu?
2. Če se zdaj usmerimo na delo z otroki: katere obremenjujoče izkušnje prepoznavate pri njih?

R2: Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj

1. Na kakšen način prepoznate obremenjujoče izkušnje?

R3: Posledice obremenjujočih izkušenj na kasnejše otrokovo življenje

1. Do katere mere menite, da bodo obremenjujoče izkušnje imele vpliv na kasnejše otrokovo življenje? Na kakšen način mislite, da se bo to kazalo?

R4: Ukrepanje in ravnanje v primeru prepoznavanja obremenjujočih izkušenj

1. V primeru, da pri otroku prepoznate obremenjujoče izkušnje, kako ukrepate? (Zakaj ja, zakaj ne) – razložite.
2. Ste se kdaj znašli v situaciji, ko se vam je zdelo, da bi potrebovali več podpore ali smernic za sprejem ukrepov? Katero znanje vam to omogoča? Kje si želite pridobiti več znanja?
3. Kako ste sami podprti, da lahko shajate z obremenjujočimi izkušnjami otrok in za delo z njimi? (Ali ste zaradi tega kdaj v stiski?)
4. Kaj menite bi bilo treba narediti na sistemski ravni v Sloveniji?

Vir: vprašanja povzeta po vprašalniku Nine Mešl, ki ga je uporabila v raziskavi *Prepoznavanje obremenjujočih izkušenj otrok in načini ravnanja v vrtcih in šoli*, v sklopu projekta *Prepoznavanje obremenjujočih izkušenj otrok in načini ravnanja v vrtcih in šoli*.

6.2 Vprašalnik o demografskih podatkih

Vprašalnik o demografskih podatkih

Pozdravljeni,

Prosim vas, da izpolnite spodnje demografske podatke, ki jih bom uporabila za namen raziskovanja v svoji diplomski nalogi z naslovom Pomoč in podpora otrok in mladostnikom s travmatično izkušnjo na območju Radeč.

Spol:

Starost:

Izobrazba:

Delovno mesto:

Delovna doba:

Morebitna izobraževanja na temo travme:

Hvala za sodelovanje!

6.3 Analiza

6.3.1 Izbor relevantnih delov besedila

❖ INTERVJUJI STROKOVNIH DELAVK NA OSNOVNI ŠOLI MARJANA NEMCA RADEČE

Intervju A

Opredelitev obremenjujočih izkušenj

1. Kaj razumete pod izrazom obremenjujoče izkušnje v otroštvu?

/Zagotovo alkoholizem/ (A1) in /nasilje v družini/ (A2) in /kakšne druge težke hude preizkušnje, kar se družinskih zadev tiče/ (A3) Kar se pa tiče stika z vrstniki, pa mogoče etiketiranje (A4), pa /ko otroci zasmehujejo druge/ (A5).

2. Če se zdaj usmerimo na delo z otroki: katere obremenjujoče izkušnje prepoznate pri njih?

/Zagotovo kakšno zasmehovanje med vrstniki./ (A6) /Potem hudi dogodki./ (A7) /nasilje./ (A8) /posilstvo./ (A9) /Največkrat se otroci kar se tiče alkoholizma in tega, ne zavedajo, da je obremenjujoče./ (A10) Pomembno je tudi /kakšni družini se rodi otrok s posebnimi potrebami./ (A11) /ali se starši obremenjujejo kaj bodo sosedje rekli./ (A12) /ali pa da ga tudi starši v nič dajejo./ (A13), /ga etiketirajo z razno raznimi opazkami: kreten, butl./ (A14) Obremenjujoče je tudi, /da ga krivijo, da tako živijo./ (A15) Da otroku to rečejo je hudo breme in so hude zadeve. /Zelo veliko staršev, ki je nezadovoljnih s sabo, s svojim življenjem, krivijo otroke./ (A16) in /otroci hitro odrastejo in potem sploh nimajo otroštva./ (A17) /Ali pa da morajo starejši otroci postati skoraj starši mlajšim bratom in sestrām./ (A18) /od previjanja do pranja, do skrbi za šolo za sorojence./ (A19)

Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj

2. Na kakšen način prepoznate obremenjujoče izkušnje?

/Ali opaziš, da so odsotni./ (A20), /gledajo skozi okno, ne sledijo pri pouku./ (A21). /Otroci, ki so močnejše postave, pa se s tem obremenjujejo, pa nič ne naredijo, da bi se spremenili./ (A22) /Obremenjujoče zadeve so tudi higiena./ (A23), /recimo starši doma kadijo, pa ima oblačila vonj, ali pa vonj po hlevu, ali pa imajo takšen znoj in jih potem ostali otroci zajebavajo./ (A24). Največkrat sta te dve možnosti, /ali so zelo nasilni./ (A25) ali pa da so /čisto tihi, zadržani./ (A26) da tudi starši rečejo, da je v šoli čisto drug otrok. /Da doma kriči, loputa z vrati./ (A27) /v šoli pa sedi kot takšna bubica./ (A28) Pri nekaterih učencih in učenkah smo že opazili rezanje./ (A29) /pa zanikanje, da se kaj dogaja./ (A30) /Tudi modrice, ki so si jih sami naredili./ (A31) tukaj je zelo težko ugotoviti, kaj je pa kako. /So tudi otroci že rojeni lažnivci, tudi sami sebi verjamejo, čeprav lažejo./ (A32) /Fantje so bolj eksplozivni./ (A33) /medtem ko dekleta pa ne veš, da obstajajo v razredu./ (A34) /Če je sredi leta, jim začne uspeh padati./ (A35) /pa se začnejo zagovarjati, pa kriviti, da je nekaj drugega./ (A36)

Posledice obremenjujočih izkušenj na kasnejše otrokovo življenje

2. Do katere mere menite, da bodo obremenjujoče izkušnje imele vpliv na kasnejše otrokovo življenje? Na kakšen način mislite, da se bo to kazalo?

/Za tiste, ki so šibek karakter, obremenjujoče izkušnje zelo veliko vplivajo./ (A37) /Ali se odločijo, da ne bodo imeli svojih otrok./ (A38) /ali da če jih imajo, enako postopajo naprej, ne znajo drugače./ (A39) /Ne vidijo izhoda./ (A40) /Lahko so neuspešni na splošno v življenju./ (A41) /Si govorijo, sej nisem dober./ (A42) /ne zaslužim si./ (A43) /Iz sebe delajo žrtev./ (A44) /Preprosto težko je sebe pripraviti, da se izvlečejo./ (A45) /So izjeme, ampak šele potem, ko imajo dovolj znanja, dosti berejo, ali najdejo duhovno pot./ (A46) /Na ta način, da če so bile punce v otroštvu deležne nasilja, poniževanja, da privlačijo takšne partnerje, da jih maltretirajo./ (A47) /To je sila Zemlje./ (A48) /Pač potrpijo, čeprav imaš vedno dve poti./ (A49)

Ukrepanje in ravnanje v primeru prepoznavanja obremenjujočih izkušenj

1. V primeru, da pri otroku prepoznate obremenjujoče izkušnje, kako ukrepite? (Zakaj ja, zakaj ne? Razložite.)

/Po navadi stopim v kontakt s šolsko svetovalno delavko, da dorečeva kaj bi bilo najbolj smiselno./ (A50) /Pa seveda tudi povratne informacije učiteljev./ (A51) ali vsi opažajo, ali se dogaja samo pri meni v razredu. /Najprej se tudi pogovorimo z otrokom, če je kakšna takšna stvar./ (A52) /Če vidim, da ne gre, potem takoj s starši./ (A53) /V tej generaciji imam otroka, starše, ki nikakor ne moramo do določenih zadev./ (A54) /Prišlo je tako daleč, da je postal nasilen tudi do drugih in je šla prijava na CSD./ (A55) /Tudi starši ustvarjajo probleme./ (A56)

/Delamo v otrokovo korist./ (A57) /starši pa ne vidijo, da to kar počnejo ni v njegovo korist./ (A58). /Z bolečino se še vedno spomnimo otroka, ki je lansko leto naredil samomor, ta otrok je bil vedno nasmejan, nikoli ni kazal nobenega znaka, nikoli nobenega problema./ (A59) /Vsi smo pri sebi iskali krivdo, ali smo kaj narobe rekli, ali smo kaj spregledali./ (A60)

2. Ste se kdaj znašli v situaciji, ko se vam je zdelo, da bi potrebovali več podpore ali smernic za sprejem ukrepov? Katere znanje vam to omogoča? Kje si želite pridobiti več znanja?

/Ko nisem vedela, kako mogoče kaj povedati ali na kakšen način postopati, sem pomoč poiskala v svetovalni pomoči./ (A61) /Na začetku delovanja sem naletela na hecen primer v svetovalni službi, ki me je odvrnil, da bi spraševala ostale, kaj pa kako. Ko sem prišla po pomoč sem dobila odgovor: "Kako bi pa se pa ti tega lotila?", mislim, jaz sem prišla vprašati kako naj se tega lotim, če bi vedela, bi se že./ (A62) Ampak to je že dolgo nazaj, ne na tej šoli. /In sem bila potem, okej bom že sama našla pot./ (A63) /Ravnateljica nam vedno stoji zadaj, ona ima pravilnike v malem prstu, če je kakšna težava, priskoči na pomoč./ (A64) /Mora priti do prijave včasih./ (A65) /Bila sem tudi na izobraževanje za otroke z motnjo ADHD/ (A66) v Ljubljani. Ta motnja se ne kaže samo v norenju otrok, ampak tudi v mirnosti. Da je lahko tudi drugačna oblika. /Predvsem mi pomaga biti srčen človek./ (A67) /tudi seminarji in knjige/ (A68). /Je res koristno prebrati./ (A69) /drugače pa imamo tudi veliko predavateljev na šoli./ (A70) ki povedo koristne zadeve. /Dobrodošlo je, da na konkretnih primerih podajajo rešitve./ (A71). /Ne da se na splošno govori, recimo da mi napišemo kaj nas muči in pripravijo odgovore./ (A72)

3. *Kako ste sami podprti, da lahko shajate z obremenjujočimi izkušnjami otrok in za delo z njimi? (Ali ste zaradi tega kdaj v stiski?)*

/Jaz sem začutila otroke že, ko sem bila v osnovni šoli, sem bila tak socialni otrok./ (A73) /Pomagat ubogim, vedno sem jih opazila./ (A74) /Mogoče zato tudi učiteljica, ker sem želela vzgajati cvetlice in tudi otroci so cvet in zacvetijo./ (A75) /Zadnje leto, sploh od lanskega samomora devetošolca, me je začelo skrbeti, dušiti in stiskati pri srcu./ (A76) /Prej nisem poznala, kaj je to panični strah, zdaj pa ga tudi jaz./ (A77) /Čutim hude stiske in travme in se moram miriti, da je vse v redu in da bo ok./ (A78) /Mogoče zato, ker sta moja hči in sestra od fanta, ki je naredil samomor najboljši prijateljici. Mene se je grozljivo dotaknilo./ (A79) /Ne vem pa, zakaj. Se me dotakne, je hudo, je težko, moraš naprej it./ (A80) /Ogromno je še, ki čakajo na našo pomoč, ne samo učno./ (A81) /Vedno bolj je v ospredju drugačna kot pa samo učna pomoč./ (A82) /Važno je, da daš iz sebe, pa ni važno a je kolega, terapevt, ali kdo drug./ (A83)

4. *Kaj menite bi bilo treba narediti na sistemski ravni v Sloveniji?*

/Jaz nimam osebnih izkušenj glede zadev na sistemski ravni./ (A84) /Lahko rečem, da sestra pa je iz tega področja, psihologije in opaža težave v Sloveniji, ker je delala v Londonu in je sistem drugače./ (A85) /Pri nas je narobe to, da otroku, ali odraslemu, dajo kar takoj tablete./ (A86) /Mi smo naravna, duhovna bitja, odklopiti se moramo v naravi in to potrebujejo tudi otroci./ (A87) /Mogoče lahko pomagajo medikamenti, ne pa šopati s tabletami./ (A88) /Zelo pogosto se opazi, da je ravno na CSD-jih so zaposlene socialne delavke, ki imajo travmatične izkušnje, ali pa so brez hrbtenice in so take mehke, komaj govorijo, so tihe./ (A89) /Tak človek pač ne more pomagat naprej, pa ne da bi bila nesramna, je res./ (A90) /Ti moraš biti odločen, ne pa da skoraj jokaš zraven./ (A91) /On na drugi strani ne potrebuje tega, on potrebuje, tole pa tole naredite, pa bo okej, to manjka./ (A92)

Intervju B

Opredelitev obremenjujočih izkušenj

1. *Kaj razumete pod izrazom obremenjujoče izkušnje v otroštvu?*

Obremenjujoče izkušnje v otroštvu /so po navadi v družinah, kjer so ločeni starši/(B1) ali /eden od staršev pusti otroka/ (B2). /Ali so kakršnekoli odvisnosti/(B3), /nasilje v družini/(B4), /otrok nad katerim se izvaja pritisk./ (B5)

2. *Če se zdaj usmerimo na delo z otroki: katere obremenjujoče izkušnje prepoznavate pri njih?*

/Družina je tista celica, ki je primarna, tista, ki v ranem otroštvu včasih naredi otrokom globoke rane./ (B6) Pravzaprav uničuje življenje. /Obremenjujoče izkušnje lahko povzroča tudi širši krog ljudi./ (B7) /Najhujši so zagotovo tradicionalni stili vzgoje/(B8), /posmehovanje/(B9). /Tudi osebnost je odvisna, kako otrok doživlja./ (B10) Huda obremenjujoča izkušnja za otroke je, /ko ga zapusti eden od staršev./ (B11) /Ali pa v smislu, da se starš ne odziva/(B12), /da je skrbnik samo eden izmed staršev./ (B13) To jih je bilo že kar nekaj. /Ločitev/(B14) so tudi huda izkušnja. /Čustveno zanemarjanje otrok/(B15). Kar pomeni, da sem /fizično prisoten, a hkrati tudi psihično odsoten./ (B16). /Ni čustvene podpore in topline, ki bi jo otrok moral

prejemati/(B17). To se izkaže tekom let. /Revščina/(B18), /socialna stiska/(B19). /Izključenost iz skupine zaradi različnih razlogov/(B20). /Ko se kdo preseli, pa ga ne sprejmejo/(B21), ali pa je /otrok socialno nespreten/(B22) in /ga zavračajo/(B23)

Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj

1. Na kakšen način prepoznate obremenjujoče situacije?

/Nekateri začnejo govoriti neobičajne stvari/(B29), /sem sodijo tudi spremembe v vedenju/(B30). /Nekateri otroci se zaprejo vase/(B31), /so tihi v razredu/(B32). /Pogosto imamo težavo z zasmehovanjem/(B33) Najbolj pomembno jim je, da imajo prijatelje, /naredijo tudi kakšne stvari, ki niso v njihovem vrednostnem sistemu, samo da bi bili v skupini prijateljev/(B34) /Nekateri so zato na socialnih omrežij, drugače ne bi obstajali/(B35) /Komentirajo z neprimernimi opazkami, da bi bili v vrstniškem sistemu/ (B36). /Pri mlajših otrocih pa z nenavadnim vedenjem/(B37). /Na primer en fantek je metal škarje po razredu in to ne enkrat, ampak večkrat, in vidiš da je v stiski, pa ne zna povedat/(B38) /Starejši pa imajo priklite stvari doma/(B39) /Včasih je urejena družina, je vse v redu doma, mi zaznamo neznano vedenje/(B40) /Vprašamo otroka, kličemo starša, iščemo vzrok vedenja/(B41) /Čez čas se pokaže, da le ni vse tako lepo doma, kot je bilo videt/(B42) Pa tudi šolski uspeh po navadi pade, prej kot da bi zrastel (B43). Predvsem je to avto agresivno vedenje kot je rezanje (B44), motnja hranjenja (B45), to se ne pokaže takoj. Zadnja leta pa predvsem rezanje, kar je zaskrbljujoče. Sošolke pridejo povedat, da pri sošolki so pa videle ureznine, da se je rezala. To je pri deklicah bilo do zdaj in ne moraš kar takoj vprašat. Ampak najprej vzpostaviti odnos, da pokaže (B46). Avto agresivno vedenje je bilo pa lani, na primer, ko se je en kar butal, grizal, trgal majice, pikal s šestilom, grozil, da se bo ubil, dol skočil z balkonom (B47).

Posledice obremenjujočih izkušenj na kasnejše otrokovo življenje

1. Do katere mere menite, da bodo obremenjujoče izkušnje imele vpliv na kasnejše otrokovo življenje? Na kakšen način mislite, da se bo to kazalo?

/Sigurno se to kaže že v otroštvu in v odrasli dobi/(B48) /Če že pogledam, koliko je otrok na naši šoli na terapijah/(B49) Se mi zdi to absolutno preveč in potem se otrok išče. /Res je pa podzavestno si potem punce ali fantje zbirajo partnerje take, da če ima očeta alkohola, si izbere partnerja, ki ima probleme z alkoholom/(B50) /Odvisno, ali je potem mladostnik naredi kaj na sebi, samopodobi ali ne/(B51) /Ali si izbere kakšne športe v katerih pretiravajo/(B52) /Nekateri z adrenalinskimi športi, eni v odvisnosti/(B53) /Eni delajo na osebni rasti, ampak običajno imajo posledice in je težko/(B54) Katero pot izbere./Odvisno, kakšno ima podporo doma/(B55) /Primer ene punce, ki je začela čudne stvari objavljati, rezala, smo ugotovili, in potem so ji starši pomagali in se je to nekako ustavilo/(B56) /Če je vzrok družina, da so ločeni, da enega ni, če te zapusti mama pri dveh letih, je to rana, da se celiš celo življenje/(B57) /Psihoterapija, da to premagaš, če prej ne zapadeš v vzorec/(B58) /Tak ko starši delajo, rešujejo težave, tako tudi oni rešujejo težave/(B59) /Zagotovo v izbiri partnerja/(B60) /ter izbiri službe/(B61) /izbiri življenjske poti/(B62). /Tudi na zdravju/(B63)

Ukrepanje in ravnanje v primeru prepoznavanja obremenjujočih izkušenj

1. V primeru, da pri otroku prepoznate obremenjujoče izkušnje, kako ukrepate? (Zakaj ja, zakaj ne? Razložite.)

/Odkvisno, kakšna je obremenjujoča izkušnja./ (B64) /Včasih je dovolj, da se jaz pogovarjam z njim, delava na samopodobi in je to dovolj./ (B65). /V težjih primerih pa, če to ne gre, če otroka napotimo v zunanjo institucijo pedopsihiater, psihoterapevt./ (B66) /če se situacija ne izboljša, pa vključimo še CSD./ (B67) če vidimo, da je stvar huda, da se nekaj dogaja. /Center se mora odzvati, pregledati situacijo, opraviti razgovore./ (B68) /Včasih je to v redu, včasih pa na primer, če starši ne sodelujejo s centrom, pa je težje./ (B69) /Če se starši ne vključuje v program, potem ga center tudi ne mora prisiliti./ (B70) /Razen če bi bilo res ogrožajoče za otroka, da gre že za odvzem./ (B71) /Vsako leto damo prijave na CSD./ (B72) /Letos sem imela težka primera, vse je dogajalo v prvi polovici, ko so bili v šoli tudi kriminalisti./ (B73) Za deklico, ko so starši razvezani in je težava, da starša bijeta bitko na otroku. Prišlo je do tega, da je imela modrico v mednožju, ni hotela zatožiti, da jo je konj poškodoval, zato je rekla, da jo je zadela palica. Ampak se je videlo da ne mora biti palica, tako da so se kriminalisti vključili, na koncu sta z mamo v bolnici pristali in to takšne stvari ... Prej je bila tiha, mirna, zdaj pa ogovarja in nagovarja sošolke za stvari, ki niso v redu./ (B74) /In tukaj se vključi CSD, imamo timske sestanke in pišemo poročila./ (B75) /V enem primeru pa res zamerim centru./ (B76) /Problem je tudi, ko ti daš prijavo na center, zadnjič smo ravno pri očetu zaznali vonj po alkoholu./ (B77) /Smo dali prijavo in potem je klical oče, da kaj se gre šola, da to pišemo, da sploh ni res./ (B78) /Problem je, da če starš zahteva mu mora CSD dati izjavo, in to učitelji vejo, zato so zelo previdni./ (B79) /Nihče ne se ne želi izpostavljati, zato rajši zamižijo včasih./ (B80) /Ampak moja dolžnost je, da sporočim, zato poskušam čim bolj anonimno./ (B81) /Včasih je res težko sodelovanje./ (B82) /Včasih se da zmeniti, ko sodelujejo starši, včasih pa je težko./ (B83)

2. *Ste se kdaj znašli v situaciji, ko se vam je zdelo, da bi potrebovali več podpore ali smernic za sprejem ukrepov? Katero znanje vam to omogoča? Kje si želite pridobiti več znanja?*

/Pomembno je, da te čuti učenec, ta pristen odnos, ker učenci, ki imajo posebne potrebe te začutijo./ (B84) /Vidijo ali ti je mar za njega, ali kar v en dan govoriš./ (B85) /Pomembno je, kako komuniciraš, tukaj sem veliko pridobila, ko sem šla na mediacijo./ (B86) Na začetku si izgubljen, potem pa več kot imaš pogovorov boljše je./ (B87)

3. *Kako ste sami podprti, da lahko shajate z obremenjujočimi izkušnjami otrok in za delo z njimi? (Ali ste zaradi tega kdaj v stiski?)*

/Je kar težko te zgodbe, kake take, predvsem ko veš, da je doma nekaj narobe, pa niti ne moraš pomagat./ (B88) /Ali pa ne veš na kak način bi mu pomagal./ (B89) /Imamo ekipo svetovalne službe in potem pogosto kej razpravljamo./ (B90) /Jaz probam ne domov nositi in na mojih otrocih puščam./ (B91) /Ko imam polno glavo, grem teč./ (B92) /Težko je včasih, ko kaj novega, ko se kdo reže, in poskušam ugotoviti zakaj./ (B93) /Ne dovolim pa, da preveč vpliva na mene./ (B94) /Grem v akcijo in pomagat, ampak zvedet kaj je vzrok, se na najboljši način vklopiti./ (B95)

4. *Kaj menite bi bilo treba narediti na sistemski ravni v Sloveniji?*

/Sistemska raven v Sloveniji je pa na pedopsihiatričnem področju na čisti nuli./ (B96) /Ravno lani smo imeli primer, ko bi otrok moral biti na opazovanju na pedopsihiatričnem oddelku, ker je čisto ponorel. nihče ga ni želel sprejeti, to pri nas je grozno./ (B97) /In ko greš v ambulanto ti da ena zdravila pa druga pa dozo zvišuje, znižuje, otroku se vedenje nič se spremeni, ni to v redu./ (B98) /Bi moral biti kakšen center ali pa kej./ (B99)

Intervju C

Opredelitev obremenjujočih izkušenj

1. Kaj razumete pod izrazom obremenjujoče izkušnje v otroštvu?

/Zdaj ali je to nerazumevanje med starši./ (C1) /ali je to izguba kakšnega starša./ (C2) /ali je to ločitev./ (C3) /ali posebne potrebe otroka ali starša./ (C4) /Ali je otrok že sam po sebi drugačen./ (C5) /ga ne razumejo./ (C6) /Alkohol./ (C7) /nezaposlenost./ (C8) /vse kar se dogaja starejšim pa vpliva na otroke/ (C9). Otroci so filter, žal. Predvsem te.

2. Če se zdaj usmerimo na delo z otroki: katere obremenjujoče izkušnje prepoznate pri njih?

/Ločitev./ (C10) /alkohol./ (C11) to, da se kregata starša./ (C12), /ni službe./ (C13) /Druga skrajnost je razvajenost./ (C14) ki je lahko tudi obremenjujoča. /Taki časi so zdaj, da so otroci preveč v vati./ (C15) Ampak /starši želijo idealne otroke, da nimajo minusa./ (C16) /Ker ne vem, ali bo to sramota če bo imel minus, starši jih oropajo te izkušnje./ (C17) /Sej velika travma je šola običajno./ (C18) Danes se preveč obremenjujejo /kaj bo rekla družba/ (C19), /kaj bodo rekli prijatelji/ (C20). /Kaj bodo rekli tisti, ki me všečkajo na družabnih omrežjih./ (C21)

Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj

1. Na kakšen način prepoznate obremenjujoče izkušnje?

/Ko se pogovarjamo ob kakšnem besedilu, ali ob kakšni nalogi, tudi neumetnostnem besedilu/ (C22). /Največ jaz izvem od tega, kako mi oni odgovarjajo./ (C23) /Danes je zelo zanimivo, da vsi želijo govoriti./ (C24) Danes bi vsi govorili in to hkrati. /Včasih se celo uro pogovarjamo in nikamor ne pridemo./ (C25) /Ampak te ure niso izgubljene, te ure meni povejo kako otroci delujejo, kako družine delujejo./ (C26) /Ker zanimivo 6. razredi nimajo nobenega filtra in govorijo takšne stvari, da rečem joj, to pa ni najbolje, da poveš na glas, to je stvar vaše družine./ (C27) Ker drugi poslušajo. /Otroci enostavno majo občutek, da morajo nekaj povedati o svoji družini./ (C28) /Nimajo filtra, kaj je primerno in kaj ne./ (C29) /Meni pa pove zakaj je bila kakšna naloga taka, zakaj je ni bilo ... zakaj je tako čudno odgovarjal, ali provocira./ (C30) /Pa znak, da se nekaj dogaja je tudi strmi padec uspeha, ocen./ (C31) /Tako jaz vidim, 4, 5 potem pa naenkrat 3, 2./ (C32) /Vedenje pa agresija, zelo hitre jeze./ (C33) /Današnji otroci so tako hitre jeze, da jaz enostavno rečem, za njega moramo imeti prav proceduro, kako odreagirati./ (C34) /ker mi imamo vedno več primerov, ko se otroci mečejo po tleh, tolčejo sošolca po glavi .../ (C35) /Zdaj smo imeli takšnega fantka, ki je prišel v 6. razred in je imel samo 2 izpada prej, je pa tudi grozil, da bo s sekiro razrezal učiteljico./ (C36) In s tem vidiš, da se mu dogaja travma ... /Včasih se mi zdi, da sem že čisto zmedena glede vseh navodil, kako moram odreagirati pri kom./ (C37)

Posledice obremenjujočih izkušenj na kasnejše otrokovo življenje

1. Do katere mere menite, da bodo obremenjujoče izkušnje imele vpliv na kasnejše otrokovo življenje? Na kakšen način mislite, da se bo to kazalo?

/Odvisno od tega, kako bo šola vključno s svetovalno službo in socialna (CSD) vključni./ (C38) /Če bomo vsi opravili svojo vlogo, bo v večji meri svojo travmo, vedenje obvladoval./ (C39) /V kolikor samo en člen

(CSD, šola, svetovalna) ne naredi svoje domače naloge, so to bodoči samomorilci, agresivneži, alkoholiki./(C40) /Pri nekaterih otrocih je tako grozno, ko točno vidiš, točno ga vidiš, da ta bo pa tepel svojo ženo./(C41) /Se vidi že v osnovni šoli, da ima takšno jezo v sebi, ki jo zdele že brzda, prav dolgo pa je ne bo več./(C42) /Zna pa zelo dobro prikriti to jezo, to so prefinjene metode./(C43) /To so za mene psihopati, nisem strokovnjak in vem če, sem našla pravi izraz, ampak se je izkazalo zelo kmalu za resnično./(C44) Žal. In tukaj je nekaj zatajilo. /Že to, da starši ne sodelujejo, najhujše je to, da ne vedo, da ne delajo v dobro otroka./(C45) /Ne zavedajo se starši, gledajo samo za to, kaj bodo pa zdaj sosedi rekli, če bo šel v posebno šolo.../(C46) /Jaz imam redno popravne izpite, pa ne zato, ker bi jih rada imela, ampak, ker vidim, da če jih spustim naprej bo še hujše travmatiziran./(C47) /In potem je šel v posebno šolo in je zdaj tam odličnjak in je zadovoljen in mi maha ko se peljem mimo, ko čaka na avtobus, nima nobene travme zaradi tega./(C48) /Jaz mislim, da se travmatične izkušnje zelo odražajo na življenje./(C49) /Kako bodo s svojimi otroki./(C50)

Ukrepanje in ravnanje v primeru prepoznavanja obremenjujočih izkušenj

1. V primeru, da pri otroku prepoznate obremenjujoče izkušnje, kako ukrepate? (Zakaj ja, zakaj ne? Razložite.)

/Prvo je pogovor z učencem./(C51) /Vedno je najprej tako, da jih poskušam pomiriti./(C52) /Še posebej v napadih agresije, jih pošljem tudi v kabinet, da se pomirijo./(C53) /In potem rečem, da ko se umiri, naj pride nazaj in se bova po uri pogovorila./(C54) /Kljub temu, da imam naslednjo uro pouk, se pogovorim z njim, ne glede na to, koliko časa./(C55) /Če je nujno tudi med uro, če lahko kakšna učiteljica pogleda moj razred ta čas./(C56) /Meni je zelo pomembno, da takoj odreagiram in se pogovorim./(C57) /Povem mu kako odreagirati v napadu jeze, agresije. Dihalne vaje, šteje do tri, na kaj lepega pomisli.../(C58) /Jaz jim povem dobresedno, povem da sem tudi jaz včasih jezna in kaj meni pomaga, da se pomirim./(C59) /Če se določene stvari ponavljajo vključim svetovalno službo./(C60) /Jaz raje svetovalno, kot pa razrednika./(C61) /Razrednika obvestim, absolutno./(C62) /Vedno več pa je tudi patološkega laganja, tako daleč, da dejansko oni vedo, da če lažejo do konca, jim nič ne moremo./(C63)

2. Ste se kdaj znašli v situaciji, ko se vam je zdelo, da bi potrebovali več podpore ali smernic za sprejem ukrepov? Katero znanje vam to omogoča? Kje si želite pridobiti več znanja?

/Jaz imam to ves čas občutek, da bi potrebovala več znanja in podpore./(C64) /Še največ sem se naučila iz realnih situacij./(C65) /Saj berem, ampak mi zmanjka časa z branje iz tega področja./(C66) /Ogromno se naučim od sodelavk iz svetovalne službe, ko sedimo na evalvacijah./(C67) /Če si odprt za stvari, da bi se učitelji zavedali, da smo najprej vzgojitelji in potem izobraževalci./(C68) /Osnovna šola bi mogla otroke opolnomočiti kako odreagirati./(C69) /Znanja nikoli ni dovolj, ker se časi tako spreminjajo./(C70) /Nič pa ne mora osebnega stika in izkušenj nadomestiti./(C71)

3. Kako ste sami podprti, da lahko shajate z obremenjujočimi izkušnjami otrok in za delo z njimi? (Ali ste zaradi tega kdaj v stiski?)

/Da, jaz jih nosim domov./(C72) /V glavi, mislih ... Skrbi me, kako so rešili./(C73) /Sploh če kakšna punčka reče, da jo je strah domov iti./(C74) /Sem že klicala domov, da naj ne bodo preostri, da je fant v

stiski, kljub temu, da je naredil kar je naredil./(C75) /Se kaj dogovorimo in je čez par dni spet isto in potem bi ga ata kar prebotal in potem komaj nazaj držimo, dajmo se malo ohladiti, da ne bomo popuščali, ampak pustimo, da se otrok umiri in vi ohladite./(C76)

4. Kaj menite bi bilo treba narediti na sistemski ravni v Sloveniji?

/Na pedagoške in filozofske fakultete dati poudarek na teh temah pri predmetih, pa ne na teoriji in ne praksi./(C77) /Mislim, da bi morali tako kot zdravniki čez neko hierarhijo, diplomirati, začetniki, pripravništvo, specializacijo./(C78) /To bi vsak učitelj mogel biti, vsaj 1 mesec 1–9. razreda, OPB, gimnazija, 3+2 program .../(C79) /Ne bi dala izpita, ampak napisati nalogo o teh izkušnjah /(C80) /Vplesti mlade v vse. Svetovalna služba, sedeti zraven na razgovorih s soglasjem staršev, biti na predavanjih./(C81). /Da so konkretno vpleteni in osnova, da so starejši mentorji./(C82) /Recimo učitelji 5 let pred penzijo, da bi delali cel delovni čas, ampak bi polovico delali, polovico bi bili pa mentorji mladim bodočim učiteljem./(C83). /Ampak ne mentorji na papirju, ampak ga imaš ves čas zraven, vse kar je vpleteno z razredom, problematičnimi situacijami .../(C84). /Teh veščin ne morejo dobiti na fakulteti./(C85) /Jaz bi bila vesela, če bi dobila mladega, da bi ga pomagala podpreti in opolnomočiti (C86)/.Pa pomemben je tudi prostor, da te otrok lahko kaj nauči./(C87) /Mene so otroci naučili uporabljati PowerPoint in to jim toliko pomeni, da ti lahko kaj pokažejo./(C88)

❖ INTERVJUJI STROKOVNIH DELAVK NA CSD LAŠKO

Intervju D

Opredelevanje obremenjujočih izkušenj

1. Kaj razumete pod izrazom obremenjujoče izkušnje v otroštvu?

Jaz delam na centru in mi najbolj padejo na pamet/različne travmatizirajoče izkušnje iz družinskega konteksta./(D1) /Od nasilja/(D2) /spolnih zlorab./ (D3) /zelo nekih drugih vrst zlorab./(D4) /Nekaj, kar se kumulira v otroštvu in vpliva na kasnejše življenje otrok./ (D5)

2. Če se zdaj usmerimo na delo z otroki: katere obremenjujoče izkušnje prepoznate pri njih?

/Zelo obremenjujoči so lahko tudi življenjski prehodi./(D6) /kot so selitve/(D7) /ločitve staršev./(D8) Lahko zelo negativno vplivajo, oz. vplivajo, /imajo vpliv na potek kasnejšega doživljanja./(D9) /Večje spremembe, ki zahtevajo prilagajanje, pa potem nekateri, ki niso tako adaptivni lahko zelo negativno doživljajo./(D10) /Obremenjujoče pri otrocih so predvsem v povezavi z družinskim kontekstom./(D11) /Zlorabe/ (D12), /nasilja/(D13) /ali so razpadi staršev/(D14) pa se potem na otrocih pozna. Zelo velikokrat pa so tudi /socialno šibkejši sloj, ki ima v bistvu ovire, ki jih zraven prinaša./(D15) /Kakšne ovire v vsakdanjem življenju, ki jih pa morda drugi nimajo/(D16). /Nekaj ovir je dejansko povezanih z osebami s posebnimi potrebami/(D17). /Veliko otrok, ki imajo odločbe, neke težave, motnje in jih te ovirajo v vsakdanjem življenju./(D18) /Posebne potrebe, ki jih ovirajo v šoli./(D19)

Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj

1. Na kakšen način prepoznate obremenjujoče izkušnje?

/Center za socialno delo ne pride neposredno v stik z njimi./ (D20) /Mi dobivamo informacije iz drugih institucij./ (D21) /Večinoma to prepoznajo šole, vrtci, zdravstvo in potem začnemo sodelovati./ (D22) Ker nimamo otrok na tukaj na vsakodnevni bazi. Večinoma se na tak način vključimo. /Ali pa prepoznajo starši./ (D23) /Velikokrat pridejo starši, ki so nemočni, poročajo da vidijo vedenjske težave, upornišvo./ (D24) /Velik porast samomorilnih teženj (D25) in samo poškodbenih teženj./ (D26) /Prva kategorija otrok se kaže kot pozunanjenje, kaže se v obliki vedenjskih težavah./ (D27) /zelo enostavno jih je prepoznati, ali starši pridejo in poročajo, ali v šoli izstopajo./ (D28) /So otroci agresivni./ (D29) /prepirljivi./ (D30) /ne zmorejo slediti pravilom./ (D31). /Velikokrat je povezano s posebnimi potrebami./ (D32), /motnja pozornosti./ (D33), /hiperaktivnost./ (D34). /To so otroci ki navzven kažejo stvari v vedenju./ (D35) /Na drugi strani so pa ponotranjenje, so pa prezrti./ (D36) /To so pa ali depresivnost./ (D37) /samomorilnost./ (D38) /samopoškodovalne težnje. .../ (D39) /Ampak takšni otroci, ki so depresivni ali se samopoškodujejo ,so po navadi pridni v razredu, ne izstopajo, ne motijo pouka./ (D40) /Načeloma so zaželeni takšni otroci, ki ne motijo pouka, problem je če se te stvari spregledajo./ (D41)

Posledice obremenjujočih izkušenj na kasnejše otrokovo življenje

1. *Do katere mere menite, da bodo obremenjujoče izkušnje imele vpliv na kasnejše otrokovo življenje? Na kakšen način mislite, da se bo to kazalo?*

/Jaz vidim v tem glavni cilj, namen našega dela, da se trudimo vse narediti kar lahko, da bi hude stvari, ki se dogajajo, ko si niti ne moramo misliti, kaj vse more en ubogi otroček preživeti, da bi probali jim pomagati./ (D42) /Ali usmeriti v zunanje institucije, ali neko pomoč otrokom in staršem, da celostno dela, olajša, omilili .../ (D43) /Nimamo čarobne palčke, da bi stvari prekinili vpliv, je na žalost dejstvo, da se ljudje vračajo./ (D44) /Da vidimo kako se transgeneracijski vzorci res zelo pogosto ponavljajo./ (D45) /Ko se ti zdi, da si naredil najboljše možno, recimo, da je šel otrok od očeta k materi in da bo bolje za njega, da bo uspel ubežati vsem tem obremenjujočim izkušnjami./ (D46) /Čez 5 let pa gre otrok po isti poti, ki jo je starš doživel./ (D47) /Pogosto se stvari transgeneracijsko cikajo./ (D48) /Želimo pa si, da bi prenosa čim manj, da bi nudili potrebne informacije, kam se lahko obrnejo./ (D49) /Da bi vsaj malo omilili to. Ne moramo vedeti, kaj bi bilo če ničesar ne bi naredili, bi bile stvari še veliko slabše./ (D50) /In se mi zdi da damo otroku ali mladostniku vse kar je v naši moči./ (D51) /Težko se je potem soočiti, da nisi bil bolj uspešen, da nisi več naredil (D52). Sigurno v odnosih (D53). Ali to izhaja iz nevarnih oblik navezanosti./ (D54) /ali vzorcev travmatizirajočih, ki so jih dobili oni od svojih staršev./ (D55) /ali se vidi potem konkretno kako bodo oni vzpostavljali odnose in s partnerji./ (D56) /Kako bodo v stikih z drugimi ljudmi odreagirali./ (D57) /kako bodo oni do svojih otrok potem zmožni dajati občutke varnosti./ (D58) /kako bodo ravnali z strahom pred zapustitvijo./ (D59) /Neke take stvari, se vedno kažejo kako jih prenesti v odraslo dobo./ (D60) /Po neki super predpostavki razvoja bi bilo, da bi si vsaj neke negativne stvari sposobni predelati./ (D61) da bi bili potem sposobni boljše spopadati. /Če smo imeli ignorantsko, čustveno hladno mamo in nevarno navezanost, bi bilo super če bi mi zmogli drugače, ampak to je seveda že od predpostavki, da bi bili ljudje motivirani je to težko./ (D62) /To bi bilo mogoče ob letih psihoterapije, ali res neki top podpora./ (D63) /Zelo velikokrat pa na žalost ljudje ne prepoznajo, niti niso motivirani, kritični do tega, da bi prepoznali kako odreagirajo./ (D64) /Če ni osnovne motivacije, programi niso učinkoviti./ (D65) /Zelo se kaže pri rejniških

otrocih, to je tak zelo nek odziv, če ti otroka vzameš iz družine in ga postaviš v drugo družino, mu porušiš celo sliko o družini./(D66) /Ne glede na to kakšni odnosi so bili, kaj se je dogajalo, kakšne obremenjujoče izkušnje ... Vsak otrok si želi imeti rad svoje starše in bodo najbolj pomembna oseba./(D67) /Mu bo primarna družina najbolj pomembna in še vedno bo to primarni objekt navezanosti, čeprav bo zelo zelo nevaren./(D68)

Ukrepanje in ravnanje v primeru zaznavanja obremenjujočih izkušenj

1. *V primeru, da pri otroku prepoznate obremenjujoče izkušnje, kako ukrepate? (Zakaj ja, zakaj ne? Razložite.) (vi posamezno, šola vrtec kot celota, razred, posameznik, druge institucije, starši)*

/Itak naše pristojnosti so klasične./(D69) /Če prepoznamo, da je hudo, da jih je potrebno odmaknit iz družine ali v rejniško družino, ali zavodsko okolje./(D70) /To so naše pristojnosti, ki jih ves čas izvajamo./(D71) /Če ne gre za skrajni primer, potem pa probamo na primeren način, da nas razumejo, povedat./(D72) /Jim pomagat prepoznat, kaj je napaka./(D73) /Prvo je, da jim pomagamo prepoznati in da imajo osnovne kapacitete./(D74) /Nekaj, kar mi naredimo je omejeno, jih usmerimo v zunanjo pomoč./(D75) /Ne moramo se poglobljenega terapevtskega procesa./(D76)

2. *Ste se kdaj znašli v situaciji, ko se vam je zdelo, da bi potrebovali več podpore ali smernic za sprejem ukrepov? Katero znanje vam to omogoča? Kje si želite pridobiti več znanja?*

/Ja, mislim, da je to ne glede na zakone, pravilnike, vemo kaj je res nedopustno in kaj je pa res še okej, ampak to je siva cona./(D77) /Jaz sama zaznavam, da je odvisno od osebne naravnosti, občutljivosti, nekih izkušenj./(D78) /Pri očitnih stvareh smo enotni./(D79) /Klasičnih primerov je zelo malo, stvari so po navadi zelo zelo zelo kompleksne in ko ne veš kaj bi, ko se odločit in se zapleta na čisto drug način./(D80) /In vidimo da imamo res res premalo časa./(D81) /Imamo kupico dela s poročili in se ne moraš poglobiti do takšne mere kot bi si želel./(D82) /In potem v vseh sivih conah, imam sicer timske sestanke, kolektivne, supervizije, da se na regijski ravni povezujemo./(D83) /Jaz čutim, da rabim tega več, več predebatiranja odločitev v timih./(D84) /Odločitve zelo vplivajo na otroka, mladostnika in družino./(D85) /Preveč dela in preveč sivo področje./(D86) /Odneseš nekaj znanja iz faksa./(D87) /Jaz prihajam iz drugega faksa in ne socialnega dela, zato sem nekaj časa potrebovala, da sem osvojila socialno delavsko terminologijo in znanje./(D88) /Večino znanja pa dobiš z izkušnjami/(D89) /in z izobraževanji, ki jih imamo na voljo, tega je zelo malo (D90). /Včasih se še na lastne stroške izobražujemo./(D91)

3. *Kako ste sami podprti, da lahko shajate z obremenjujočimi izkušnjami otrok in za delo z njimi? (Ali ste zaradi tega kdaj v stiski?)*

/To kar imaš interni tim, intervizije, supervizije./(D92) To so neke oblike podpore, ki jih imamo na voljo. /Nekatere stvari se naučiš odmislit, mogoče malo pospraviti v predal./(D93) /Se mi zdi, da je to kar precej obremenjujoče./(D94) /Mogoče se ti ne zdi na prvo žogo, ampak moram reči, da prihajam zelo utrujena domov, veliko bolj utrujena kot v kakšni drugi službi, pa sem prej veliko več količinsko delala./(D95) /Osem ur tega dela veliko bolj izčrpa./(D96) /Pride kakšna situacija, kakšnega otroka, ko te malo stisne zvečer./(D97) /Ko je kaka kriza zvečer pa se kaj zelo stopnjuje, pa te je strah./(D98) /Jaz čutim veliko odgovornost do otrok in odločitev./(D99)

4. Kaj menite bi bilo treba narediti na sistemski ravni v Sloveniji glede podpore in pomoči otrokom in mladostnikom z obremenjujočimi izkušnjami?

/Več strokovnih delavcev, podpore, izobraževanj./ (D100) Več vsega. /Ministrstvo je pogosto slabo odziven, ali ne dajo konkretnih informacij./ (D101) /Ko pa pride do česa, pa se išče krivca./ (D102)

Intervju E

Opredelevanje obremenjujočih izkušenj

1. Kaj razumete pod izrazom obremenjujoče izkušnje v otroštvu?

/Obremenjujoče situacije, ki v tistem trenutku vplivajo na otrokovo življenje ali kasneje./ (E1) /Neke situacije, ki vplivajo na doživljanje./ (E2) /vplivajo na čustvovanje./ (E3) /in imajo vpliv na življenje otroka./ (E4)

2. Če se zdaj usmerimo na delo z otroki: katere so najpogostejše obremenjujoče izkušnje, ki jih prepoznate?

Lahko jih nekaj naštejemo. /Izhajam iz tega, da otroci različno doživljajo obremenjujoče situacije, za nekoga lahko pomenijo, da je obremenjujoča za drugega pa ne./ (E6) /Se mi zdi, da je lahko zelo širok spekter dejavnikov./ (E7). Če jih nekaj naštejemo, ki se jih pri našem delu srečujemo. So /odselitev./ (E8), /razveza./ (E9), /razpad družinske skupnosti./ (E10), /zanemarjanje./ (E11) /druge oblike nasilja v družini./ (E12), /neposredno nasilje./ (E13) ali je /samo prisoten pri nasilju./ (E14) /prepirljivosti./ (E15) /izguba zaposlitve staršev./ (E16) /zdravstvene težave staršev./ (E17), /medvrstniški spori./ (E18), /učne težave./ (E19), /dolgotrajna brezposelnost./ (E20), /nezmožnost staršev za izvajanje starševske skrbi./ (E21)

Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj

1. Na kakšen način prepoznate obremenjujoče izkušnje?

Vedenjske težave (E22), čustvene težave (E23), učne težave (E24)... lahko so posledice ali vzrok. Predvsem nenadne spremembe v odzivanju otroka (E25)... Bolj, kot da mi neposredno prepoznamo spremembe, nam je dragoceno sodelovanje z drugimi službami (E26). Tisti, ki so vsakodnevno v stiku, kar pa mi nismo, tisti so zelo pomembni, da identificiranje tega, da se nekaj dogaja (E27). /Torej prepoznavamo vedenjske težave./ (E28) /ali pa se umikajo./ (E29) /Težje sklenejo prijateljske odnose./ (E30), /učne težave./ (E31), stiske ... /Lahko se kaže, da več iste iščejo pozornosti pri učiteljih./ (E32). /Ponavljanje neprimerne vedenja./ (E33) Primerov je veliko različnih. /Stiska, da ne pridejo enako urejeni kot vrstniki./ (E34) kot tudi zanje postane pomembno.

Posledice obremenjujočih izkušenj na kasnejše otrokovo življenje

1. Do katere mere menite, da bodo obremenjujoče izkušnje imele vpliv na kasnejše otrokovo življenje? Na kakšen način mislite, da se bo to kazalo?

/Težko predvideti, en kup stvari vpliva./ (E35) /Pomembno je tudi od osebnostnih lastnosti otroka./ (E36) /Nekateri otroci lahko podobne situacije doživljajo zelo različno./ (E37) /Tudi odrasli s katerimi delamo, vidimo da so tudi starši v svojem otroštvu doživeli travmatične izkušnje./ (E38) /Nekateri so tekom življenja te izkušnje sprejeli in predelali, pa jih integrirali v življenje./ (E39) /pa so tudi senzibilni, nekateri pa ne./ (E40) /in vpliva na izvajanje starševske skrbi tudi pri njih./ (E41) /Težko je predvideti, ampak povezava z

uspešnostjo,/(E42) /samopodobo v življenju je./ (E43) /Še posebej če oblike pomoči niso prisotne so posledice hujše,/(E44) /če se družinsko delovanje ne spremeni vpliva./ (E45) /Torej na odnose,/(E46) /na funkcioniranje,/(E47) /na sprejemanje avtoritete,/(E48) /na splošno na delovno uspešnost/(E49), /duševno zdravje .../(E50)

Ukrepanje in ravnanje v primeru zaznavanja obremenjujočih izkušenj

1. V primeru, da pri otroku prepoznate obremenjujoče izkušnje, kako ukrepate? (Zakaj ja, zakaj ne? Razložite.) (vi posamezno, šola vrtec kot celota, razred, posameznik, druge institucije, starši)

/Odvisno, v kateri fazi postopka smo, kateri postopek se vodi./ (E51) /Naloga centra je, da se čimprej dejavniki tveganja odpravijo,/(E52) /v kolikor je stopnja ogroženosti visoka, pa CSD lahko postopa tudi z nujnim odvzemom, sicer pa o odvzemu odloča sodišče./ (E53)

2. Ste se kdaj znašli v situaciji, ko se vam je zdelo, da bi potrebovali več podpore ali smernic za sprejem ukrepov? Katero znanje vam to omogoča? Kje si želite pridobiti več znanja?

/Ja, bi potrebovala dodatno izobraževanje./ (E54) /Jaz sem socialna delavka, tako da to znanje/ (E55), /izkušnje,/(E56) /veliko se poskušamo tudi dodatno izobraževati in tudi sicer/(E57). /Na vseh področjih bi si želela znanja še poglobiti./ (E58) /Lahko bi potekala za posamezna področja izobraževanja na ravni države, če delamo nasilje v družini, da bi nek sklop izobraževanj bil, da se poglobi znanje za ravnanje./ (E59)

3. Kako ste sami podprti, da lahko shajate z obremenjujočimi izkušnjami otrok in za delo z njimi? (Ali ste zaradi tega kdaj v stiski?)

/Sem v stiski in smo vsi, ki delamo na tem področju./ (E60) /Tudi kdaj odnesem domov skrbi./ (E61) /Pomembna je podpora tima, ki pri nas definitivno je./ (E62) /Pri nas je timsko delo, tehtamo, ocenjujemo, iščemo najboljše izide./ (E63) /Supervizija, aktivni različni .../(E64) /S poglobljanjem znanja,/(E65) /sodelovanje z drugimi institucijami,/(E66) /sklic timskega sestanka./ (E67)

4. Kaj menite bi bilo treba narediti na sistemski ravni v Sloveniji glede podpore in pomoči otrokom in mladostnikom z obremenjujočimi izkušnjami?

/Absolutno je potrebno več zunanjih ponudnikov psihološke pomoči oz. obravnave pri kliničnem psihologu./ (E68) /Kadar zaznavamo, da bi otroci to vrstno obravnavno potrebovali, starše seznanimo z možnostjo vključitve osebne pomoči na center, ki je oblika svetovanja./ (E69) /Lahko se vključijo tudi v storitev pomoč družini na domu./ (E70) /Usmerjamo v zunanje ponudnike, ampak so dolge čakalne dobe, tako da si želimo, da bi bilo tega v prihodnosti več./ (E71)

Intervju F

Opredelitev obremenjujočih izkušenj

1. *Kaj razumete pod izrazom obremenjujoče izkušnje v otroštvu?*

Obremenjujoča izkušnja /je lahko vezana na trenutno stisko./ (F1) /Doživlja stisko v odnosu z nekom ali z vrstnikom, staršem, bratom ali sestro./ (F2) Včasih /lahko gre le za komunikacijsko bariero./ (F3) /ko zaradi slabših govornih veščin še ne zna skomunicirati kakšne situacije/ (F4) in /ostane z neizgovorjenim v sebi./ (F5) hkrati pa mu to /predstavlja čustveno stisko./ (F6) /Te obremenjujoče izkušnje so vsakdanje in morda za odrasle enostavne./ (F7) Veliko težje obremenjujoče izkušnje so tiste, ki so /vezane na odnosno dinamiko znotraj družinskih članov./ (F8) /ko gre za nasilje v družini./ (F9) /ali pa ko gre za nasilje nad njim med vrstniki./ (F10) /Obremenjujoči dogodki so povezani z izgubo njihove varnosti in sprejetosti./ (F11)

2. *Če se zdaj usmerimo na delo z otroki: katere obremenjujoče izkušnje prepoznate pri njih?*

/Ovisno, iz katerega družinskega okolja izhajajo./ (F16) /kakšna je osebna struktura njegovih staršev/ (F17), /ali so v družini kakšne zdravstvene težave/ (F18), /kakšen je materialen ali socialen položaj družine/ (F19). /Izkušnje kažejo, da je celosten razvoj otroka zelo pomemben že v neonatalnem obdobju/ (F20) – /kako se je 'negujoči' starš sposoben odzivati na otrokove potrebe (osnovne, čustvene, socialne, kognitivne, razvojen) in kako jih zadovoljuje celostno./ (F21)

/Velikokrat opazamo, da se izkušnje staršev odražajo na otroku./ (F22) /ker jih je starš sposoben prenesti na nezavedni ravni – pa lahko govorimo o osebnosti, komunikacij, vrednotah, stališčih, pa tudi njegovih negativnih izkušnjah./ (F23) Npr. starš, ki se zelo boji plazilcev, bo to lahko na povsem nezavedni ravni, z rekijami ob izkušnji plazilca in pristnosti otroka, prenesel na otroka, ne da bi otrok sploh imel konkretno izkušnjo s kakšnim plazilcem (F24). /Starši hranijo 'arhiv' lastnih izkušenj, in če te niso ozaveščene in predelane, gredo v odnos v naslednje generacije./ (F25)

Pri samem delu velikokrat prepoznamo stiske vezane na /neustrezno odnosno dinamiko v družinskem okolju/ (F26), na /stiske in travme ob družinskem nasilju/ (F27), /spolnem nasilju/ (F28), /zanemarjanju/ (F29), /zavrženosti in nesprejetosti./ (F30)

Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj

1. *Na kakšen način prepoznate obremenjujoče izkušnje?*

/Pri malih otrocih je obremenjujoče izkušnje lahko hitro prepoznati v otrokovem vedenju/ (F31) /in odzivu v okolici, kjer se nahaja./ (F32)

/Sama vedno rečem, če si uglasen na senzibilnost doživljanja drugega, tega ni težko prepoznati, ker čutiš spremembo v doživljanju otroka, in verjamem, da imajo vzgojitelji in učitelji tudi to sposobnost./ (F33)

/Otroci radi povedo stvari o sebi, če je odnos do njih ustrezen in so vprašanja pravilna./ (F34)

/Včasih otroci tudi narišejo obremenilne izkušnje./ (F35) /ali jih v kakšni igri pokažejo na neverbalen način – z igro vlog./ (F36) V praski mi odzvanjata dva primera, 3-letni deček, ko je v igralnem kotičku slekel dojenčka z izraženim spolnim udom in uprizoril spolni akt./ (F37), /ter 6-letna deklica, ki je med odmorom

slekla sošolca in mu porinila glavo v mednožje./ (F38) /Takšna dejanja so odklon od normalnega in kažejo na obremenjujoče izkušnje otroka./ (F39) Kot sem že omenila, /otroci se odzivajo zelo različno, odvisno osebne strukture./ (F40) /od njihove razvojne stopnje./ (F41) /komunikacijskih sposobnosti./ (F42) /Eni zmorejo svoje stiske zelo skriti./ (F43), /spet drugi jih kažejo preko neustreznega vedenja./ (F44) ali /psihosomatskih težav./ (F45)

Posledice obremenjujočih izkušenj na kasnejše otrokovo življenje

1. *Do katere mere menite, da bodo obremenjujoče izkušnje imele vpliv na kasnejše otrokovo življenje? Na kakšen način mislite, da se bo to kazalo?*

/Izkušnje kažejo, da so otroci sposobni obremenjujoče izkušnje tudi potlačiti, kar je eden zelo pogostih obrambnih mehanizmov./ (F46) /Do razkritja te potlačitve lahko pride v zelo kasnejšem obdobju./ (F47) /npr. kakšna potlačena in nepredelana spolna zloraba se pojavi ob rojstvu lastnega otroka./ (F48) /ker mati ne želi, da bi se njenemu otroku zgodilo tisto kar se je njej./ (F49) /Takrat spomini oživijo, kar pa v družino in življenje te osebe prinese nove izkušnje in stiske./ (F50) /Vse nepredelane stiske na otroku puščajo sled na njihovi duševni ravni./ (F51) /zato je pomembno, da so ozaveščene, predelane in da je najden smisel v življenju./ (F52)

Vsi dogodki so odvisni od teže strojenega dejanja, od osebe, ki je to storila in seveda od otrokovega razvoja./ (F53) /So otroci, ki so po naravi senzibilnejši, in ti otroci bodo s takšno 'obremenilno izkušnjo' težje funkcionirali v življenju./ (F54) /Iz izkušenj lahko razvijejo tudi osebne motnje./ (F55) in /lahko se razvije tudi bolezen./ (F56) /Seveda, na to vplivajo še drugi dejavniki, ki so že bili večkrat omenjeni – družina, okolje, družba./ (F57)

Ukrepanje in ravnanje v primeru zaznavanja obremenjujočih izkušenj

1. *V primeru, da pri otroku prepoznate obremenjujoče izkušnje, kako ukrepate? (Zakaj ja, zakaj ne)- razložite. (vi posamezno, šola vrtec kot celota, razred, posameznik, druge institucije, starši)*

/Pri prepoznavi otrokovih obremenjujočih izkušnjah vedno ukrepamo – naša osnovna naloga je, da smo glas otroka./ (F58) /Pri 'blažjih obremenilnih izkušnjah', če bi temu tako rekla, čeprav za otroka imajo lahko vsi enako težo, je odgovornost dana staršem./ (F59) /ali bodo otroku nudili ali poiskali ustrezno pomoč./ (F60) /Pri 'težjih' dogodkih pa pri nas steče postopke prijave, dela z družino in v kolikor je družina disfunkcionalna in nezmožna sprejemanja novih načinov ravnanja, sledi tudi postopek odvzema preko sodišča./ (F61)

2. *Ste se kdaj znašli v situaciji, ko se vam je zdelo, da bi potrebovali več podpore ali smernic za sprejem ukrepov? Katere znanje vam to omogoča? Kje si želite pridobiti več znanja?*

/Zaradi različnosti nas ljudi, različnih stališč in vrednot uporabnikov ter razgibanega okolja v katerem delujemo, se kljub že dorečenim smernicam še vedno znova zgodi, da kaj zmanjka./ (F62) /Takrat strnemo glave in iščemo najbolj smiselne, življenjske rešitve, ki bi ustrezale posameznemu otroku in njegovi družini – seveda, v okviru dovoljenih norm in pravil./ (F63)

/Znanje s področja socialnega dela in odnosov je osnova za naše delo./ (F64) /sama kot defektolog črpam znanje tudi s svojega področja (s področja psihiatrije, otroške in razvojen psihologije, anatomije in fiziologije človeka, raznih metodik)/ (F65) /vendar v vseh odnosih najbolj šteje, da si človek človeku./ (F66) /da te poleg znanja definira tudi ljubezen do bližnjega./ (F67) /da si se tudi kot delavec sposoben samopreseči za drugega./ (F68) /čeprav velikokrat ni lahko, predvsem pa pri našem delu, pogosto trudi ni viden, nagrajen, sam pa veš, da je smiselno in otroku v korist./ (F69)

/Pri delu, ki ga opravljamo, bi morali črpati iz tudi iz prakse./ (F70) /in dobrih metodik drugih držav./ (F71) – /tujine imajo dobre prakse in dobre metode, mi jim počasi sledimo./ (F72) /Pri nas vse traja, da se nekaj premakne./ (F73) /Sama se dodatno izobražujem skozi ves čas dela na centru, od družinske mediacije./ (F74) /sedaj tudi področje psihoterapije./ (F75)

3. *Kako ste sami podprti, da lahko shajate z obremenjujočimi izkušnjami otrok in za delo z njimi? (Ali ste zaradi tega kdaj v stiski?)*

/V naši stroki, ob tako težkih zgodbah otrok, bi brez rednih supervizij težko zmogli./ (F76) /Da bi rekla, da sem me stiske otrok ne dotaknejo, bi se zlagala./ (F77) /Po končanem srečanju z njimi, še vsakega 'nosim s seboj' in razmišljam kaj bi še lahko naredila./ (F78) /Velikokrat tudi iščem vsebine iz različnih liter ur, da najdem odgovore – in včasih deluje, spet kdaj, ne./ (F79) /Največja stiska je zame ob odvzemu otroka, ker sem v 'prvem poklicu' MAMA./ (F80), /čutim vsakega otroka posebej – je pa res, da vedno čakam, da mi starš sam izroči otroka./ (F81). /Tu je ena stiska, potem se začne druga./ (F82) /soočanje otroka z novim okoljem in novo osebo – za velik del strokovnih delavk naše enote sledijo neprespane noči./ (F83) /O naših stiskah se nikjer ne govori./ (F84) /In, ko vidiš tega otroka čez pol leta, ko cveti in sije, ko začne slediti svojemu razvoju, je vsa takratna stiska, poplačana./ (F85)

4. *Kaj menite bi bilo treba narediti na sistemski ravni v Sloveniji glede podpore in pomoči otrokom in mladostnikom z obremenjujočimi izkušnjami?*

/Uf, v tem delu sem revolucionar./ (F86) /Mi potrebujemo drugačno strukturo in več podporne mreže, če bi želeli rešiti vse otroke, pa ne pred stiskami, ki brusijo in pilijo, ampak pred tistimi, ki zaznamujemo prihodnost./ (F87) /To je prevelik obseg za enega človeka./ (F88)

6.3.2 Odprto kodiranje – pregledna tabela

Tiste izjave, ki se mi niso zdele relevantne za mojo temo raziskovanja, sem izključila iz odprtega in osnega kodiranja ter jih v tabeli prečrtala ~~takole~~.

1. Raziskovalno vprašanje: Kako strokovni delavci in delavke razumejo in prepoznajo obremenjujoče izkušnje pri otrocih in mladostnikih?

Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih in mladostnikih

Št. izjave	IZJAVA	POJEM	PODKATEGORIJA	KATEGORIJA	TEMA
A1	Zagotovo alkoholizem,	Zloraba alkohola	Različne oblike nasilja	OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
A2	nasilje v družini,	Nasilje v družini	Različne oblike nasilja	OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
A3	druge težke hude preizkušnje, kar se družinskih zadev tiče.	Težke družinske preizkušnje	Izkušnja, ki otroku pusti posledice	Druge neustrezne izkušnje otrok in mladostnikov	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
A4	Kar se tiče stika z vrstniki pa mogoče etiketiranje	Vrstniško etiketiranje	Medvrstniški odnosi	Razširjena opredelitev OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
A5	ko otroci zasmehujejo druge.	Vrstniško zasmehovanje	Medvrstniški odnosi	Razširjena opredelitev OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
B1	so po navadi v družinah kjer so ločeni starši	Ločitev ali razveza staršev	Sprememba v družini	OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
B2	eden od staršev pusti otroka	Zapustitev otroka	Neustrezna ravnanja staršev	OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
B3	Ali so kakršnekoli odvisnosti	Odvisnosti	Različne vrste zlorab substanc v družini	OI- 10	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih

					izkušenj pri otrocih
B4	nasilje v družini	Nasilje v družini	Različne oblike nasilja	OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
B5	otrok nad katerim se izvaja pritisk	Izvajanje pritiska	Izkušnja, ki otroku pusti posledice	Druge neustrezne izkušnje otrok in mladostnikov	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
C1	nerazumevanje med starši,	Nesporazumi med starši	Sprememba v družini	Druge neustrezne izkušnje otrok in mladostnikov	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
C2	ali je to izguba kakšnega starša,	Izguba starša	Sprememba v družini	OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
C3	ali je to ločitev,	Ločitev ali razveza	Sprememba v družini	OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
C4	ali posebne potrebe otroka ali starša.	Posebna potreba otroka ali starša	Posebna potreba otroka ali starša	OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
C5	Ali je otrok že sam po sebi drugačen	Otrok, ki je drugačen	Posebna potreba otroka ali starša	Druge neustrezne izkušnje otrok in mladostnikov	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
C6	ga ne razumejo.	Nerazumevanje otroka	Neustrezna ravnanja staršev	Druge neustrezne izkušnje otrok in mladostnikov	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
C7	Alkohol,	Zloraba alkohola	Različne vrste zlorab substanc v družini	OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
C8	Nezaposlenost,	brezposelnost	Sprememba v družini	Druge neustrezne izkušnje otrok	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih

				in mladostnikov	izkušenj pri otrocih
C9	vse, kar se dogaja starejšim, pa vpliva na otroke	Transgeneracijski prenos		Druge neustrezne izkušnje otrok in mladostnikov	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
D1	različne travmatizirajoče izkušnje iz družinskega konteksta	Travmatične izkušnje družinskega konteksta	Izkušnja, ki otroku pusti posledice	OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
D2	Od družinskega nasilja	Nasilje v družini	Različne oblike nasilja	OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
D3	spolnih zlorab	Spolna zloraba	Različne oblike nasilja	OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
D4	zelo nekih drugih vrst zlorab	Različne vrste zlorab	Različne vrste zlorab substanc v družini	OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
D5	Nekaj, kar se kumulira v otroštvu in vpliva na kasnejše življenje otrok	Kumuliranje različnih obremenjujočih izkušenj, ki imajo vpliva na življenje otrok	Izkušnja, ki otroku pusti posledice	OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
E1	Vse obremenjujoče situacije, ki v tistem trenutku vplivajo na otrokovo življenje ali kasneje	Obremenjujoče situacije, ki vplivajo na otrokovo življenje	Izkušnja, ki otroku pusti posledice	OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
E2	Neke situacije, ki vplivajo na doživljanje	Situacije, ki imajo vpliv na doživljanje	Izkušnja, ki otroku pusti posledice	Druge neustrezne izkušnje otrok in mladostnikov	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
E3	vplivajo na čustvovanje	Situacije, ki majo vpliv na čustvovanje	Izkušnja, ki otroku pusti posledice	Druge neustrezne izkušnje otrok in mladostnikov	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih

E4	In imajo vpliv na življenje otroka	Situacije, ki imajo vpliv na življenje otroka	Izkušnja, ki otroku pusti posledice	Druge neustrezne izkušnje otrok in mladostnikov	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
F1	lahko je lahko vezana na trenutno stisko	Situacija, ki povzroča stisko	Izkušnja, ki otroku pusti posledice	Druge neustrezne izkušnje otrok in mladostnikov	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
F2	Doživlja stisko v odnosu z nekom, ali z vrstnikom, staršem, z bratom ali sestro	Doživljanje stiske v odnosu	Izkušnja, ki otroku pusti posledice	Druge neustrezne izkušnje otrok in mladostnikov	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
F3	Lahko gre le za komunikacijsko bariero	Komunikacijska bariera	Izkušnja, ki otroku pusti posledice	Druge neustrezne izkušnje otrok in mladostnikov	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
F4	slabših govornih veščin še ne zna skomunicirati kakšne situacije	Slabše govorne veščine	Izkušnja, ki otroku pusti posledice	Druge neustrezne izkušnje otrok in mladostnikov	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
F5	ostane z neizgovorjenim v sebi	Stiska ostane neizgovorjena	Izkušnja, ki otroku pusti posledice	Druge neustrezne izkušnje otrok in mladostnikov	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
F6	predstavlja čustveno stisko	Dogodek, ki predstavlja čustveno stisko	Izkušnja, ki otroku pusti posledice	Druge neustrezne izkušnje otrok in mladostnikov	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
F7	obremenjujoče izkušnje so vsakdanje in morda za odrasle enostavne	Vsakdanje izkušnje, ki so za odrasle enostavne.	Izkušnja, ki otroku pusti posledice	Druge neustrezne izkušnje otrok in mladostnikov	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
F8	vezane na odnosno dinamiko znotraj družinskih članov	Odnosna dinamika znotraj družinskih članov	Izkušnja, ki otroku pusti posledice	OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
F9	ko gre za nasilje v družini	Fizično in psihično nasilje v družini	Različne oblike nasilja	OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih

					izkušnje pri otrocih
F10	za nasilje nad njim med vrstniki	Medvrstniško nasilje	Različne oblike nasilja	Razširjena opredelitev OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
F11	povezane z izgubo njihove varnosti in sprejetosti	Izguba varnosti in sprejetosti	Izkušnja, ki otroku pusti posledice	Druge neustrezne izkušnje otrok in mladostnikov	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih

Najpogostejše obremenjujočih izkušnje pri delu z otroki in mladostniki

Št. izjave	Izjava	Pojem	Podkategorija	Kategorija	Tema
A6	Zagotovo kakšno zasmehovanje med vrstniki	Vrstniško zasmehovanje	Medvrstniški odnosi	Vsakodnevno srečevanje z razširjeno opredelitvijo OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
A7	Hudi dogodki	Težki dogodki	Izkušnja, ki otroku pusti posledice	Vsakodnevno srečevanje z OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
A8	nasilje	Psihično in fizično nasilje	Različne oblike nasilja	Vsakodnevno srečevanje z OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
A9	posilstvo	Spolna zloraba	Različne oblike nasilja	Vsakodnevno srečevanje z OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
A10	Največkrat se otroci kar se tiče alkoholizma in tega ne zavedajo da je obremenjujoče	Otroci se ne zavedajo vpliva zlorabe alkohola družini		Vsakodnevno srečevanje z OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
A11	Kakšni družini se rodi otrok s posebnimi potrebami	Značilnosti družine, v kateri se rodi otrok s posebnimi potrebami	Izkušnje, vezane na posebne potrebe otrok in mladostnikov	Vsakodnevno srečevanje z OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
A12	Ali pa se starši obremenjujejo kaj bodo sosede rekli	Oziranje na mnenje sosedov		Vsakodnevno srečevanje z neustreznimi izkušnjami otrok	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
A13	ali pa da ga tudi starši dajejo v nič	Poniževanje otroka	Neustrezna ravnanja staršev	Vsakodnevno srečevanje z OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih

					izkušenj pri otrocih
A14	ga etiketirajo z razno raznimi opazkami: kreten, butl	Etiketiranje otrok z zbadljivkami in opazkami	Neustrezna ravnanja staršev	Vsakodnevno srečevanje z OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
A15	da ga krivijo, da tako živijo	Vzbujanje krivde otroku	Neustrezna ravnanja staršev	Vsakodnevno srečevanje z OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
A16	Veliko staršev, ki so ne nezadovoljnih s sabo, s svojim življenjem, krivijo otroke	Starši odgovornost za nezadovoljstvo v svojem življenje pripisujejo otrokom	Neustrezna ravnanja staršev	Vsakodnevno srečevanje z OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
A17	otroci hitro odrastejo in potem sploh nimajo otroštva	Otroci z veliko odgovornostjo v otroštvu	Izkušnja, ki otroku pusti posledice	Vsakodnevno srečevanje z neustreznimi izkušnjami otrok	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
A18	Ali pa da morajo starejši otroci postati skoraj starši mlajšim bratom in sestram	Skrb in odgovornost za sorojence	Izkušnja, ki otroku pusti posledice	Vsakodnevno srečevanje z neustreznimi izkušnjami otrok	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
A19	od previjanja do pranja, do skrbi za šolo in sorojence	Različne odgovornosti odraslega, ki jih prevzame otrok	Izkušnja, ki otroku pusti posledice	Vsakodnevno srečevanje z neustreznimi izkušnjami otrok	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
B6	Družina je tista celica, ki je primarna, tista, ki v ranem otroštvu naredi otrokom globoke rane.	Družina kot primarno okolje, kjer lahko pride do obremenjujočih izkušenj	Izkušnja, ki otroku pusti posledice	Vsakodnevno srečevanje z neustreznimi izkušnjami otrok	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
B7	Obremenjujoče izkušnje lahko povzroča širši krog ljudi	Širši krog ljudi lahko povzroči obremenjujoče izkušnje	Izkušnja, ki otroku pusti posledice	Vsakodnevno srečevanje z neustreznimi izkušnjami otrok	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
B8	Najhujši so zagotovo tradicionalni stili vzgoje	tradicionalni stili vzgoje	Neustrezna ravnanja staršev	Vsakodnevno srečevanje z neustreznimi izkušnjami otrok	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
B9	posmehovanje	Zbadanje in posmehovanje	Izkušnja, ki otroku pusti posledice	Vsakodnevno srečevanje z razširjeno opredelitvijo OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih

B10	Tudi osebnost je odvisna kako otrok doživlja	Osebnostne lastnosti vplivajo na doživljanje	Dejavniki, ki vplivajo na doživljanje obremenjujočih izkušenj	Vsakodnevno srečevanje z neustreznimi izkušnjami otrok	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
B11	Ko ga zapusti eden od staršev	Zapustitev otroka	Neustrezno ravnanje staršev	Vsakodnevno srečevanje z OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
B12	Ali pa v smislu, da se starš ne odziva.	Neodziven starš	Neustrezno ravnanje staršev	Vsakodnevno srečevanje z OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
B13	da je skrbnik samo eden od staršev	Skrbnik eden od staršev	Sprememba v družini	Vsakodnevno srečevanje z OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
B14	Ločitev	ločitev ali razveza staršev	Sprememba v družini	Vsakodnevno srečevanje z OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
B15	Čustveno zanemarjanje otrok	Čustveno zanemarjanje	Neustrezno ravnanje staršev	Vsakodnevno srečevanje z OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
B16	Fizično prisoten, a hkrati tudi psihično odsoten	Neodziven starš	Neustrezna ravnanja staršev	Vsakodnevno srečevanje z OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
B17	Ni čustvene podpore in topline	Nezadovoljene potrebe po podpori in toplini	Neustrezno ravnanje staršev	Vsakodnevno srečevanje z neustreznimi izkušnjami otrok	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
B18	revščina	Finančna nepreskrbljenost in pomanjkanje	Izkušnja, ki otroku pusti posledice	Vsakodnevno srečevanje z razširjeno opredelitvijo OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
B19	Socialna stiska	Finančna nepreskrbljenost in pomanjkanje	Izkušnja, ki otroku pusti posledice	Vsakodnevno srečevanje z razširjeno opredelitvijo OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
B20	Izključenost iz skupine zaradi različnih razlogov	Izključenost in nesprejetje v skupini	Izkušnja, ki otroku pusti posledice	Vsakodnevno srečevanje z neustreznimi izkušnjami otrok	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
B21	Ko se kdo preseli, pa ga ne sprejmejo	Selitev in sprememba okolja	Izkušnja, ki otroku pusti posledice	Vsakodnevno srečevanje z neustreznimi izkušnjami otrok	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih

B22	Otrok socialno nespreten	Težave pri socialni interakciji	Izkušnja, ki otroku pusti posledice	Vsakodnevno srečevanje z neustreznimi izkušnjami otrok	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
B23	Ga zavračajo	Zavračanje	Obremenjujoča izkušnja v okolici	Vsakodnevno srečevanje z neustreznimi izkušnjami otrok	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
C10	Ločitev	Ločitev ali razveza staršev	Sprememba v družini	Vsakodnevno srečevanje z OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
C11	Alkohol	Zloraba alkohola	Zlorabe različnih substanc v družini	Vsakodnevno srečevanje z OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
C12	da se kregata starša	Prepiri in spori staršev	Sprememba v družini	Vsakodnevno srečevanje z neustreznimi izkušnjami otrok	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
C13	ni službe	Brezposelnost	Sprememba v družini	Vsakodnevno srečevanje z neustreznimi izkušnjami otrok	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
C14	Druga skrajnost je razvjenost	Pretirana skrb za otroke	Neustrezno ravnanje staršev	Vsakodnevno srečevanje z neustreznimi izkušnjami otrok	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
C15	Taki časi so zdaj, da so otroci preveč v vati	Pretirana skrb za otroke	Neustrezno ravnanje staršev	Vsakodnevno srečevanje z neustreznimi izkušnjami otrok	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
C16	starši želijo idealne otroke, da nimajo minusa	Visoka pričakovanja staršev do otrok	Neustrezno ravnanje staršev	Vsakodnevno srečevanje z neustreznimi izkušnjami otrok	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
C17	Ker ne vem, ali bo to sramota če bo imel minus, starši jih oropajo te izkušnje.	Visoka pričakovanja staršev do otrok	Neustrezno ravnanje staršev	Vsakodnevno srečevanje z neustreznimi izkušnjami otrok	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
C18	Saj velika travma je šola običajno	Šola je travma	Izkušnja, ki otroku pusti posledice	Vsakodnevno srečevanje z neustreznimi izkušnjami otrok	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
C19	Se preveč obremenjujejo, kaj bo rekla družba	Obremenjevanje z mnenjem družbe	Velik poudarek na mnenje in sprejetje družbe	Vsakodnevno srečevanje z neustreznimi	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih

				izkušnjami otrok	izkušenj pri otrocih
C20	Kaj bodo rekli prijatelji	Obremenjevanje z mnenjem prijateljev	Velik poudarek na mnenje in sprejetje družbe	Vsakodnevno srečevanje z neustreznimi izkušnjami otrok	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
C21	Kaj bodo rekli tisti, ki me vsečkajo na družabnih omrežjih	Obremenjevanje z mnenjem tistih ki vsečkajo na družavnih omrežjih	Velik poudarek na mnenje in sprejetje družbe	Vsakodnevno srečevanje z neustreznimi izkušnjami otrok	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
D6	Zelo obremenjujoči so lahko tudi življenjski prehodi	Obremenjujoči življenjski prehodi	Sprememba v življenju	Vsakodnevno srečevanje z neustreznimi izkušnjami otrok	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
D7	kot so selitve	Selitev in sprememba okolja	Sprememba v družini	Vsakodnevno srečevanje z neustreznimi izkušnjami otrok	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
D8	ločitev staršev	Razveza ali ločitev staršev	Sprememba v družini	Vsakodnevno srečevanje z OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
D9	imajo vpliva na potek kasnejšega doživljanja	Obremenjujoče izkušnje, ki vplivajo na kasnejše doživljanje	Izkušnja, ki otroku pusti posledice	Vsakodnevno srečevanje z neustreznimi izkušnjami otrok	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
D10	Večje spremembe, ki zahtevajo prilagajanje, pa potem nekateri, ki niso tako adaptivni lahko zelo negativno doživljajo	Vpliv osebnosti na lastnosti na doživljanje	Dejavniki, ki vplivajo na doživljanje obremenjujočih izkušenj	Vsakodnevno srečevanje z neustreznimi izkušnjami otrok	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
D11	Obremenjujoče pri otrocih so predvsem v povezavi z družinskim kontekstom	Obremenjujoče izkušnje znotraj družine	Izkušnja, ki otroku pusti posledice	Vsakodnevno srečevanje z neustreznimi izkušnjami otrok	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
D12	Zlorabe substanc	Različne zlorabe	Zlorabe različnih substanc v družini	Vsakodnevno srečevanje z OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
D13	nasilja	Fizično in psihično nasilje	Različne oblike nasilja	Vsakodnevno srečevanje z OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih

D14	ali so razpadi staršev	Razveza in ločitev staršev	Sprememba v družini	Vsakodnevno srečevanje z OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
D15	socialno šibkejši sloj, ki ima v bistvu ovire, ki jih zraven prinaša.	Socialna stiska	Izkušnja, ki otroku pusti posledice	Vsakodnevno srečevanje z razširjeno opredelitvijo OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
D16	Ovire v vsakdanjem življenju, ki jih drugi morda nimajo	Ovire, s katerimi se srečujejo otroci in mladostniki	Izkušnje, vezane na posebne potrebe otrok in mladostnikov	Vsakodnevno srečevanje z neustreznimi izkušnjami otrok	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
D17	Nekaj ovir je dejansko povezanih z osebami s posebnimi potrebami	Posebne potrebe otrok in mladostnikov	Izkušnje, vezane na posebne potrebe otrok in mladostnikov	Vsakodnevno srečevanje z OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
D18	Veliko otrok, ki imajo odločbe, neke težave, motnje in jih te ovirajo v vsakdanjem življenju	Odločbe in težje motnje otrok in mladostnikov	Izkušnje, vezane na posebne potrebe otrok in mladostnikov	Vsakodnevno srečevanje z OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
D19	Posebne potrebe, ki jih ovirajo v šoli	Posebne potrebe s katerimi se srečujejo tudi v vrtcu in šoli	Izkušnje, vezane na posebne potrebe otrok in mladostnikov	Vsakodnevno srečevanje z OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
E6	Izhajam iz tega, da otroci različno doživljajo obremenjujoče situacije, za nekoga lahko pomenijo, da je obremenjujoča za drugega pa ne	Osebnostne lastnosti	Dejavniki, ki vplivajo na doživljanje obremenjujočih izkušenj	Vsakodnevno srečevanje z neustreznimi izkušnjami otrok	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
E7	Se mi zdi, da je lahko zelo širok spekter dejavnikov	Različni dejavniki vplivajo	Dejavniki, ki vplivajo na doživljanje obremenjujočih izkušenj	Vsakodnevno srečevanje z neustreznimi izkušnjami otrok	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
E8	odselitev	Selitve in sprememba okolja	Sprememba v družini	Vsakodnevno srečevanje z neustreznimi izkušnjami otrok	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
E9	razveza	Razveza ali ločitev	Sprememba v družini	Vsakodnevno srečevanje z OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih

E10	razpad družinske skupnosti	Ločitev ali razveza	Sprememba v družini	Vsakodnevno srečevanje z OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
E11	Zanemarjanje	ne odzivanje na otrokove potrebe	Neustrezno ravnanje staršev	Vsakodnevno srečevanje z razširjeno opredelitvijo OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
E12	Druge oblike nasilja v družini	Psihično in fizično nasilje v družini	Različne oblike nasilja	Vsakodnevno srečevanje z OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
E13	Neposredno nasilje	Fizično nasilje	Različne oblike nasilja	Vsakodnevno srečevanje z OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
E14	ali samo prisoten pri nasilju	Očividec nasilja	Različne oblike nasilja	Vsakodnevno srečevanje z OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
E15	prepiri	Prepiri in spori	Sprememba v družini	Vsakodnevno srečevanje z neustreznimi izkušnjami otrok	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
E16	izguba zaposlitve staršev	Brezposelnost staršev	Sprememba v družini	Vsakodnevno srečevanje z neustreznimi izkušnjami otrok	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
E17	zdravstvene težave staršev	Zdravstvene težave staršev	Sprememba v družini	Vsakodnevno srečevanje z neustreznimi izkušnjami otrok	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
E18	medvrstniški spori	Medvrstniški spori	Medvrstniški odnosi	Vsakodnevno srečevanje z neustreznimi izkušnjami otrok	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
E19	učne težave	Učne težave	Izkušnja, ki pusti otroku posledice	Vsakodnevno srečevanje z neustreznimi izkušnjami otrok	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
E20	Dolgotrajna brezposelnost	Brezposelnost staršev	Sprememba v družini	Vsakodnevno srečevanje z neustreznimi izkušnjami otrok	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
E21	nezmožnost staršev za izvajanje starševske skrbi.	Nezmožnost staršev za izvajanje starševske skrbi	Neustrezno ravnanje staršev	Vsakodnevno srečevanje z neustreznimi izkušnjami otrok	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih

F16	Ovisno iz kakšnega družinskega okolja izhajajo	Različna družinska okolja	Dejavniki, ki vplivajo na doživljanje obremenjujočih izkušenj	Vsakodnevno srečevanje z neustreznimi izkušnjami otrok	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
F17	Kakšna je osebnostna struktura njegovih staršev	Osebnostne lastnosti	Dejavniki, ki vplivajo na doživljanje obremenjujočih izkušenj	Vsakodnevno srečevanje z neustreznimi izkušnjami otrok	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
F18	ali so v družini kakšne zdravstvene težave	Zdravstvene težave	Sprememba v družini	Vsakodnevno srečevanje z neustreznimi izkušnjami otrok	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
F19	Kakšen je materialni ali socialni položaj družine	Socialni položaj	Dejavniki, ki vplivajo na doživljanje obremenjujočih izkušenj	Vsakodnevno srečevanje z neustreznimi izkušnjami otrok	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
F20	Izkušnje kažejo, da je celosten razvoj otroka zelo pomemben že v neonatalnem obdobju	Celosten razvoj otroka v prvih mesecih življenja.	Dejavniki, ki vplivajo na doživljanje obremenjujočih izkušenj	Vsakodnevno srečevanje z neustreznimi izkušnjami otrok	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
F21	kako se je "negujoči" starš sposoben odzivati na otrokove potrebe (osnovne, čustvene, socialne, kognitivne, razvojne) in kako jih zadovoljuje celostno	Odziv starša na otrokove potrebe	Dejavniki, ki vplivajo na doživljanje obremenjujočih izkušenj	Vsakodnevno srečevanje z neustreznimi izkušnjami otrok	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
F22	Izkušnje staršev odražajo na otroku	Transgeneracijski prenos	Dejavniki, ki vplivajo na doživljanje obremenjujočih izkušenj	Vsakodnevno srečevanje z neustreznimi izkušnjami otrok	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
F23	ker jih je starš sposoben prenesti na nezavedni ravni – pa lahko govorimo o osebnosti, komunikaciji, vrednotah, stališčih, pa tudi o njegovih negativnih izkušnjah.	Transgeneracijski prenos	Dejavniki, ki vplivajo na doživljanje obremenjujočih izkušenj	Vsakodnevno srečevanje z neustreznimi izkušnjami otrok	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih

F24	Npr. starši, ki se zelo boji plazilecev, bo to lahko na povsem nezavedni ravni, z rekcijami ob izkušnji plazilec in pristnosti otroka, prenesel na otroka, ne da bi otrok sploh imel konkretno izkušnjo s kakšnim plazilecem	Primer transgeneracijskega prenosa		Vsakodnevno srečevanje z neustreznimi izkušnjami otrok	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
F25	Starši hranijo "arhiv" lastnih izkušenj, in če te niso ozaveščene in predelane, grede v odnos v naslednje generacije	Transgeneracijski prenos	Dejavniki, ki vplivajo na doživljanje obremenjujočih izkušenj	Vsakodnevno srečevanje z neustreznimi izkušnjami otrok	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
F26	neustrezno odnosno dinamiko v družinskem okolju	Neustrezna odnosna dinamika v družini	Neustrezno ravnanje staršev	Vsakodnevno srečevanje z neustreznimi izkušnjami otrok	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
F27	stiske in travme ob družinskem nasilju	Družinsko nasilje	Različne oblike nasilja	Vsakodnevno srečevanje z OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
F28	Spolnem nasilju	Spolna zloraba	Različne oblike nasilja	Vsakodnevno srečevanje z OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
F29	Zanemarjanju	Ne odzivanje na otrokove potrebe	Neustrezna ravnanja staršev	Vsakodnevno srečevanje z razširjeno opredelitvijo OI	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih
F30	Obremenjujoči dogodki so povezani z izgubo njihove varnosti in sprejetosti	Zavračanje	Izkušnja, ki pusti otroku posledice	Vsakodnevno srečevanje z neustreznimi izkušnjami otrok	Razumevanje in prepoznavanje obremenjujočih izkušenj pri otrocih

2. Raziskovalno vprašanje: Na kakšen način prepoznavajo obremenjujoče izkušnje?

Načini prepoznavanja obremenjujočih situacij

Št. Izjave	IZJAVA	POJEM	PODKATEGORIJA	KATEGORIJA	TEMA
A20	Ali opaziš da so odsotni	Odsotnost otroka	Vedenjske spremembe	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
A21	gledajo skozi okno, ne sledijo pri pouku	Odsotnost otroka	Vedenjske spremembe	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
A22	Otroci, ki so močnejše postave, pa se s tem obremenjujejo, pa nič ne naredijo da bi se spremenili	Obremenjevanje z zunanjim izgledom	Slaba samopodoba	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
A23	tudi higiena	Higienske težave	Higienske težave	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
A24	recimo starši doma kadijo, pa ima oblačila vonj, ali pa vonj po hlevu, ali pa imajo takšen znoj in jih potem ostali otroci zabejavajo	Neprijetni vonji hleva ali če doma starši kadijo in oblačila vpijejo vonj po cigaretah.	Higienske težave	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
A25	ali so zelo nasilni	Nasilno vedenje	Vedenjske spremembe	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
A26	ali pa da so čisto tihi, zadržani	Tihi in zadržani	Vedenjske spremembe	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
A27	Da doma kriči, loputa z vrati	Kriči in loputa z vrati	Vedenjske spremembe	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
A28	v šoli pa sedi kot takšna bubica	V šoli kot bubica	Vedenjske spremembe	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih

A29	Pri nekaterih učencih in učenkah smo že opazili rezanje	Opažanje rezanja	Motnja v duševnem razvoju ali/in avtoagresivna vedenja	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
A30	pa zanikanje, da se kaj dogaja	Zanikanje, da se nekaj dogaja	Komunikacija	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
A31	Tudi modrice, ki so si jih sami naredili	Modrice, ki so si jih sami povzročili	Motnja v duševnem razvoju ali/in avtoagresivna vedenja	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
A32	So tudi otroci že rojeni lažnivei – tudi sami sebi verjamejo, čeprav lažejo	Otroci, ki lažejo	Obrambni mehanizem	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
A33	Fantje so bolj eksplozivni	Fantje eksplozivni	Vedenjske spremembe	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
A34	medtem ko dekleta pa ne veš, da obstajajo v razredu	Dekleta kot da ne obstajajo v razredu	Vedenjske spremembe	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
A35	Če je sredi leta, jim začne uspeh padat	Padec uspeha	Sprememba v učnem uspehu	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
A36	pa se začnejo zagovarjat, pa kriviti, da je nekaj drugega.	Zagovarjanje, da je nekaj drugega krivo	Komunikacija	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
B29	Nekateri začnejo govoriti neobičajne stvari	Govorijo neobičajne stvari	Komunikacija	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
B30	sem sodijo tudi spremembe v vedenju	Sprememba vedenja	Vedenjske spremembe	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
B31	Nekateri otroci se zaprejo vase	Se zapre vase	Komunikacija	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
B32	so tihi v razredu	Tihi v razredu	Komunikacija	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih

					izkušenj pri otrocih
B33	Pogosto imamo težavo z zasmehovanjem	zasmehovanje	Vedenjske spremembe	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
B34	naredijo tudi kakšne stvari, ki niso v njihovem vrednostnem sistemu, samo da bi bili skupini prijateljev	Da bi bili sprejeti naredijo stvari, ki so izven njihovega vrednostnega sistema	Vedenjske spremembe	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
B35	Nekateri so zato na socialnih omrežij, drugače ne bi obstajali	Da bi bili sprejeti, naredijo stvari, ki so izven njihovega vrednostnega sistema	Vedenjske spremembe	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
B36	Komentirajo z neprimernimi opazkami, da bi bili v vrstniškem sistemu	Da bi bili sprejeti naredijo stvari, ki so izven njihovega vrednostnega sistema		Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
B37	Pri mlajših otrocih pa z nenavadnim vedenjem	Nenavadno vedenje	Vedenjske spremembe	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
B38	Na primer en fantek je metal škarje po razredu in to ne enkrat, ampak večkrat, in vidiš da je v stiski, pa ne zna povedat	Na primer fant, ki je metal škarje	Vedenjske spremembe	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
B39	Starejši pa imajo priklite stvari doma	Prikrite stvari doma	Posredno prepoznavanje	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
B40	Včasih je urejena družina, je vse v redu doma, mi zaznamo neznano vedenje	Včasih se zdi, da je družina urejena, šola zazna neznano vedenje	Posredno prepoznavanje	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
B41	Vprašamo otroka, kličemo starša, iščemo vzrok vedenja	Iščejo vzrok, vprašajo otroka, kličejo starše	Posredno prepoznavanje	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih

					izkušenj pri otrocih
B42	Čez čas se pokaže, da le ni vse tako lepo doma, kot je bilo videt	Ni vse tako lepo kot je bilo videti	Posredno prepoznavanje	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
B43	Pa tudi šolski uspeh po navadi pade, prej pa kot bi zrastel	Padec uspeha	Sprememba v učnem uspehu	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
B44	Predvsem je to avtoagresivno vedenje, kot je rezanje	Prisotno avtoagresivno vedenje	Motnja v duševnem razvoju ali/in avtoagresivna vedenja	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
B45	motnja hranjenja	Motnje hranjenja	Motnja v duševnem razvoju ali/in avtoagresivna vedenja	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
B46	Sošolke pridejo povedat, da pri sošolki so pa videle ureznine, da se je rezala. To je pri deklicah bilo do zdaj in ne moraš kar takoj vprašat. Ampak najprej vzpostaviti odnos, da pokaže	Sošolke povedo, da so opazile ureznine pri sošolki	Motnja v duševnem razvoju ali/in avtoagresivna vedenja	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
B47	Avtoagresivno vedenje je bilo pa lani, na primer, ko se je en kar butal, grizal, trgal majice, pikal s šestilom, grozil, da se bo ubil, dol skočil z balkonom	Prisotno avtoagresivno vedenje, primer ko se je fant kar butal, trgal majice, pikal s šestilom, grozil, da se bo ubil, skočil iz balkona	Avtoagresivno vedenje	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
C22	Ko se pogovarjamo ob kakšen besedilu, ali ob kakšni nalogi, tudi neumetnostnem besedilu	Pogovarjanje med šolsko uro	Komunikacija	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
C23	Največ jaz izvem od tega, kako mi oni odgovarjajo	Način komunikacije	komunikacija	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih

C24	Danes je zelo zanimivo, da vsi želijo govoriti	Vsi otroci želijo govoriti	komunikacija	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
C25	Včasih se celo uro pogovarjamo in nikamor ne pridemo	Celo šolsko uro samo pogovarjajo	komunikacija	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
C26	Ampak te ure niso izgubljene, te ure meni povejo, kako otroci delujejo, kako družine delujejo	Ure niso izgubljene, povedo kako delujejo družine	komunikacija	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
C27	Ker zanimivo 6. razredi nimajo nobenega filtra in govorijo takšne stvari, da rečem joj, to pa ni najbolje, da poveš na glas, to je stvar vaše družine	Veliko stvari o družini povedo med šolsko uro	komunikacija	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
C28	Otroci enostavno majo občutek, da morajo nekaj povedati o družini	Občutek, da morajo nekaj povedati o družini	komunikacija	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
C29	Nimajo filtra, kaj je primerno in kaj ne	Način komunikacije	komunikacija	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
C30	Meni pa pove zakaj je bila kakšna naloga taka, zakaj je ni bilo... zakaj je tako čudno odgovarjal, ali pravica	Zaupaj, zakaj je tako čudno odgovarjal	komunikacija	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
C31	Prvi znak, da se nekaj dogaja je tudi strmi padec uspeha, ocen	Padec uspeha	Sprememba v učnem uspehu	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
C32	Tako jaz vidim, 4, 5 potem pa naenkrat 3, 2	Padec uspeha	Sprememba v učnem uspehu	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
C33	Vedenje pa agresija, zelo hitre jeze	Agresivno vedenje	Vedenjske spremembe	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih

					izkušenj pri otrocih
C34	Današnji otroci so tako hitre jeze, da jaz enostavno rečem, za njega moramo imeti prav proceduro, kako odreagirati	Otroci so hitre jeze in vsak potrebuje svoj pristop	Vedenjske spremembe	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
C35	ker mi imamo vedno več primerov, ko se otroci mečejo po tleh, tolčejo po glavi ...	Vedno več primerov ko se otroci mečejo po tleh, tolčejo po glavi...	Motnja v duševnem razvoju ali/in avtoagresivna vedenja	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
C36	Zdaj smo imeli takšnega fantka, ki je prišel v 6. razred in je imel samo 2 izpada, prej je pa tudi grozil, da bo s sekiro razrezal učiteljico	Primer otroka, ki je grozil, da bo razrezal učiteljico	Motnja v duševnem razvoju ali/in avtoagresivna vedenja	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
C37	Včasih se mi zdi, da sem že čisto zmedena glede vseh navodil, kako moram odreagirati pri kom	Zmedenost glede navodil, kako odreagirati pri komu	Vedenjske spremembe	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih

D20	Center za socialno delo ne pride neposredno v stik z njimi	Center za socialno delo ne pride neposredno v stik	Posredno prepoznavanje	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
D21	Mi dobivamo informacije iz drugih institucij	Informacije iz drugih institucij	Posredno prepoznavanje	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
D22	Večinoma to prepoznajo šole, vrtci, zdravstvo in potem začnemo sodelovati	To prepoznajo šole, vrtci, zdravstvo in potem začnejo sodelovanje	Posredno prepoznavanje	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
D23	Ali pa prepoznajo starši	Starši prepoznajo	Posredno prepoznavanje	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
D24	Velikokrat pridejo starši,	Starši poročajo o vedenjskih	Posredno prepoznavanje	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja

	ki so nemočni, poročajo da vidijo vedenjske težave, uporništvu	težavah in uporništvu			obremenjujočih izkušenj pri otrocih
D25	Velik porast samomorilnih teženj	Samomorilne težnje	Motnja v duševnem razvoju ali/in avtoagresivna vedenja	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
D26	samo poškodbenih teženj	Samopoškodbene težnje	samopoškodovanje	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
D27	Prva kategorija otrok se kaže kot pozunanjenje, kaže se v obliki vedenjskih težavah	Pozunanjenje v obliki vedenjskih težav	Vedenjske spremembe	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
D28	zelo enostavno jih je prepoznati, ali starši pridejo in poročajo, ali v šoli izstopajo	Drugi prepoznajo ali starši poročajo, da v šoli izstopajo	Posredno prepoznavanje	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
D29	So otroci agresivni	agresivnost	Vedenjske spremembe	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
D30	prepirljivi	prepirljivost	Vedenjske spremembe	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
D31	ne zmorejo slediti pravilom	Ne sledijo pravilom	Vedenjske spremembe	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
D32	Velikokrat je povezano s posebnimi potrebami	Posebne potrebe	Motnja v duševnem razvoju ali/in avtoagresivna vedenja	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
D33	motnja pozornosti	Motnje pozornosti	Vedenjske spremembe	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
D34	hiperaktivnost	Hiperaktivnost	Vedenjske spremembe	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
D35	so otroci, ki navzven kažejo stvari v vedenju	Otroci, ki kažejo v vedenju	Vedenjske spremembe	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih

					izkušenj pri otrocih
D36	Na drugi strani so pa ponotranjenje, so pa prezrti	Ponotranjene in prezrte spremembe	Spremembe v doživljanju in čustvovanju	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
D37	To so pa ali depresivnost	depresija	Motnja v duševnem razvoju ali/in avtoagresivna vedenja	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
D38	samomorilnost	Samomorilne težnje	Motnja v duševnem razvoju ali/in avtoagresivna vedenja	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
D39	samopoškodovalne težnje	Samopoškodbene težnje	Motnja v duševnem razvoju ali/in avtoagresivna vedenja	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
D40	Ampak takšni otroci, ki so depresivni ali se samopoškodujejo so po navadi pridni v razredu, ne izstopajo, ne motijo pouka	Otroci, ki so depresivni ali se samopoškodujejo, so po navadi pridni v razredu	Motnja v duševnem razvoju ali/in avtoagresivna vedenja	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
D41	Načeloma so zaželeni takšni otroci, ki ne motijo pouka, problem je, če se te stvari spregledajo.	Otroci, ki ne motijo pouka, so zaželeni, lahko pa so spregledani	Vedenjske spremembe	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih

E22	Vedenjske težave	vedenje	Vedenjske spremembe	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
E23	čustvene težave	Čustvene težave	Spremembe v doživljanju in čustvovanju	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
E24	učne težave	Učne težave	Sprememba v učnem uspehu	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
E25	Predvsem nenadne spremembe v odzivanju otroka	Nenadne spremembe v odzivanju	Spremembe v doživljanju in čustvovanju	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
E26	Bolj, kot da mi neposredno prepoznamo spremembe,	Dragoceno sodelovanje z drugimi službami	Posredno prepoznavanje	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih

	nam je dragoceno sodelovanje z drugimi službami				izkušenj pri otrocih
E27	Tisti, ki so vsakodnevno v stiku, kar pa mi nismo, tisti so zelo pomembni, da identificiranje tega, da se nekaj dogaja	Zelo pomembni tisti, ki so vsakodnevno v stiku z otroki za identificiranje tega kar se dogaja	Posredno prepoznavanje	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
E28	Vedenjske težave	Vedenjske težave	Vedenjske spremembe	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
E29	ali pa se umikajo	umikanje	Spremembe v doživljanju in čustvovanju	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
E30	Težje sklenejo prijateljske odnose	Težje sklepanje prijateljskih odnosov	Slaba samopodoba	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
E31	učne težave	Učne težave	Sprememba v učnem uspehu	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
E32	Lahko se kaže, da več iste iščejo pozornosti pri učiteljih	Iščejo pozornost pri učiteljih	Vedenjske spremembe	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
E33	Ponavljanje neprimernega vedenja	Neprimerno vedenje	Vedenjske spremembe	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
E34	Stiska, da ne pridejo enako urejeni kot vrstniki	Stiska zaradi zunanjega izgleda	Higienske težave	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
F31	Pri malih otrocih je obremenjujoče izkušnje lahko hitro prepoznati v otrokovem vedenju	Pri malih otrocih je obremenjujoče izkušnje hitro prepoznati preko vedenja	Vedenjske spremembe	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
F32	in odzivu v okolici, kjer se nahaja	Odziv okolice, kjer se nahaja	Spremembe v doživljanju in čustvovanju	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih

					izkušenj pri otrocih
F33	Sama vedno rečem, če si uglasen na senzibilnost doživljanja drugega, tega ni težko prepoznati, ker čutiš spremembo v doživljanju otroka, in verjamem, da imajo vzgojitelji in učitelji tudi to sposobnost	Senzibilnost in uglasenost okolice, ki opazi spremembe v doživljanju otroka	Posredno prepoznavanje	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
F34	Otroci radi povedo stvari o sebi, če je odnos do njih ustrezen in so vprašanja pravilna	Otroci v ustreznem odnosu povedo stvari o sebi	Posredno prepoznavanje	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
F35	Včasih otroci tudi narišejo obremenilne izkušnje	Sporočijo preko risbe	Neverbalna komunikacija	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
F36	ali jih v kakšni igri pokažejo na neverbalen način – z igro vlog	Sporočijo preko igre	Neverbalna komunikacija	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
F37	3-leten deček, ko je v igralnem kotičku slekel dojenčka z izraženim spolnim udom in uprizoril spolni akt	Sporočijo v igri	Neverbalna komunikacija	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
F38	ter 6-letna deklica, ki je med odmorom slekla sošolca in mu porinila glavo v mednožje	Dejanja, ki so odklonilna od normalnega	Vedenjske spremembe	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih
F39	Takšna dejanja so odklon od normalnega in kažejo na obremenjujoče izkušnje otroka	Dejanja, ki so odklonilna od normalnega	Vedenjske spremembe	Prepoznavanje OIO	Načini prepoznavanja obremenjujočih izkušenj pri otrocih

3. Raziskovalno vprašanje: Kako strokovni delavci in strokovne delavke razumejo povezavo med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok?

Posledice obremenjujočih izkušenj na kasnejše otrokovo življenje.

Št. izjave	Izjava	Pojem	Podkategorija	Kategorija	Tema
A37	Za tiste, ki so šibek karakter obremenjujoče izkušnje zelo veliko vplivajo	Karakter otroka	Varovalni dejavnik	Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
A38	Ali se odločijo, da ne bodo imeli svojih otrok	Odločitev, da ne bodo imeli svojih otrok		Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
A39	ali da če jih imajo, enako postopajo naprej, ne znajo drugače	Če imajo otroke, enako postopajo naprej, ne znajo drugače		Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
A40	Ne vidijo izhoda	Ne vidijo izhoda		Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
A41	Lahko so neuspešni na splošno v življenju	Vpliv na uspešnost		Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
A42	Si govorijo, sej nisem dober	Vpliv na samopodobo		Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
A43	ne zaslužim si	Vpliv na samopodobo		Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
A44	Iz sebe delajo žrtev	Delajo žrtev iz sebe		Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi

					na življenje otrok in odraslih
A45	Preprosto težko je sebe pripraviti, da se izvlečejo	Težko naredijo spremembo		Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
A46	So izjeme, ampak šele potem, ko imajo dovolj znanja, dosti berejo, ali najdejo duhovno pot	So izjeme, ampak šele potem ko imajo dovolj znanja, dosti berejo ali najdejo duhovno pot	Varovalni dejavnik	Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
A47	Na ta način, da če so bile punce v otroštvu deležne nasilja, poniževanja, da privlačijo takšne partnerje, da jih maltretirajo.	Punce, ki so bile v otroštvu deležne nasilja, privlačijo partnerje, ki jih maltretirajo		Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
A48	To je sila Zemlje.	Sila Zemlje		Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
A49	Pač potrpijo, čeprav imaš vedno dve poti-	Potrpijo, kljub možnosti izbire		Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
B48	Sigurno se to kaže že v otroštvu in v odrasli dobi	Se kaže že v otroštvu in tudi v odrasli dobi		Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
B49	Če že pogledam, koliko je otrok na naši šoli na terapijah	Veliko otrok na terapijah		Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
B50	Res je pa podzavestno si potem punce ali fantje zbirajo partnerje take, da če ima očeta alkohola, si izbere partnerja,	Punce si podzavestno izberejo takšne fante, kot so očetje		Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih

	ki ima probleme z alkoholom				
B51	Odvisno, ali je potem mladostnik naredi kaj na sebi, samopodobi ali ne	Odvisno, ali mladostnik naredi kaj na samopodobi	Varovalni dejavnik	Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
B52	Ali si izbere kakšne športe v katerih pretiravajo	Pretiravajo v športih		Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
B53	Nekateri z adrenalinskimi športi, eni v odvisnosti	Adrenalinski športi ali odvisnost		Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
B54	Eni delajo na osebni rasti, ampak običajno imajo posledice in je težko	Nekateri delajo na osebni rasti, a imajo posledice	Varovalni dejavnik	Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
B55	Odvisno kakšno ima podporo doma	Odvisno od podpore v družini	Varovalni dejavnik	Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
B56	Primer ene punce, ki je začela čudne stvari objavljati, rezala, smo ugotovili, in potem so ji starši pomagali in se je to nekako ustavilo	Primer punce, ki je začela iskati pozornost in so ji starši pomagali	Varovalni dejavnik	Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
B57	Če je vzrok družina, da so ločeni, da enega ni, če te zapusti mama pri dveh letih, je to rana, da se celiš celo življenje	Če je vzrok družina je to rana, ki se celi celo življenje		Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
B58	psihoterapija, da to premagaš, če	Psihoterapija lahko pomaga	Varovalni dejavniki	Prepoznavanje posledic OIO	Razumevanje povezave med

	prej ne zapadeš v vzorec			na kasnejše otrokovo življenje	obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
B59	Tako ko starši delajo, rešujejo težave, tako tudi oni rešujejo težave.	Podobno kot starši rešujejo težave, tudi otroci rešujejo	Varovalni dejavnik	Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
B60	Zagotovo v izbiri partnerja	Izbira partnerja			
B61	Ter izbiri službe	Izbira zaposlitve		Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
B62	Izbiri življenjske poti	Izbira življenjske poti		Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
B63	Tudi na zdravju	Vpliv na zdravje		Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
C38	Odvisno od tega kako bo šola vključno s svetovalno službo in socialna (CSD) vključi	Odvisno od vključitve svetovalne službe in socialne (CSD)	Varovalni dejavniki	Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
C39	Če bomo vsi opravili svojo vlogo, bo v večji meri svojo travmo, vedenje obvladoval	Če vsi opravijo svojo vlogo, bo vedenje obvladoval	Varovalni dejavniki	Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
C40	V kolikor samo en člen (CSD, šola, svetovalna) ne naredi svoje domače naloge, so to bodoči samomorilci, agresivneži, alkoholiki	Če samo en člen ne opravi svoje naloge so to bodoči samomorilci, agresivneži in alkoholiki	Varovalni dejavniki	Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
C41	Pri nekaterih otrocih je tako	Pri nekaterih otrocih vidiš, da		Prepoznavanje posledic OIO	Razumevanje povezave med

	grozno, ko točno vidiš, točno ga vidiš, da ta bo pa tepel svojo ženo	bo tepel svojo ženo		na kasnejše otrokovo življenje	obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
C42	Se vidi že v osnovni šoli, da ima takšno jezo v sebi, ki jo zdele že brzda, prav dolgo pa je ne bo več	Že v OŠ vidiš, da ima jezo, ki je ne bo dolgo brzdal	Varovalni dejavnik	Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
C43	Zna pa zelo dobro prikriti to jezo, to so prefinjene metode	Znajo prikriti jezo	Varovalni dejavnik	Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
C44	To so za mene psihopati, nisem strokovnjak in vem če sem našla pravi izraz, ampak se je izkazalo zelo kmalu za resnično	To so bodoči psihopati		Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
C45	Že to, da starši ne sodelujejo, najhujše je to, da ne vedo, da ne delajo v dobro otroka	Starši ne sodelujejo	Dejavniki tveganja	Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
C46	Ne zavedajo se starši, gledajo samo za to, kaj bodo pa zdej sosedi rekli, če bo šel v posebno šolo ...	Ozirajo se na mnenje okolice	Dejavniki tveganja	Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
C47	Jaz imam redno popravne izpite, pa ne zato, ker bi jih rada imela, ampak, ker vidim, da če jih spustim naprej bo še hujše travmatiziran	Ima redno učence, ki imajo popravne izpite, ker jim želi dobro		Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
C48	In potem je recimo en fant šel v posebno šolo in je zdej tam odličnjak in je zadovoljen in mi maha ko se peljem mimo, ko čaka na avtobus,	Učence šel v posebno šolo in bil odličnjak in ni jezen na njo.		Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih

	nima nobene travme zaradi tega				
C49	Jaz mislim, da se travmatične izkušnje zelo odražajo na življenje	Vpliv na potek življenja		Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
C50	Kako bodo s svojimi otroki	Vpliv na vzgojo otrok		Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	
D42	Jaz vidim v tem glavni cilj, namen našega dela, da se trudimo vse narediti kar lahko, da bi hude stvari, ki se dogajajo, ko si niti ne moramo misliti, kaj vse more en ubogi otroček preživeti, da bi probali jim pomagati	CSD se trudi, da bi naredili vse kar je v njihov moči da bi pomagali, da bi bilo čim manj posledic	Varovalni dejavniki	Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
D43	Ali usmeriti v zunanje institucije, ali neko pomoč otrokom in staršem, da celostno dela, olajša, omiliti....	Usmeritev v zunanje institucije in zunanjo pomoč, da se celostno pomaga	Varovalni dejavniki	Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
D44	Nimamo čarobne palčke, da bi stvari prekinili, je na žalost dejstvo, da se ljudje vračajo	Nimajo čarobne palčke, da bi stvari prekinili in ljudje se vračajo		Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
D45	Da vidimo kako se transgeneracijski vzorci res zelo pogosto ponavljajo	Transgeneracijski vzorci se res ponavljajo		Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
D46	Ko se ti zdi, da si naredil najboljše možno, recimo, da je šel otrok od očeta k materi in da bo bolje za njega, da bo uspel ubežati	Včasih mislijo, da bo bolje, če bo šel od očeta k materi, da bo ubežal vsem obremenjujočim izkušnjam	Varovalni dejavniki	Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih

	vsem tem obremenjujočim izkušnjami				
D47	Čez 5 let pa gre otrok po isti poti, ki jo je starš doživel	Čez 5 let gre otrok po poti starša		Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
D48	Pogosto se stvari transgeneracijsko ciklajo	Transgeneracijsko ciklanje		Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
D49	Želimo pa si da bi prenosa čim manj, da bi nudili potrebne informacije, kam se lahko obrnejo	Želijo si ponuditi čimveč informacij, da bi bilo prenosa čim manj	Varovalni dejavniki	Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
D50	Da bi vsaj malo omilili to. Ne moramo vedeti, kaj bi bilo če ničesar ne bi naredili, bi bile stvari še veliko slabše	Želijo si zmanjšati vpliv posledic.	Varovalni dejavniki	Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
D51	In se mi zdi da damo otroku ali mladostniku vse kar je v naši moči	Dajo vse kar je v njihovi moči	Varovalni dejavniki	Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
D52	Težko se je potem soočiti, da nisi bil bolj uspešen, da nisi več naredil	Težko se soočijo če uporabniki ne dosežejo uspeha	Varovalni dejavnik	Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
D53	Sigurno v odnosih	Posledice v odnosih		Posledice OI na življenje v odrasli dobi	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
D54	Ali to izhaja iz nevarnih oblik navezanosti	Nevarna navezanost	Dejavniki tveganja	Posledice OI na življenje v odrasli dobi	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih

D55	ali vzorcev travmatizirajočih, ki so jih dobili oni od svojih staršev	Travmatizirajoči vzorci, ki jih dobijo od staršev		Posledice OI na življenje v odrasli dobi	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
D56	ali se vidi potem konkretno kako bodo oni vzpostavljali odnose in s partnerji	Vpliv na vzpostavljanje odnosov s partnerji		Posledice OI na življenje v odrasli dobi	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
D57	Kako bodo v stikih z drugimi ljudmi odreagirali	V stiku z drugimi		Posledice OI na življenje v odrasli dobi	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
D58	kako bodo oni do svojih otrok potem zmožni dajati občutke varnosti	Kako bodo dali občutek varnosti svojim otrokom		Posledice OI na življenje v odrasli dobi	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
D59	kako bodo ravnali z strahom pred zapustitvijo	Kako bodo ravnali s strahom pred zapuščenostjo	Dejavniki, ki lahko vplivajo	Posledice OI na življenje v odrasli dobi	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
D60	Neke take stvari, se vedno kažejo kako jih prenesejo v odraslo dobo	Prenos stvari v odraslo dobo		Posledice OI na življenje v odrasli dobi	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
D61	Po neki super predpostavki razvoja bi bilo, da bi si vsaj neke negativne stvari sposobni predelat	Predelava negativnih stvari	Varovalni dejavniki	Posledice OI na življenje v odrasli dobi	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
D62	Če smo imeli ignorantsko, čustveno hladno mamo in nevarno navezanost, bi bilo super, če bi mi zmogli drugače, ampak to je seveda že od predpostavki, da bi bili ljudje	Na primer, če je bila mama čustveno hladna in nevarna navezanost, bi bilo super, če bi otrok v odraslosti zmogel drugače kot mama, ampak je težko tudi, če je		Posledice OI na življenje v odrasli dobi	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih

	motivirani je to težko	prisotna motiviranost			
D63	To bi bilo mogoče ob letih psihoterapije ali res neki top podpori	Mogoče ob psihoterapiji, podpori	Varovalni dejavniki	Posledice OI na življenje v odrasli dobi	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
D64	Zelo velikokrat pa na žalost ljudje ne prepoznajo, niti niso motivirani, kritični do tega, da bi prepoznali, kako odreagirajo	Ljudje niso motivirani ali kritični do tega kako odreagirajo	Dejavniki tveganja	Posledice OI na življenje v odrasli dobi	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
D65	Če ni osnovne motivacije, programi niso učinkoviti	Če ni motivacije, programi ne učinkoviti	Dejavniki tveganja	Posledice OI na življenje v odrasli dobi	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
D66	Zelo se kaže pri rejniških otrocih, to je tak zelo nek odziv, če ti otroka vzameš iz družine in ga postaviš v drugo družino, mu porušiš celo sliko o družini	Primer rejniške družine, če vzameš otroka iz družine ga položiš drugi družini	Dejavniki tveganja	Posledice OI na življenje v odrasli dobi	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
D67	Ne glede na to kakšni odnosi so bili, kaj se je dogajalo, kakšne obremenjujoče izkušnje ... Vsak otrok si želi imeti rad svoje starše in bodo najbolj pomembna oseba	Ne glede na to, kako je bilo v prejšnji družini, so primerni starši najbolj pomembna oseba	Varovalni dejavnik	Posledice OI na življenje v odrasli dobi	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
D68	Mu bo najbolj pomembna in še vedno bo to primarni objekt navezanosti, čeprav bo zelo zelo nevaren	Čeprav je primaren objekt navezanosti nevaren, bo še vedno najbolj pomemben	Dejavniki tveganja	Posledice OI na življenje v odrasli dobi	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
E35	Težko predvideti, en kup stvari vpliva	Težko je predvideti stvari	Dejavniki tveganja	Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih

E36	Pomembno je tudi od osebnostnih lastnosti otroka	Pomembne so osebnostne lastnosti	Varovalni dejavniki	Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
E37	Nekateri otroci lahko podobne situacije doživljajo zelo različno	Različni otroci različno doživljajo podobne situacije	Dejavniki tveganja	Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
E38	Tudi odrasli s katerimi delamo, vidimo da so tudi starši v svojem otroštvu doživeli travmatične izkušnje	Tudi starši odraslih uporabnikov so v otroštvu doživeli travmatične izkušnje		Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
E39	Nekateri so tekom življenja te izkušnje sprejeli in predelali, pa jih integrirali v življenje	Nekateri izkušnje predelajo in jih integrirajo	Varovalni dejavniki	Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
E40	pa so tudi senzibilni, nekateri pa ne	Nekateri so senzibilni, nekateri pa ne	Varovalni dejavniki	Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
E41	in vpliva na izvajanje starševske skrbi tudi pri njih	Vpliva na izvajanje starševske skrbi		Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
E42	ampak povezava z uspešnostjo,	Povezava s stopnjo uspešnosti		Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
E43	in vpliv na samopodobo v življenju je	Vpliv na samopodobo		Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
E44	Še posebej, če oblike pomoči niso prisotne so posledice hujše	Še posebej, če niso prisotne oblike pomoči	Dejavniki tveganja	Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in

				otrokovo življenje	njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
E45	če se družinsko delovanje ne spremeni vpliva.	Če se družina ne spremeni	Dejavniki tveganja	Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
E46	Na odnose	Na odnose		Posledice OI na življenje v odrasli dobi	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
E47	na funkcioniranje	Delovanje		Posledice OI na življenje v odrasli dobi	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
E48	na odzivanje na sprejemanje avtoritete	Sprejemanje avtoritete		Posledice OI na življenje v odrasli dobi	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
E49	na delovno uspešnost	Vpliv na uspešnost		Posledice OI na življenje v odrasli dobi	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
E50	duševno zdravje	Duševno zdravje		Posledice OI na življenje v odrasli dobi	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
F40	otroci se odzivajo zelo različno, odvisno osebnostne strukture	Različno odzivanje glede na osebnostne strukture	Varovalni dejavniki	Prepoznavanje OIO	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
F41	od njihove razvojne stopnje	Odvisno od razvojne stopnje	Varovalni dejavniki	Prepoznavanje OIO	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih

F42	komunikacijskih sposobnosti	Komunikacijske sposobnosti	Varovalni dejavniki	Prepoznavanje OIO	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
F43	Eni zmorejo svoje stiske zelo skriti	Eni svoje stiske skrijejo	Dejavniki tveganja	Prepoznavanje OIO	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
F44	spet drugi jih kažejo preko neustreznega vedenja	Nekaterih jih kažejo v neustreznem vedenju		Prepoznavanje OIO	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
F45	psihosomatskih težav	Psihosomatske težave		Prepoznavanje OIO	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
F46	Izkušnje kažejo, da so otroci sposobni obremenjujoče izkušnje tudi potlačiti, kar je eden zelo pogostih obrambnih mehanizmov	Otroci obremenjujoče izkušnje potlačijo	Dejavniki tveganja	Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
F47	Do razkritja te potlačitve lahko pride v zelo kasnejšem obdobju	Razkritje potlačenih čustev v zelo poznem obdobju		Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
F48	kakšna potlačena in nepredelana spolna zloraba se pojavi ob rojstvu lastnega otroka	Nepredelana spolna zloraba se pojavi ob rojstvu otroka		Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
F49	ker mati ne želi, da bi se njenemu otroku zgodilo tisto kar se je njej	Mati ne želi, da bi se njenemu otroku zgodilo tisto kar se je njej	Družinsko življenje	Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih

F50	Takrat spomini oživijo, kar pa v družino in življenje te osebe prinese nove izkušnje in stiske	Spomini vživijo in prinesejo nove izkušnje in stiske		Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
F51	Vse nepredelane stiske na otroku puščajo sled na njihovi duševni ravni	Nepredelane stiske puščajo sled na duševni ravni		Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
F52	zato je pomembno, da so ozaveščene, predelane in da je najden smisel v življenju	Pomembno je, da so ozaveščene in predelane ter najdejo smisel v življenju	Varovalni dejavniki	Prepoznavanje posledic OIO na kasnejše otrokovo življenje	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
F53	Vsi dogodki so odvisni od teže strojenega dejanja, od osebe, ki je storila in seveda od	Odvisno od teže dejanja, od osebe, ki je storila in otrokovega razvoja	Varovalni dejavniki	Posledice OI na življenje v odrasli dobi	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
F54	So otroci, ki so po naravi senzibilnejši in ti otroci bodo s takšno 'obremenilno izkušnjo' težje funkcionirali v življenju	Senzibilnejši potrebujejo več podpore	Varovalni dejavnik	Posledice OI na življenje v odrasli dobi	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
F55	Iz izkušenj lahko razvijejo tudi osebnostne motnje	Lahko se razvijejo osebnostne motnje		Posledice OI na življenje v odrasli dobi	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
F56	lahko se razvije tudi bolezen	Vpliv na zdravje		Posledice OI na življenje v odrasli dobi	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih
F57	Seveda, na to vplivajo še drugi dejavniki, ki so že bili večkrat omenjeni – družina, okolje, družba	Vplivajo družina, okolje in družba	Varovalni dejavniki	Posledice OI na življenje v odrasli dobi	Razumevanje povezave med obremenjujočimi izkušnjami in njihovimi vplivi na življenje otrok in odraslih

4. Raziskovalno vprašanje: Kakšne strategije ukrepanja strokovni delavci in strokovne delavke uporabljajo pri soočanju s obremenjujočimi izkušnjami otrok in mladostnikov?

Ukrepanje v primeru prepoznavanja obremenjujočih izkušenj

Št. izjave	Izjava	Pojem	Podkategorija	Kategorija	Tema
A50	Po navadi stopim v kontakt s šolsko svetovalno delavko, da dorečeva kaj bi bilo najbolj smiselno	Kontaktiranje šolske svetovalne delavke	Ukrepanje in ravnanje razredničarke	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
A51	Pa seveda tudi povratne informacije učiteljev	Povratne informacije učiteljev	Ukrepanje in ravnanje razredničarke	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
A52	Najprej se tudi pogovorimo z otrokom, če je kakšna takšna stvar	Najprej vzpostavitev stika z otrokom	Ukrepanje in ravnanje razredničarke	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
A53	Če vidim, da ne gre, potem takoj z starši	Če drugače ne gre, vzpostavitev stika s starši	Ukrepanje in ravnanje razredničarke	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
A54	V tej generaciji imam otroka, starše, ki nikakor ne moramo do določenih zadev	Težje, če starši ne sodelujejo	Ukrepanje in ravnanje razredničarke	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
A55	Prišlo je tako daleč, da je postal nasilen tudi do drugih in je šla prijava na CSD	Otrok je postal nasilen in zato je šla prijava na CSD	Ukrepanje in ravnanje razredničarke	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
A56	Tudi starši ustvarjajo probleme	Starši ustvarjajo probleme	Ukrepanje in ravnanje razredničarke	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
A57	Delamo v otrokovo korist	Ukrepanje v otrokovo korist	Ukrepanje in ravnanje razredničarke	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
A58	starši pa ne vidijo, da to, kar počnejo ni v njegovo korist	Starši ne vidijo, da ne delajo v otrokovo korist	Ukrepanje in ravnanje razredničarke	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
A59	Z bolečino se še vedno spomnim otroka, ki je lansko leto	Spominjanje samomora učenca, ki naredil	Ukrepanje in ravnanje razredničarke	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to

	naredil samomor, ta otrok je bil vedno nasmejan, nikoli ni kazal nobenega znaka, nikoli nobenega problema.	samomor. Vedno je bil nasmejan in ni kazal nobenega znaka			problematiko pri svojem delu
A60	Vsi smo pri sebi iskali krivdo, ali smo kaj narobe rekli, ali smo kaj spregledali.	Iskanje krivde pri sebi in razmišljanje če dovolj ukrepajo	Ukrepanje in ravnanje razredničarke	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
B64	Odvisno, kakšna je obremenjujoča izkušnja.	Odvisno od obremenjujoče izkušnje	Ravnanje in ukrepanje šolske svetovalne delavke	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
B65	Včasih je dovolj da se jaz pogovarjam z njim, delava na samopodobi in je to dovolj	Včasih je dovolj pogovor in delo na samopodobi	Ravnanje in ukrepanje šolske svetovalne delavke	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
B66	V težjih primerih pa če to ne gre, če otroka napotimo v zunanjo institucijo pedopsihiater, psihoterapevt	V težjih primerih vključijo zunanjo institucijo (pedopsihiater, psihoterapevt)	Ravnanje in ukrepanje šolske svetovalne delavke	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
B67	če se situacija ne izboljša, pa vključimo še CSD	Če ni izboljšanja, vključitev CSD	Ravnanje in ukrepanje šolske svetovalne delavke	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
B68	če vidimo da je stvar huda, da se nekaj dogaja, center se mora odzvat, pregledat situacijo, opraviti razgovore	Če je huda stvar in se nekaj dogaja, se center mora odzvati	Sodelovanje med šolo in centrom za socialno delo	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
B69	Včasih je to v redu, včasih pa na primer, če starši ne sodelujejo s centrom, pa je težje	Ko starši ne sodelujejo s centrom, je težje	Sodelovanje med šolo in centrom za socialno delo	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
B70	Če se starši ne vključuje v program, potem ga center tudi ne mora prisilit	Če starši ne želijo vključiti v program, potem jih CSD ne mora prisiliti	Sodelovanje med šolo in centrom za socialno delo	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
B71	Razen če bi bilo res ogrožajoče za	Izjemoma, če gre za odvzem otroka	Sodelovanje med šolo in	Načini ravnanja in ukrepanja ob	Strategije ukrepanja pri soočanju s to

	otroka, da gre že za odvzem		centrom za socialno delo	prepoznavanju OIO	problematiko pri svojem delu
B72	Vsako leto damo prijave na CSD	Vsako leto so prijave na CSD	Ravnanje in ukrepanje šolske svetovalne delavke	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
B73	Letos sem imela težka primera, vse je dogajalo v prvi polovici, ko so bili v šoli tudi kriminalisti	Letos primer, ko so bili v šoli tudi kriminalisti	Ravnanje in ukrepanje šolske svetovalne delavke	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
B74	Za deklico, ko so starši razvezani in je težava, da starša bijeta bitko na otroku. Prišlo je do tega, da je imela modrico v mednožju, ni hotela zatožiti, da jo je konj poškodoval, zato je rekla, da jo je zadela palica. Ampak se je videlo da ne mora biti palica, tako da so se kriminalisti vključili, na koncu sta z mamo v bolnici pristali in to takšne stvari ... Prej je bila deklica tiha, mirna, zdaj pa ogovarja in nagovarja sošolke za stvari, ki niso v redu	Primer deklice, katere starši so v postopki razveze, pri deklici so opazili modrice v mednožju, deklica kaže tudi vedno bolj odklonska vedenja.	Ravnanje in ukrepanje šolske svetovalne delavke	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
B75	In tukaj se vključi CSD, imamo timske sestanke in pišemo poročila	Vključitev CSD in timski sestanki ter poročila	Ravnanje in ukrepanje šolske svetovalne delavke	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
B76	V enem primeru pa res zamerim centru	Slabo sodelovanje s centrom za socialno delo	Sodelovanje med šolo in centrom za socialno delo	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
B77	Problem je tudi, ko ti daš prijavo na center, zadnjič smo ravno pri očetu zaznali vonj po alkoholu	Problem pri dajanju izjav na CSD	Sodelovanje med šolo in centrom za socialno delo	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu

B78	Smo dali prijavo in potem je klical oče, da kaj se gre šola, da to pišemo, da sploh ni res	Dali so prijavo na CSD in potem je oče klical šolo, da govorijo neresnico.	Sodelovanje med šolo in centrom za socialno delo	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
B79	Problem je, da če starš zahteva mu mora CSD dati izjavo, in to učitelj vejo, zato so zelo previdni.	Težava, ker je oče ugotovil, kdo je dal izjavo na CSD, zato so učitelji previdni	Sodelovanje med šolo in centrom za socialno delo	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
B80	Nihče se ne želi izpostavljati, zato rajši zamižijo včasih	Nihče se ne želi izpostavljati, rajši zamižijo, kot da dajo prijavo	Sodelovanje med šolo in centrom za socialno delo	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
B81	Ampak moja dolžnost je, da sporočim, zato poskušam čim bolj anonimno.	Dolžnost je, da sporoči CSD	Ravnanje in ukrepanje šolske svetovalne delavke	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
B82	Včasih je res težko sodelovanje	Težko sodelovanje s centrom	Sodelovanje med šolo in centrom za socialno delo	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
B83	Včasih se da zmenit, ko sodelujejo starši, včasih pa je težko	Ko sodelujejo starši je lažje, drugače težje	Sodelovanje med šolo in centrom za socialno delo	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
C51	Prvo je pogovor z učencem	Pogovor z učencem	Ukrepanje in ravnanje razredničarke	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
C52	Vedno je najprej tako, da jih poskušam pomiriti	Najprej poskusiti pomiriti	Ukrepanje in ravnanje razredničarke	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
C53	Še posebej v napadih agresije, jih pošljem tudi v kabinet, da se pomirijo	V napadih agresije pošlje v kabinet, da se pomirijo	Ukrepanje in ravnanje razredničarke	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
C54	In potem rečem, da ko se umiri, naj pride nazaj in se bova po uri pogovorila	Ko se umiri, lahko pride nazaj k pouku	Ukrepanje in ravnanje razredničarke	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
C55	Kljub temu, da imam naslednjo uro pouk, se pogovorim z njim, ne glede na to, koliko časa	Kljub temu, da je naslednjo uro pouk si vzame čas za pogovor z njim	Ukrepanje in ravnanje razredničarke	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu

C56	Če je nujno, tudi med uro, če lahko kakšna učiteljica pogleda moj razred ta čas	Če je nujno, tudi nadomestna učiteljica pazi razred	Ukrepanje in ravnanje razredničarke	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
C57	Meni je zelo pomembno, da takoj odreagiram in se pogovorim	Zelo pomembno takojšne odreagiranje in pogovor	Ukrepanje in ravnanje razredničarke	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
C58	Povem mu, kako odreagirati v napadu jeze, agresije. Dihalne vaje, šteje do tri, na kaj lepega pomisli ...	Pove mu, kako lahko odreagira v napadu jeze in agresije	Ukrepanje in ravnanje razredničarke	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
C59	Jaz jim povem dobesedno, povem, da sem tudi jaz včasih jezna in kaj meni pomaga, da se pomirim.	Dobesedno podeli izkušnje kako se lahko pomiri	Ukrepanje in ravnanje razredničarke	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
C60	Če se določene stvari ponavljajo vključim svetovalno službo	Če se stvari ponavljajo, vključitev svetovalne službe	Ukrepanje in ravnanje razredničarke	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
C61	jaz raje svetovalno kot pa razrednika	Rajši svetovalno službo kot razrednika	Ukrepanje in ravnanje razredničarke	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
C62	Razrednika obvestim, absolutno	Razrednika obvesti	Ukrepanje in ravnanje razredničarke	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
C63	Vedno več pa je tudi patološkega laganja, tako daleč, da dejansko oni vedo, da če lažejo do konca, jim nič ne moremo	Vedno več je laži med otroci	Ukrepanje in ravnanje razredničarke	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
D69	Itak, naše pristojnosti so klasične.	Klasične pristojnosti	Ravnanje in ukrepanje strokovnih delavk na centru za socialno delo	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
D70	Če prepoznamo, da je hudo, da jih je potrebno odmaknit iz družine ali v rejniško družino,	Če je situacija huda, je potrebno odmaknit iz družine v rejniško	Ravnanje in ukrepanje strokovnih delavk na centru za socialno delo	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu

	ali zavodsko okolje	družino ali zavodsko okolje			
D71	To so naše pristojnosti, ki jih ves čas izvajamo	Pristojnosti, ki jih izvajajo	Ravnanje in ukrepanje strokovnih delavk na centru za socialno delo	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
D72	Če ne gre za skrajni primer, potem pa probamo na primeren način, da nas razumejo, povedat	Če ne gre za skrajni primer, pa probajo na primerni način povedat in pomagat	Ravnanje in ukrepanje strokovnih delavk na centru za socialno delo	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
D73	Jim pomagat prepoznati, kaj je napaka	Pomagajo prepoznati napako	Ravnanje in ukrepanje strokovnih delavk na centru za socialno delo	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
D74	Prvo je, da jim pomagamo prepoznati, da si pustijo in da imajo osnovne kapacitete	Pomagajo prepoznati	Ravnanje in ukrepanje strokovnih delavk na centru za socialno delo	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
D75	Nekaj, kar mi naredimo je omejeno, jih usmerimo v zunanjo pomoč	Usmeritev v zunanjo pomoč	Ravnanje in ukrepanje strokovnih delavk na centru za socialno delo	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
D76	Ne moramo se poglobljenega terapijskega procesa	Ne izvajajo terapijskega procesa	Ravnanje in ukrepanje strokovnih delavk na centru za socialno delo	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
E51	Odkvisno, v kateri fazi postopka smo, kateri postopek se vodi	Odkvisno od postopka	Ravnanje in ukrepanje strokovnih delavk na centru za socialno delo	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
E52	Naloga centra je, da se čimprej dejavniki tveganja odpravijo	Naloga centra, da odpravi dejavnike tveganja	Ravnanje in ukrepanje strokovnih delavk na centru za socialno delo	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
E53	v kolikor je stopnja ogroženosti visoka, pa CSD lahko postopa tudi z nujnim odvzemom, sicer pa o odvzemu odloča sodišče	Če je visoka stopnja ogroženosti, pa CSD postopa z nujnim odvzemom	Ravnanje in ukrepanje strokovnih delavk na centru za socialno delo	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
F58	Pri prepoznavi otrokovih obremenjujočih izkušnjah vedno ukrepamo – naša	Ukrepajo ob prepoznavanju obremenjujočih izkušnjah in so glas otroka	Ravnanje in ukrepanje strokovnih delavk na centru za socialno delo	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu

	osnovna naloga je, da smo glas otroka				
F59	Pri 'blažjih obremenilnih izkušnjah', če bi temu tako rekla, čeprav za otroka imajo lahko vsi enako težo, je odgovornost dana staršem	Pri blažjih obremenjujočih izkušnjah je odgovornost dana staršem	Ravnanje in ukrepanje strokovnih delavk na centru za socialno delo	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
F60	ali bodo otroku nudili ali poiskali ustrezno pomoč	Odvisno ali bodo starši poiskali pomoč otroku	Ravnanje in ukrepanje strokovnih delavk na centru za socialno delo	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
F61	Pri 'težjih' dogodkih pa pri nas steče postopke prijave, dela z družino in v kolikor je družina disfunkcionalna in nezmožna sprejemanja novih načinov ravnanja, sledi tudi postopek odvzema preko sodišča	Če družina ne sodeluje, sledi postopek odvzema preko sodišča	Ravnanje in ukrepanje strokovnih delavk na centru za socialno delo	Načini ravnanja in ukrepanja ob prepoznavanju OIO	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu

Samoocena usposobljenosti za ukrepanje. (Ali bi v kakšni situaciji potrebovali več podpore in smernic za sprejem ukrepov, katero znanje omogoča sprejem ukrepov, kje si želijo pridobiti več znanja.)

Št. izjave	Izjava	Pojem	Podkategorija	Kategorija	Tema
A61	Ko nisem vedela kako mogoče kaj povedati ali na kakšen način postopati sem pomoč poiskala v svetovalnih pomoči.	Iskanje smernic in pomoči za ukrepanje v svetovalni službi	Samoocena za ukrepanje razredničark	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu

A62	Na začetku delovanja sem naletela na hecen primer v svetovalni službi, ki me je odvrnil, da bi spraševala ostale, kaj pa kako. Ko sem prišla po pomoč sem dobila odgovor: "kako bi pa se pa ti tega lotila?", mislim, jaz sem prišla vprašat kako naj se tega lotim, če bi vedela bi se že.	Pri prejšnji zaposlitvi izkušnja neustrezne pomoči in podpore v svetovalni službi	Samoocena za ukrepanje razredničark	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
A63	In sem bila potem, okej bom že sama našla pot	Sama našla pot	Pomoč in podpora učiteljice pri ukrepanju	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
A64	Ravnateljica nam vedno stoji zadaj, ona ima pravilnike v malem prstu, če je kakšna težava priskoči na pomoč	Ravnateljica stoji ob strani	Samoocena za ukrepanje razredničark	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
A65	Mora priti do prijave včasih	Pride do prijave		Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
A66	Bila sem tudi na izobraževanje za otroke z motnjo ADHD	Izobraževanje o otrocih z motnjo ADHD	Dodatno izobraževanje	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
A67	Predvsem mi pomaga biti srčen človek	Pomaga biti srečen človek	Samoocena za ukrepanje razredničark	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
A68	tudi seminarji in knjige	Tudi knjige in seminarji	Dodatno izobraževanje in pridobivanje znanj	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu

A69	Je res koristno prebrat	Koristno prebrati	Dodatno izobraževanje in pridobivanje znanj	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
A70	drugače pa imamo tudi veliko predavateljev na šoli	Tudi veliko zunanjih predavateljev na šoli	Dodatno izobraževanje in pridobivanje znanj	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
A71	Dobrodošlo je, da na konkretnih primerih podajajo rešitve	Na konkretnih primerih podajajo rešitve	Dodatno izobraževanje in pridobivanje znanj	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
A72	Ne da se na splošno govori, recimo da mi napišemo kaj nas muči in pripravijo odgovore	Učitelji napišejo kaj jih teži in pripravijo odgovore	Dodatno izobraževanje in pridobivanje znanj	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
B84	Pomembno je, da te čuti učenec, ta pristen odnos, ker učenci, ki imajo posebne potrebe te začutijo	Pomemben je pristen odnos	Samoocena za ukrepanje šolske svetovalne delavke	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
B85	Vidijo ali ti je mar za njega, ali kar v en dan govoriš	Opazijo če si iskren	Samoocena za ukrepanje šolske svetovalne delavke	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
B86	Pomembno je kako komuniciraš, tukaj sem veliko pridobila, ko sem šla na mediacijo.	Izobraževanje iz mediacije	Dodatno izobraževanje in pridobivanje znanj	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
B87	Na začetku si izgubljen, potem pa več kot imaš pogovorov boljše je	Na začetku izgubljena, po več pogovorih je boljše	Samoocena za ukrepanje šolske svetovalne delavke	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
C64	Jaz imam to ves čas občutek da bi potrebovala več znanja in podpore	Občutek, da bi potrebovala več podpore in znanja	Samoocena za ukrepanje razredničark	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
C65	Še največ sem se naučila iz realnih situacij	Največ naučila iz izkušenj	Samoocena za ukrepanje razredničark	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to

					problematiko pri svojem delu
C66	Sej berem, ampak mi zmanjka časa za branje iz tega področja	Branje iz tega področja	Dodatno izobraževanje in pridobivanje znanj	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
C67	Ogromno se naučim od sodelavk iz svetovalne službe, ko sedimo na evalvacijah	Učenje od sodelavk ob evalvacijah	Samoocena za ukrepanje razredničark	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
C68	Če si odprt za stvari, da bi se učitelji zavedali, da smo najprej vzgojitelji in potem izobraževalci	Učitelji so najprej vzgojitelji in potem izobraževalci	Samoocena za ukrepanje razredničark	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
C69	Osnovna šola bi mogla otroke opolnomočiti kako odreagirati	Opolnomočiti otroke kako odreagirati	Samoocena za ukrepanje razredničark	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
C70	Znanja nikoli ni dovolj, ker se časi tako spreminjajo	Znanja ni nikoli dovolj	Dodatno izobraževanje in pridobivanje znanj	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
C71	Nič pa ne mora osebnega stika in izkušenj nadomestit.	Nič ne nadomesti osebnega stika in izkušenj	Samoocena za ukrepanje razredničark	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
D77	Ja, mislim, da je to ne glede na zakone, pravilnike, vemo kaj je res nedopustno in kaj je pa res še okej, ampak to je siva cona	Pravilniki in zakoni so, a še vseeno je prisotna siva cona	Samoocena za ukrepanje strokovnih delavk na centru za socialno delo	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
D78	Jaz sama zaznavam, da je odvisno od osebne naravnosti, občutljivosti, nekih izkušenj	Odkvisno od osebne naravnosti in izkušenj	Samoocena za ukrepanje strokovnih delavk na centru za socialno delo	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
D79	Pri očitnih stvareh smo enotni	Pri očitnih stvareh enotni	Samoocena za ukrepanje strokovnih delavk na centru za socialno delo	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu

D80	Klasičnih primerov je zelo malo, stvari so po navadi zelo, zelo, zelo kompleksne in ko ne veš kaj bi, ko se odločit in se zapleta na čisto drug način	Zelo malo klasičnih primerov, večina jih je kompleksnih	Samoocena za ukrepanje strokovnih delavk na centru za socialno delo	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
D81	In vidimo, da imamo res res premalo časa	Premalo časa	Samoocena za ukrepanje strokovnih delavk na centru za socialno delo	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
D82	Imamo kupico dela s poročili in se ne moraš poglobiti do takšne mere, kot bi si želel	Različna poročila in se ne moraš poglobiti v stvari	Samoocena za ukrepanje strokovnih delavk na centru za socialno delo	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
D83	In potem v vseh sivih conah, imam sicer timske sestanke, kolektivne, supervizije, da se na regijski ravni povezujemo	Povezovanje v timski sestanki, kolektivnih, supervizije	Samoocena za ukrepanje strokovnih delavk na centru za socialno delo	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
D84	Jaz čutim, da rabim tega več, več predebatiranja odločitev v timih	Več odločitev sprejetih v timih	Samoocena za ukrepanje strokovnih delavk na centru za socialno delo	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
D85	Odločitve zelo vplivajo na otroka, mladostnika in družino	Odločitve vplivajo na otroka in družino	Samoocena za ukrepanje strokovnih delavk na centru za socialno delo	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
D86	Preveč dela in preveč sivo področje	Preveč dela in preveč sivo področje	Samoocena za ukrepanje strokovnih delavk na centru za socialno delo	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
D87	Odneseš nekaj znanja s faksa	Znanje s fakultete	Dodatno izobraževanje in pridobivanje znanj	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
D88	Jaz prihajam iz drugega faksa in ne socialnega dela, zato sem nekaj časa	Pomembno znanje socialnega dela	Dodatno izobraževanje in pridobivanje znanj	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu

	potrebovala, da sem osvojila socialno delavsko terminologijo in znanje, ki jih podpre pri ukrepanju				
D89	Večino znanja pa dobiš z izkušnjami	Večino znanja z izkušnjami	Samoocena za ukrepanje strokovnih delavk na centru za socialno delo	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
D90	in z izobraževanji, ki jih imamo na voljo, tega je zelo malo	Pomanjkanje dodatnih izobraževanj	Dodatno izobraževanje in pridobivanje znanj	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
D91	Včasih se še na lastne stroške izobražujemo.	Izobraževanje na lastne stroške	Dodatno izobraževanje in pridobivanje znanj	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
E54	Ja bi potrebovala dodatno izobraževanje	Potreba po dodatnem izobraževanju	Dodatno izobraževanje in pridobivanje znanj	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
E55	Jaz sem socialna delavka, tako da to znanje, ki jih podpre pri ukrepanju	Znanje, ki jih podpre pri ukrepanju socialnega dela	Samoocena za ukrepanje strokovnih delavk na centru za socialno delo	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
E56	izkušnje	izkušnje	Samoocena za ukrepanje strokovnih delavk na centru za socialno delo	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
E57	veliko se poskušamo tudi dodatno izobraževati in tudi sicer	Dodatna izobraževanja	Dodatno izobraževanje	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
E58	Na vseh področjih bi si želela znanja še poglobiti	Na vseh področjih več znanja	Dodatno izobraževanje in pridobivanje znanj	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
E59	Lahko bi potekala za posamezna področja izobraževanja na ravni države, če delamo nasilje v družini, da bi nek sklop izobraževanj	Posamezna izobraževanja na ravni države, da se poglobi znanje, ki jih podpre pri ukrepanju za ravnanje	Dodatno izobraževanje in pridobivanje znanj	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu

	bil, da se poglobi znanje, ki jih podpre pri ukrepanju za ravnanje.				
F62	Zaradi različnosti nas ljudi, različnih stališč in vrednot uporabnikov ter razgibanega okolja v katerem delujemo, se kljub že dorečenim smernicam še vedno znova zgodi, da kaj zmanjka	Vedno se zgodi, kljub vsem smernicam, da kaj zmanjka	Samoocena za ukrepanje strokovnih delavk na centru za socialno delo	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
F63	Takrat strnemo glave in iščemo najbolj smiselne, življenjske rešitve, ki bi ustrezale posameznemu otroku in njegovi družini – seveda, v okviru dovoljenih norm in pravil	S sodelovanjem iščejo najbolj smiselne življenjske rešitve, ki bi ustrezale posamezniku	Samoocena za ukrepanje strokovnih delavk na centru za socialno delo	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
F64	Znanje, ki jih podpre pri ukrepanju s področja socialnega dela in odnosov je osnova za naše delo	Znanje, ki jih podpre pri ukrepanju iz socialnega dela je osnova	Samoocena za ukrepanje strokovnih delavk na centru za socialno delo	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
F65	sama kot defektolog črпам Znanje, ki jih podpre pri ukrepanju tudi s svojega področja (s področja psihiatrije, otroške in razvojen psihologije, anatomije in fiziologije človeka, raznih metodik)	Kot defektolog črpa znanje, ki jih podpre pri ukrepanju s področja psihiatrije, otroške in razvojne psihologije, anatomije in fiziologije	Dodatno izobraževanje in pridobivanje znanj	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu

F66	vendar v vseh odnosih najbolj šteje, da si človek človeku	Največ šteje, da si v odnosih človek človeku	Samoocena za ukrepanje strokovnih delavk na centru za socialno delo	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
F67	da te poleg znanja definira tudi ljubezen do bližnjega	Poleg znanja tudi ljubezen do bližnjega	Samoocena za ukrepanje strokovnih delavk na centru za socialno delo	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
F68	da si se tudi kot delavec sposoben samopreseči za drugega	Sposobnost samopreseči se za drugega	Samoocena za ukrepanje strokovnih delavk na centru za socialno delo	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
F69	čeprav velikokrat ni lahko, predvsem pa pri našem delu, pogosto trudi ni viden, nagrajen, sam pa veš, da je smisel in otroku v korist	Trud in delo pogosto nista vidna in nagrajena, sta pa v korist otrok	Samoocena za ukrepanje strokovnih delavk na centru za socialno delo	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
F70	Pri delu, ki ga opravljamo bi morali črpati iz tudi iz prakse	Črpanje znanja iz prakse	Samoocena za ukrepanje strokovnih delavk na centru za socialno delo	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
F71	in dobrih metodik drugih držav	Izkušnje in druge metode dela	Dodatno izobraževanje in pridobivanje znanj	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
F72	tujine imajo dobre prakse in dobre metode, mi jim počasi sledimo	Znanje in dobre prakse iz tujine	Dodatno izobraževanje in pridobivanje znanj	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
F73	Pri nas vse traja, da se nekaj premakne.	Več časa preteče, da se kaj spremeni	Samoocena za ukrepanje strokovnih delavk na centru za socialno delo	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
F74	Sama se dodatno izobražujem skozi ves čas dela na centru, od družinske medicije	Dodatno izobraževanje družinske medicije	Dodatno izobraževanje in pridobivanje znanj	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
F75	sedaj tudi področje psihoterapije	Pridobivanje znanja s področja psihoterapije	Dodatno izobraževanje in pridobivanje znanj	Samoocena usposobljenosti za ukrepanje	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu

Načini shajanja z obremenjujočimi izkušnjami

Št. Izjave	Izjava	Pojem	Podkategorija	Kategorija	Tema
A74	Jaz sem začutila otroke že ko sem bila v osnovni šoli, sem bila tak socialni otrok.	Socialni otrok		Načini shajanja z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
A75	Pomagat ubogim, vedno sem jih opazila	Opazanje in pomoč otrokom v stiski		Načini shajanja z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
A76	Mogoče zato tudi učiteljica, ker sem želela vzgajat cvetlice in tudi otroci so evet in zaevetije	Mogoče zato postala učiteljica		Načini shajanja z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
A77	Zadnje leto, sploh od lanskega samomora osnovnošolca, me je začelo skrbet, dušit in stiskati pri srcu	Od samomora osnovnošolca so se začele pojavljati skrbi in stiske		Načini shajanja z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
A78	Prej nisem poznala kaj je to panični strah, zdaj pa ga tudi jaz.	Doživljanje paničnega strahu		Načini shajanja z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
A79	Čutim hude stiske in travme in se moram miriti, da je vse v redu in da bo okej.	Doživljanje stiske in travme		Načini shajanja z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
A80	Mogoče zato ker sta moja hči in sestra od fanta, ki je naredil samomor, najboljši prijateljici. Mene se je grozljivo dotaknilo	Hči in sestra od fanta, ki naredil samomor, najboljši prijateljici		Načini shajanja z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
A81	Ne vem pa, zakaj. Se me dotakne, je hudo, je težko, moraš naprej it	Se jih dotaknejo obremenjujoče izkušnje, ampak je treba iti naprej		Načini shajanja z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
A82	Ogromno je še, ki čakajo na	Ogromno jih čaka na pomoč		Načini shajanja z OI	Strategije ukrepanja pri

	našo pomoč, ne samo učno				soočanju s to problematiko pri svojem delu
A83	Vedno bolj je v ospredju drugačna kot pa samo učna pomoč.	Vedno pogostejše v ospredju drugačna pomoč kot učna		Načini shajanja z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
A84	Važno je, da daš iz sebe, pa ni važno a je kolega, terapevt, ali kdo drug	Važno je, da nekomu zaupaš		Načini shajanja z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
B88	Je kar težko te zgodbe, kake take, predvsem ko veš da je doma nekaj narobe, pa niti ne moraš pomagat	Težko je občutiti nemoč		Načini shajanja z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
B89	Ali pa ne veš, na kak način bi mu pomagal	Ne veš, kako bi pomagal		Načini shajanja z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
B90	Imamo ekipo svetovalne službe in potem pogosto kaj razpravljamo	Medsebojna pomoč		Načini shajanja z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
B91	Jaz probam ne domov nosit in na mojih otrocih puščam	Meja med službo in domom		Načini shajanja z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
B92	Ko imam polno, glavo grem teč	Tek za sprostitvev		Načini shajanja z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
B93	Težko je včasih, ko kaj novega, ko se kdo reže, in poskušam ugotoviti, zakaj	Težje situacije je težje odmisлити		Načini shajanja z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
B94	Ne dovolim pa, da preveč vpliva na mene	Ne dovolijo, da vpliva		Načini shajanja z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
B95	Grem v akcijo in pomagat, ampak zvedet kaj je vzrok, se na najboljši način vklopit	Po najboljših močeh pomagati		Načini shajanja z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu

C72	Da, jaz jih nosim domov	Nosi jih domov		Načini shajanja z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
C73	V glavi, mislih ... Skrbi me, kako so rešili	Zaskrbljenost, kako so rešili		Načini shajanja z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
C74	Sploh če kakšna punčka reče, da jo je strah domov iti.	Sploh če je punčko strah iti domov		Načini shajanja z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
C75	Sem že klicala domov, da naj ne bodo preostri, da je fant v stiski, kljub temu, da je naredil kar je naredil	Včasih klicanje k otrokom domov naj ne bodo preostri starši		Načini shajanja z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
C76	Se kaj dogovorimo in je čez par dni spet isto in potem bi ga ata kar prebutal in potem komaj nazaj držimo, dajmo se malo ohladiti, da ne bomo popuščali, ampak pustimo, da se otrok umiri in vi ohladite	Včasih komaj nazaj držijo, da se starši in otrok umirijo		Načini shajanja z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
D92	To kar imaš interni tim, intervizije, supervizije	Interni tim, intervizije, supervizije		Načini shajanja z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
D93	Nekatere stvari se naučiš odmisli, mogoče malo pospraviti v predal	Nekatere stvari odmisliš in pospraviš v predal		Načini shajanja z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
D94	Se mi zdi, da je to kar precej obremenjujoče	Precej obremenjujoče		Načini shajanja z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
D95	Mogoče se ti ne zdi na prvo žogo, ampak moram reči, da prihajam zelo	Občutek utrujenosti in izčrpanosti		Načini shajanja z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu

	utrjena domov, veliko bolj utrjena kot v kakšni drugi službi, pa sem prej veliko več količinsko delala				
D96	Osem ur tega dela veliko bolj izčrpa	Osem ur dela izčrpa		Načini shajanja z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
D97	Pride kakšna situacija, kakšnega otroka, ko te malo stisne zvečer	Občutek stiske zvečer		Načini shajanja z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
D98	Ko je kaka kriza zvečer pa se kaj zelo stopnjuje, pa te je strah	Ko je kriza zvečer pa se stopnjuje te je strah		Načini shajanja z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
D99	Jaz čutim veliko odgovornost do otrok in odločitev	Občutek odgovornosti do otrok in odločitev		Načini shajanja z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
E60	Sem v stiski in smo vsi, ki delamo na tem področju	Vsi ki delajo na tem področju imajo stiske		Načini shajanja z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
E61	Tudi kdaj odnesem domov skrbi	Občutek skrbi tudi doma		Načini shajanja z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
E62	Pomembna je podpora tima, ki pri nas definitivno je	Pomembna je podpora tima		Načini shajanja z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
E63	Pri nas je timsko delo, tehtamo, ocenjujemo, iščemo najboljše izide	Timsko delo		Načini shajanja z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
E64	Supervizija, aktivni različni	supervizija		Načini shajanja z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
E65	S poglobljanjem znanja	Poglobljanje znanja		Načini shajanja z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu

E66	sodelovanje z drugimi institucijami	Sodelovanje z institucijami		Načini shajanja z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
E67	sklic timskega sestanka	Timski sestanek		Načini shajanja z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
F76	V naši stroki, ob tako težkih zgodbah otrok, bi brez rednih supervizij težko zmogli	Supervizije		Načini shajanja z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
F77	Da bi rekla, da sem me stiske otrok ne dotaknejo, bi se zlagala	Stiske otrok se dotaknejo		Načini shajanja z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
F78	Po končanem srečanju z njimi, še vsakega 'nosim s seboj' in razmišljam kaj bi še lahko naredila	Otroka nosijo s seboj		Načini shajanja z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
F79	Velikokrat tudi iščem vsebine iz različnih literatur, da najdem odgovore – in včasih deluje, spet kdaj, ne	Iskanje odgovora v literaturi		Načini shajanja z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
F80	Največja stiska je zame ob odvzemu otroka, ker sem v 'prvem poklicu' MAMA	Največkrat stiska ob odvzemu otroka		Načini shajanja z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
F81	čutim vsakega otroka posebej – je pa res, da vedno čakam, da mi starš sam izroči otroka	Čuti vsakega otroka posebej		Načini shajanja z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
F82	Tu je ena stiska, potem se začne druga	Veliko stisk		Načini shajanja z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
F83	soočanje otroka z novim okoljem in novo osebo – za velik del strokovnih	Neprespane noči		Načini shajanja z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu

	delavk naše enote sledijo neprespane noči				
F84	O naših stiskah se nikjer ne govori	Nikjer se ne govori o njihovih stiskah		Načini shajanja z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
F85	In, ko vidiš tega otroka čez pol leta, ko eveti in sije, ko začne slediti svojemu razvoju, je vsa takratna stiska, poplačana	Stiska poplačana, ko je otrok srečen in zadovoljen		Načini shajanja z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu

Sistemska ureditev v Sloveniji glede podpore in pomoči otrokom in mladostnikom z OIO

Št. izjave	Izjava	Pojem	Podkategorija	Kategorija	Tema
A85	Jaz nimam osebnih izkušenj glede zadev na sistemski ravni.	Ni izkušenj glede sistemske ravni		Sistemska ureditev v Sloveniji glede podpore in pomoči otrokom in mladostnikom z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
A86	Lahko rečem, da sestra pa je iz tega področja, psihologije in opaža težave v Sloveniji, ker je delala v Londonu in je sistem drugače.	Sestra iz tega področja in opaža težave v Sloveniji		Sistemska ureditev v Sloveniji glede podpore in pomoči otrokom in mladostnikom z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
A87	Pri nas je narobe to, da otroku, ali odraslemu, dajo kar takoj tablete	Težava ker otrok ali odrasel takoj dobi tablete		Sistemska ureditev v Sloveniji glede podpore in pomoči otrokom in mladostnikom z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
A88	Mi smo naravna, duhovna bitja, odklopiti se moramo v naravi in to potrebujejo tudi otroci.	Mi smo naravna, duhovna bitja, ki potrebujemo naravo		Sistemska ureditev v Sloveniji glede podpore in pomoči otrokom in mladostnikom z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu

A89	Mogoče lahko pomagajo medikamenti, ne pa šopati s tableti.	Lahko pomagajo medikamenti, ampak ne pa predoziranje		Sistemska ureditev v Sloveniji glede podpore in pomoči otrokom in mladostnikom z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
A90	Zelo pogosto se opazi, da je ravno na CSD-jih so zaposlene socialne delavke, ki imajo travmatične izkušnje, ali pa so brez hrbtenice in so take mehke, komaj govorijo, so tihe.	Težava, da so na CSD-ju zaposlene osebe s travmatično izkušnjo		Sistemska ureditev v Sloveniji glede podpore in pomoči otrokom in mladostnikom z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
A91	Tak človek pač ne more pomagat naprej, pa ne da bi bila nesramna, je res.	Takšna oseba težko pomaga drugi osebi		Sistemska ureditev v Sloveniji glede podpore in pomoči otrokom in mladostnikom z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
A92	Ti moraš biti odločen, ne pa da skoraj jokaš zraven.	Odločnost potrebna		Sistemska ureditev v Sloveniji glede podpore in pomoči otrokom in mladostnikom z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
A93	On na drugi strani ne potrebuje tega, on potrebuje, tole pa tole naredite, pa bo okej, to manjka.	Tisti, ki pride na CSD potrebuje natančna navodila kaj naj naredi		Sistemska ureditev v Sloveniji glede podpore in pomoči otrokom in mladostnikom z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
B96	Sistemska raven v Sloveniji je pa na pedopsihiatričnem področju na čisti nuli	Pedopsihiatrija v Sloveniji neurejena		Sistemska ureditev v Sloveniji glede podpore in pomoči otrokom in mladostnikom z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
B97	Ravno lani smo imeli primer, ko bi otrok moral biti na opazovanju na pedopsihiatričnem oddelku, ker je čisto ponorel, nihče ga ni želel	Lansko leto primer za pedopsihiatričen oddelk		Sistemska ureditev v Sloveniji glede podpore in pomoči otrokom in mladostnikom z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu

	sprejeti, to pri nas je grozno				
B98	In ko greš v ambulantno ti da ena zdravila pa druga pa dozo zvišuje, znižuje, otroku se vedenje nič se spremeni, ni to v redu	Zviševanje doze, a otroku se vedenje ne sporemeni		Sistemska ureditev v Sloveniji glede podpore in pomoči otrokom in mladostnikom z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
B99	Bi moral biti kakšen center ali pa kej.	Moral bi biti kakšen center		Sistemska ureditev v Sloveniji glede podpore in pomoči otrokom in mladostnikom z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
C77	Na pedagoške in filozofske fakultete dati poudarek na teh temah pri predmetih, pa ne na teoriji in ne prakse	Uvesti tematiko o obremenjujočih izkušnja otrok na pedagoško in filozofsko fakulteto		Sistemska ureditev v Sloveniji glede podpore in pomoči otrokom in mladostnikom z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
C78	Mislim, da bi morali tako kot zdravniki čez neko hierarhijo, diplomirati, začetniki, pripravništvo, specializacijo	Obvezno pripravništvo bodočih učiteljev		Sistemska ureditev v Sloveniji glede podpore in pomoči otrokom in mladostnikom z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
C79	To bi vsak učitelj mogel biti, vsaj 1 mesec od 1-9. razreda, OPB, gimnazija, 3+2 program...	Poskusiti biti učitelj vseh programov		Sistemska ureditev v Sloveniji glede podpore in pomoči otrokom in mladostnikom z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
C80	Ne bi dala izpita, ampak napisati nalogo o teh izkušnjah	Naloga o izkušnjah kot končni izpit		Sistemska ureditev v Sloveniji glede podpore in pomoči otrokom in mladostnikom z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
C81	Vplesti mlade v vse. svetovalna služba, sedeti zraven na razgovorih s soglasjem staršev, biti na predavanjih	V vse situacije vplesti bodoče učitelje		Sistemska ureditev v Sloveniji glede podpore in pomoči otrokom in mladostnikom z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
C82	Da so konkretno vpleteni in	Starejši mentorji		Sistemska ureditev v	Strategije ukrepanja pri

	osnova, da so starejši mentorji			Sloveniji glede podpore in pomoči otrokom in mladostnikom z OI	soočanju s to problematiko pri svojem delu
C83	Recimo učitelji 5 let pred penzijo, da bi delali cel delovni čas, ampak bi polovico delali, polovico bi bili pa mentorji mladim bodočim učiteljem	Pomoč in podpora starejših mentorjev		Sistemska ureditev v Sloveniji glede podpore in pomoči otrokom in mladostnikom z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
C84	Ampak ne mentorji na papirju, ampak ga imaš ves čas zraven, vse kar je vpleteno z razredom, problematičnimi situacijami ...	Ne samo mentorji na papirju		Sistemska ureditev v Sloveniji glede podpore in pomoči otrokom in mladostnikom z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
C85	Teh veščin ne morajo dobiti na fakulteti	Takšnih veščin ne dobijo na fakulteti		Sistemska ureditev v Sloveniji glede podpore in pomoči otrokom in mladostnikom z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
C86	Jaz bi bila vesela, če bi dobila mladega, da bi ga pomagala podpreti in opolnomočiti	Mladega podpreti in opolnomočiti		Sistemska ureditev v Sloveniji glede podpore in pomoči otrokom in mladostnikom z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
C87	Pa pomemben je tudi prostor, da te otrok lahko kaj nauči	Ustvariti prostor, da tudi otrok kaj uči		Sistemska ureditev v Sloveniji glede podpore in pomoči otrokom in mladostnikom z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
C88	Mene so otroci naučili uporabljati PowerPoint in to jim toliko pomeni, da ti lahko kaj pokažejo	Tudi otroci nekaj naučijo		Sistemska ureditev v Sloveniji glede podpore in pomoči otrokom in mladostnikom z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
D100	Več strokovnih delavcev,	Več strokovnih delavcev, podpore		Sistemska ureditev v Sloveniji glede	Strategije ukrepanja pri soočanju s to

	podpore, izobraževanj			podpore in pomoči otrokom in mladostnikom z OI	problematiko pri svojem delu
D101	Ministrstvo je pogosto slabo odziven, ali ne daje konkretnih informacij	Ministrstvo je pogosto slabo odziven		Sistemska ureditev v Sloveniji glede podpore in pomoči otrokom in mladostnikom z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
D102	Ko pa pride do česa, pa se išče krivca	Išče se krivca		Sistemska ureditev v Sloveniji glede podpore in pomoči otrokom in mladostnikom z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
E68	Absolutno je potrebno več zunanjih ponudnikov psihološke pomoči, oz. obravnave pri kliničnem psihologu	Več zunanjih ponudnikov psihološke pomoči		Sistemska ureditev v Sloveniji glede podpore in pomoči otrokom in mladostnikom z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
E69	Kadar zaznavamo, da bi otroci to vrstno obravnavno potrebovali, starše seznanimo z možnostjo vključitve osebne pomoči na center, ki je oblika svetovanja	Vključitev osebne pomoči in svetovanje		Sistemska ureditev v Sloveniji glede podpore in pomoči otrokom in mladostnikom z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
E70	Lahko se vključijo tudi v storitev pomoč družini na domu	Pomoč družini na domu		Sistemska ureditev v Sloveniji glede podpore in pomoči otrokom in mladostnikom z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
E71	Usmerjamo v zunanje ponudnike, ampak so dolge čakalne dobe, tako da si želimo, da bi bilo tega v prihodnosti več	Več zunanjih ponudnikov		Sistemska ureditev v Sloveniji glede podpore in pomoči otrokom in mladostnikom z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
F86	Uf, v tem delu sem revolucionar	revolucionar		Sistemska ureditev v Sloveniji glede	Strategije ukrepanja pri soočanju s to

				podpore in pomoči otrokom in mladostnikom z OI	problematiko pri svojem delu
F87	Mi potrebujemo drugačno strukturo in več podporne mreže, če bi želeli rešiti vse otroke, pa ne pred stiskami, ki brusijo in pilijo, ampak pred tistimi, ki zaznamujemo prihodnost	Drugačna struktura in podporne mreže		Sistemska ureditev v Sloveniji glede podpore in pomoči otrokom in mladostnikom z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu
F88	To je prevelik obseg za enega človeka	Prevelik obseg za enega človeka		Sistemska ureditev v Sloveniji glede podpore in pomoči otrokom in mladostnikom z OI	Strategije ukrepanja pri soočanju s to problematiko pri svojem delu

6.3.2 Osnovno kodiranje

RAZUMEVANJE IN PREPOZNAVANJE OBREMENJUJOČIH IZKUŠENJ OTROK IN MLADOSTNIKOV

- **RAZUMEVANJE IZRAZA OBREMENJUJOČE IZKUŠNJE V OTROŠTVU**
 - OBREMENJUJOČE SPREMEMBE V DRUŽINI
 - Ločitev ali razveza staršev (B1, C3)
 - Izguba starša (C2)
 - Nesporazumi med starši (C1)
 - Nezaposlenost (C8)
 - Odnosna dinamika znotraj družinskih članov
 - POSEBNA POTREBA OTROKA ALI STARŠA
 - Posebna potreba otroka ali starša (C4)
 - Otroci, ki so drugačni (C5)
 - RAZLIČNE OBLIKE NASILJA
 - Nasilje v družini (A2, B4, D2)
 - Spolna zloraba (D3)
 - NEUSTREZNA RAVNANJA STARŠEV
 - Zapustitev otroka (B2)
 - Nerazumevanje otroka (C6)
 - OBREMENJUJOČE IZKUŠNJE V MEDVRSTNIŠKIH ODNOSIH
 - Vrstniško etiketiranje (A4)
 - Vrstniško zasmehovanje (A5)
 - Medvrstniško nasilje (F10)
 - IZKUŠNJA, KI OTROKU PUSTI POSLEDICE
 - Situacije, ki povzročajo stisko (F1, F2, F6)
 - Obremenjujoče situacije, ki vplivajo na otrokovo življenje (E1, E4)
 - Težke družinske preizkušnje (A3)
 - Izvajanje pritiska (B5)

- Travmatične izkušnje družinskega konteksta (D1)
 - Kumuliranje različnih obremenjujočih izkušenj, ki imajo vpliva na življenje otrok (D5)
 - Situacije, ki vplivajo na doživljanje (E2)
 - Situacije, ki vplivajo na čustvovanje (E3)
 - Vsakdanje izkušnje, ki so za odrasle enostavne (F7)
 - Stiska ostna neizgovorjena (F5)
 - Slabše govorne veščine (F4)
 - Komunikacijska bariera (F3)
 - Odnosna dinamika znotraj družinskih članov (F8)
- RAZLIČNE ZLORABE SUBSTANC V DRUŽINI
 - Zloraba alkohola (A1, C7)
 - Odvisnosti (B3)
 - Različne vrste zlorab (D4)
 - Transgeneracijski prenos (C9)
 - Izguba varnosti in sprejetosti (F11)
- **PREPOZNAVANJE NAJPOGOSTEJŠIH OBREMENJUJOČIH IZKUŠENJ PRI SVOJEM DELU Z OTROKI IN MLADOSTNIKI**
-
- OBREMENJUJOČE SPREMEMBE V DRUŽINI
 - Ločitev ali razveza (B14, C10, D8, D14, E9)
 - Brezposelnost staršev (C13, E16, E20)
 - Prepiri in spori staršev (C12, E15)
 - Zdravstvene težave staršev (E17, F18)
 - Družina kot primarno okolje, kjer lahko pride do obremenjujočih izkušenj (B6)
 - Skrbnik eden od staršev (B13)
 - Neustrezna odnosna dinamika v družini (F26)
 - OBREMENJUJOČE IZKUŠNJE V MEDVRSTNIŠKIH ODNOSIH
 - Vrstniško zasmehovanje (A6)
 - Medvrstniški spori (E18)
 - RAZLIČNE OBLIKE NASILJA
 - Psihično in fizično nasilje (A8, A13, D13, E12, E13)
 - Spolna zloraba (A9, F28)
 - Očividec nasilja (E14)

- Družinsko nasilje (F27)
- NEUSTREZNA RAVNANJA STARŠEV
 - Poniževanje otroka (A13)
 - Etiketiranje otrok z zbadljivkami in opazkami (A14)
 - Starši odgovornost za nezadovoljstvo v svojem življenje pripisujejo otrokom (A16)
 - Vzbujanje krivde otroku (A15)
 - Zapustitev otroka (B11)
 - Neodziven starš (B12, B16)
 - Čustveno zanemarjanje otrok (B16)
 - Pretirana skrb za otroke (C15)
 - Visoka pričakovanja staršev do otrok (C16)
 - Nezmožnost staršev za izvajanje starševske skrbi (E21)
 - Ne odzivanje na otrokove potrebe (E11, D29)
- IZKUŠNJA, KI PUSTI OTROKU POSLEDICE
 - Selitev in sprememba okolja (B21, D7, E8)
 - Socialna stiska (B19, D15)
 - Zavračanje (B23, F30)
 - Učne težave (E19, C18)
 - Otroci z veliko odgovornostjo v otroštvu (A17)
 - Skrb in odgovornost za sorojence (A18)
 - Različne odgovornosti odraslega, ki jih prevzame otrok (A19)
 - Hudi dogodki (A7)
 - Širši krog ljudi lahko povzroči obremenjujoče izkušnje (B7)
 - Zbadanje in posmehovanje (B9)
 - Revščina (B18)
 - Izključenost in nesprejetje v skupini (B20)
 - Obremenjujoči življenjski prehodi (D6)
 - Obremenjujoče izkušnje, ki vplivajo na kasnejše doživljanje (D9)
 - Obremenjujoče izkušnje znotraj družine (D11)
 - Težave pri socialni interakciji (B22)
- STIL VZGOJE
 - Tradicionalni stili vzgoje (B8)

- VELIK POUDAREK NA MNENJE IN SPREJETJE DRUŽBE
 - Obremenjevanje z mnenjem družbe (C19)
 - Obremenjevanje z mnenjem prijateljev (C20)
 - Obremenjevanje z mnenjem tistih ki vsečkajo na družabnih omrežji (C21)

- IZKUŠNJE, VEZANE NA POSEBNE POTREBE OTROK IN MLADOSTNIKOV
 - Značilnosti družine kateri se rodi otrok s posebnimi potrebami (A11)
 - Ovire v vsakdanjem življenju, ki jih drugi morda nimajo (D16)
 - Posebne potrebe otrok in mladostnikov (D17)
 - Odločbe in težje motnje otrok in mladostnikov (D18)
 - Posebne potrebe s katerimi se srečujejo tudi v vrtcu in šoli (D19)

- DEJAVNIKI, KI VPLIVAJO NA DOŽIVLJANJE OBREMENJUJOČIH IZKUŠENJ
 - Transgeneracijski prenos (F22, F23, F24, F25)
 - Osebnostne lastnosti (E6, F17)
 - Osebnostne lastnosti vplivajo na doživljanje (B10)
 - Vpliv osebnostih lastnosti na doživljanje (D10)
 - Različni dejavniki vplivajo (E7)
 - Različna družinska okolja (F16)
 - Socialni položaj (F19)
 - Celosten razvoj otroka v prvih mesecih življenja (F20)
 - Odziv starša na otrokove potrebe (F21)

- ZLORABE RAZLIČNIH SUBSTANC V DRUŽINI
 - Alkohol (C11)
 - Različne zlorabe (D12)

NAČINI PREPOZAVANJA OBREMENJUJOČIH IZKUŠENJ PRI OTROCIH IN MLADOSTNIKI

- VEDENJSKE SPREMEMBE
 - Da bi bili sprejeti naredijo stvari, ki so izven njihovega vrednostnega sistema (B34, B35)
 - Otroci so hitre jeze in vsak potrebuje svoj pristop (C34, C37)
 - Odsotnost otroka (A20, A21)
 - Vedenjske težave (E22, E28)
 - Dejanja, ki so odklonilna od normalnega (F38, F39)

- Nasilno vedenje (A25)
 - Tihi in zadržani (A26)
 - Kriči in loputa z vrati (A27)
 - V šoli kot bubica (A28)
 - Fantje so bolj eksplozivni (A33)
 - Medtem ko dekleta pa ne veš, da obstajajo v razredu (A34)
 - Sprememba vedenja (B30)
 - Zasmehovanje (B33)
 - Nenavadno vedenje (B37)
 - Na primer fant, ki je metal škarje (B38)
 - Agresivno vedenje (C33)
 - Pozunanjenje v obliki vedenjskih težav (D27)
 - So otroci agresivni (D29)
 - Prepirljivi (D30)
 - Ne sledijo pravilom (D31)
 - Motnje pozornosti (D33)
 - Hiperaktivnost (D34)
 - Otroci ki kažejo v vedenju (D35)
 - Otroci, ki ne motijo pouka so zaželeni, lahko pa so spregledani (D41)
 - Iščejo pozornost pri učiteljih (E32)
 - Neprimerno vedenje (E33)
 - Pri malih otrocih je obremenjujoče izkušnje hitro prepoznati preko vedenja (F31)
- SLABA SAMOPODOBA
 - Obremenjevanje z zunanjim izgledom (A22)
 - Težje sklepanje prijateljskih odnosov (E30)
- HIGIENSKE TEŽAVE
 - Higienške težave (A23)
 - Neprijetni vonji hleva ali če doma starši kadijo in oblačila vpijejo vonj po cigaretah (A24)
 - Stiska zaradi zunanjega izgleda (E34)
- KOMUNIKACIJA
 - Način komunikacije (C23, C29)
 - Zaničanje, da se kaj dogaja (A30)

- Zagovarjanje, da je nekaj drugega krivo (A36)
 - Govorijo neobičajne stvari (B29)
 - Se zapre vase (B31)
 - So tihi v razredu (B32)
 - Pogovarjanje med šolsko uro (C22)
 - Vsi otroci želijo govoriti (C24)
 - Celo šolsko uro samo pogovarjajo z učenci (C25)
 - Ure niso izgubljene, povedo kako delujejo družine (C26)
 - Veliko stvari o družini povedo med šolsko uro (C27)
 - Občutek, da morajo nekaj povedat o družini (C28)
- MOTNJE V DUŠEVNEM RAZVOJU ALI/IN AVTOAGRESIVNA VEDENJA
- Prisotno avtoagresivno vedenje (B44, B47)
 - Samomorilne težnje (D25, D38)
 - Samopoškodbene težnje (D26, D39)
 - Opažanje rezanja (A29)
 - Modrice, ki so si jih sami povzročili (A31)
 - Motnje hranjenja (B45)
 - Sošolke povedo, da so opazile ureznine pri sošolki (B46)
 - Vedno več primerov ko se otroci mečejo po tleh, tolčejo po glavi... (C35)
 - Primer otroka, ki je grozil, da bo razrezal učiteljico (C36)
 - Posebne potrebe (D32)
 - Depresija (D37)
 - Otroci, ki so depresivni ali se samo poškodujejo so po navadi pridni v razredu (D40)
- SPREMEMBA V UČNEM USPEHU
- Padec uspeha (A35, B43, C31, C32)
 - Učne težave (E24, E31)
- SPREMEMBE V DOŽIVLJANJU IN ČUSTOVANJE
- Čustvene težave (E23)
 - Nenadne spremembe v odzivanju (E25)
 - Ponotranjene in prezrte spremembe (D36)
 - Umikanje (E29)

- Odziv okolice, kjer se nahaja (F32)
- POSREDNO PREPOZNAVANJE
 - Prikrite stvari doma (B39)
 - Včasih se zdi, a je družina urejena, šola zazna neznano vedenje (B40)
 - Iščejo vzrok, vprašajo otroka, kličejo starše (B41)
 - Ni vse tako lepo kot je bilo videti (B42)
 - Center za socialno delo ne pride neposredno v stik (D20)
 - Informacije iz drugih institucij (D21)
 - Starši prepoznajo (D23)
 - Starši poročajo o vedenjskih težavah in uporništvu (D24)
 - Drugi prepoznajo ali starši poročajo, da v šoli izstopajo (D28)
 - Dragoceno sodelovanje z drugimi službami (E26)
 - Zelo pomembni tisti, ki so vsakodnevno v stiku z otroki za identificiranje tega kar se dogaja (E27)
 - Senzibilnost in ušlašenost okolice, ki opazi spremembe v doživljanju otroka (F33)
 - Otroci v ustreznem odnosu povedo stvari o sebi (F34)
- NEVERBALNA KOMUNIKACIJA
 - Sporočijo v igri (F36, F37)
 - Sporočijo preko risbe (F35)

RAZUMEVANJE POVEZAVE MED OBREMENJUJOČIMI IZKUŠNjami IN NJIHOVIMI POSLEDICAMI NA ŽIVLJENJE OTROK IN ODRASLIH

- POSLEDICE OBREMENJUJOČIH IZKUŠENJ NA KASNEJŠE ŽIVLJENJE POSAMEZNIKA
 - Posledice v odnosih (D53, D56, D57, E46)
 - Vpliv na uspešnost (A41, E42, E49)
 - Vpliv na samopodobo (A42 ,A43, E43)
 - Odvisno od vključitve svetovalne službe in CSD (C38, C39, C40)
 - Vpliv na potek življenja (C49, E47)
 - Vpliv na vzgojo otrok (C50, D58)
 - Vpliv na zdravje (B63, F56)
 - Odločitev, da ne bodo imeli svojih otrok (A38)
 - Težko naredijo spremembo (A45)

- Punce, ki so bile v otroštvu deležne nasilja privlačijo partnerje, ki jih maltretirajo (B50)
- Potrpijo, kljub možnosti izbire (A49)
- Se kaže že v otroštvu in tudi v odrasli dobi (B48)
- Veliko otrok na terapijah (B49)
- Punce si podzavestno izberejo takšne fante, kot so očetje
- Pretiravajo v športih (B52)
- Če imajo otroke enako postopajo naprej ne znajo drugače (A39)
- Ne vidijo izhoda (A40)
- Delajo žrtev iz sebe (A44)
- Punce, ki so bile v otroštvu deležne nasilja privlačijo partnerje, ki jih maltretirajo (A47)
- Adrenalinski športi ali odvisnost (B53)
- Če je vzrok družina je to rana, ki se celi celo življenje (B57)
- Vpliv na izbiro partnerja (B60)
- Vpliv na izbiro zaposlitve (B61)
- Izbira življenjske poti (B62)
- Pri nekaterih otrocih vidiš, da bo tepel svojo ženo (C41)
- Že v OŠ vidiš, da ima jezo, ki je ne bo dolgo brzdal (C42)
- Znajo prikriti jezo (C43)
- To so bodoči psihopati (C44)
- Prenos stvari v odraslo dobo (D60)
- Vpliva na izvajanje starševske skrbi (E41)
- Psihosomatske težave (F45)
- Razkritje potlačenih čustev v zelo poznem obdobju (F47)
- Nepredelana spolna zloraba se pojavi ob rojstvu otroka (F48)
- Spomini vživijo in prinesejo nove izkušnje in stiske (F50)
- Nepredelane stiske puščajo sled na duševni ravni (F51)
- Lahko se razvijejo osebnostne motnje (F55)

○ VAROVALNI DEJAVNIKI

- Transgeneracijski prenos (B59, D45, D47, D48, D55, D62, E38)
- Osebnostna struktura otroka (A37, E36, E40, F40, F54)
- Želijo si ponuditi čimveč informacij, da bi bilo prenosa čimmanj (D49, D50, D51, D52)
- Odvisno od podpore v družini (B55, B56)
- Psihoterapija lahko pomaga (B58, D63)

- Odvisno ali mladostnik naredi kaj na samopodobi (B51)
 - Nekateri delajo na osebni rasti, a imajo posledice (B54)
 - CSD se trudi, da bi naredili vse kar je v njihov moči da bi pomagali, da bi bilo čimmanj posledic (D42)
 - Usmeritev v zunanje institucije in zunanjo pomoč, da se celostno pomaga (C43)
 - Včasih mislijo, da bo bolje če bo šel od očeta k materi, da bo ubežal vsem obremenjujočim izkušnjam (D46)
 - So izjeme, ampak šele potem ko imajo dovolj znanja, dosti berejo ali najdejo duhovno pot (A46)
 - Predelava negativnih stvari (D61)
 - Ne glede na to kako je bilo v prejšnji družini, so primerni starši najbolj pomembna oseba (D67)
 - Nekateri izkušnje predelajo in jih integrirajo (E39)
 - Na sprejemanje avtoritete (E48)
 - Vpliv na duševno zdravje (E50)
 - Odvisno od razvojne stopnje (F41)
 - Komunikacijske sposobnosti (F42)
 - Pomembno je, da so ozaveščene in predelane ter najdejo smisel v življenju (F52)
 - Odvisno od teže dejanja, od osebe, ki je storila in otrokovega razvoja (F53)
 - Vplivajo družina, okolje in družba (F57)
- DEJAVNIKI TVEGANJA
- Nevarna navezanost (D54, D68)
 - Starši ne sodelujejo (C45)
 - Ozirajo se na mnenje okolice (C46)
 - Ljudje niso motivirani ali kritični do tega kako odreagirajo (D64)
 - Če ni motivacije, programi neučinkoviti (D65)
 - Primer rejniške družine, če vzameš otroka iz družine ga položiš drugi družini (D66)
 - Težko je predvideti stvari (E35)
 - Različni otroci različno doživljajo podobne situacije (E37)
 - Še posebej če niso prisotne oblike pomoči (E44)
 - Če se družina ne spremeni (E45)
 - Eni svoje stiske skrijejo (F43, F46)

STRATEGIJE UKREPNIJA PRI SOOČANJU S TO PROBLEMATIKO PRI SVOJEM DELU

- **NAČINI RAVNANJA IN UKREPANJA OB PREPOZNAVANJU OBREMENJUJOČIH IZKUŠENJ OTROK**
 - **RAVNANJE IN UKREPANJE RAZREDNIČARK**
 - Najprej vzpostavitev stika z otrokom (A52, C51, C52, C53, C54, C55, C56, C57)
 - Kontaktiranje šolske svetovalne delavke (A50, C60)
 - Povratne informacije učiteljev (A51, C62)
 - Povem mu kako odreagirati v napadu jeze, agresije. Dihalne vaje, šteje do tri, na kaj lepega pomisli... (C58, C69)
 - Če drugače ne gre vzpostavitev stika s starši (A53)
 - Težje če starši ne sodelujejo (A54)
 - Otrok je postal nasilen in zato je šla prijava na CSD (A55)
 - Starši ustvarjajo probleme (A56)
 - Ukrepanje v otrokovo korist (A57)
 - Starši ne vidijo, da ne delajo v otrokovo korist (A58)
 - Spominjanje samomora učenca, ki naredil samomor. Vedno je bil nasmejan in ni kazal nobenega znaka (A59)
 - Iskanje krivde pri sebi in razmišljanje če dovolj ukrepajo (A60)
 - **RAVNANJE IN UKREPANJE ŠOLSKE SVETOVALNE DELAVKE**
 - Odvisno od obremenjujoče izkušnje (B64)
 - Včasih je dovolj pogovor in delo na samopodobi (B65)
 - V težjih primerih vključijo zunanjo institucijo (pedopsihiater, psihoterapevt) (B66)
 - če se situacija ne izboljša pa vključimo še CSD (B67)
 - Vsako leto damo prijave na CSD (B72)
 - Letos primer, ko so bili v šoli tudi kriminalisti (B73)
 - Primer deklice, katere starši so v postopki razveze, pri deklici so opazili modrice v mednožju, deklica kaže tudi vedno bolj odklonska vedenja (B74)
 - Vključitev CSD in timski sestanki ter poročila (B75)
 - Dolžnost je da sporoči CSD (B81)
 - **RAVNANJE IN UKREPANJE STROKOVNIH DELAVK NA CENTRU ZA SOCIALNO DELO**
 - Če ne gre za skrajni primer, potem pa probamo na primeren način, da nas razumejo, povedat in pomagat (D72, D73, D74)
 - Itak so naše pristojnosti klasične (D69, D71)
 - Če je visoka stopnja ogroženosti, pa CSD postopa z nujnim odvzemom (E53, F61)

- Če prepoznamo, da je hudo, da jih je potrebno odmaknit iz družine ali v rejniško družino, ali zavodsko okolje (D70)
- Usmeritev v zunanjo pomoč (D75)
- Ne izvajajo terapevtskega procesa (D76)
- Odvisno od postopka (E51)
- Naloga centra, da odpravi dejavnike tveganja (E52)
- Ukrepajo ob prepoznavanju obremenjujočih izkušenj in so glas otroka (F58)
- Pri blažjih obremenjujočih izkušenj je odgovornost dana staršem (F59)
- Odvisno ali bodo starši poiskali pomoč otroku (F60)
- **SODELOVANJE MED ŠOLO IN CENTROM ZA SOCIALNO DELO**
 - Ko starši ne sodelujejo s centrom je težje (B69, B83)
 - Če starši ne želijo vključiti v program, potem jih CSD ne mora prisiliti (B70, B71)
 - Če vidimo da je stvar huda, da se nekaj dogaja, Center se mora odzvat, pregledat situacijo, opraviti razgovore (B68)
 - Slabo sodelovanje s Centrom za socialno delo (B76)
 - Problem pri dajanju izjav na CSD (B77)
 - Dali so prijavo na CSD in potem je oče klical šolo, da govorijo neresnico (B78)
 - Težava, ker je oče ugotovil, kdo je dal izjavo na CSD, zato so učitelji previdni (B79)
 - Težko sodelovanje s centrom (B82)
- **SAMOOČENA STROKOVNIH DELAVK ZA UKREPANJE**
 - **SAMOOČENA ZA UKREPANJE RAZREDNIČARK**
 - Najboljši učitelj so izkušeni (C65, C71)
 - Učitelji so najprej vzgojitelji in potem izobraževalci (C68, C69)
 - Iskanje smernic in pomoči za ukrepanje v svetovalni službi (A61)
 - Pri prejšnji zaposlitvi izkušnja neustrezne pomoči in podpore v svetovalni službi (A62)
 - Ravnateljica stoji ob strani (A64)
 - Pomaga biti srečen človek (A67)
 - Občutek, da bi potrebovala več podpore in znanja (C64)
 - Učenje od sodelavk ob evalvacijah (C67)
 - **SAMOOČENA ZA UKREPANJE ŠOLSKE SVETOVALNE DELAVKE**
 - Pomemben je pristen odnos (B84, B85)
 - Na začetku izgubljena, po več pogovorih je boljše (B87)

- SAMOOCENA ZA UKREPANJE STROKOVNIH DELAVK NA CENTRU ZA SOCIANO DELO

- Večino znanja z izkušnjami (D89, E56, F70, F71)
- Povezovanje v timski sestanki, kolektivnih, supervizije (D83, D84, F63)
- Pomembno znanje socialnega dela (D88, E55, F64)
- Pravilniki in zakoni so, a še vseeno je prisotna siva cona (D77, D86, F62)
- Premalo časa (D81, D82)
- Ukrepanje odvisno od osebne naravnosti in izkušenj (D78)
- Pri očitnih stvareh enotni (D79)
- Zelo malo klasičnih primerov, večina jih je kompleksnih (D80)
- Odločitve vplivajo na otroka in družino (D85)
- Najbolj šteje, da si v odnosih človek človeku (F66)
- Poleg znanja tudi ljubezen do bližnjega (F67)
- Sposobnost samopreseči se za drugega (F68)

- DODATNA IZOBRAŽEVANJA IN PRIDOBIVANJE ZNANJ

- Več dodatnih izobraževanj (D90, E54, E57, E58, E59)
- Branje knjig in seminarji (A68, A69, C66)
- Tudi veliko zunanjih predavateljev na šoli (A70, A71, A72)
- Tudi knjige in seminarji (A68, A69, C66)
- Tudi veliko zunanjih predavateljev na šoli (A70, A71, A72)
- Izobraževanje iz mediacije (B86, F74)
- Znanje iz fakultete (D87, F65)
- Izobraževanje na lastne stroške (D91)
- Znanje in dobre prakse iz tujine (F72)
- Pridobivanje znanja iz področja psihoterapije (F75)
- Izobraževanje o otrocih z motnjo ADHD (A66)
- Znanja ni nikoli dovolj (C70)

- **NAČINI SHAJANJA Z OBREMENJUJOČIMI IZKUŠNJAMI OTROK**

- NAČINI SHAJANJA Z OBREMENJUJOČIMI IZKUŠNJAMI STROKOVNIH DELAVK NA ŠOLI

- Se jih dotaknejo obremenjujoče izkušnje, ampak je potrebno it naprej (A81, A82)

- Težko je občutiti nemoč (B88, B89)
- Meja med službo in domom (B91, C72)
- Težje situacije je težje odmisлити (B93, C74)
- Včasih klicanje k otrokom domov naj ne bodo preostri starši (C75, C76)
- Od samomora osnovnošolca so se začele pojavljati skrbi in stiske (A77)
- Doživljanje paničnega strahu (A78)
- Doživljanje stiske in travme (A79)
- Vedno pogosteje v ospredju drugačna pomoč kot učna (A83)
- Važno je da nekomu zaupaš (A83)
- Medsebojna pomoč (B90)
- Tek za sprostitev (B92)
- Ne dovolijo da bi obremenjujoča izkušnja otrok vplivala (B94)
- Po najboljših močeh pomagati (B95)
- Zaskrbljenost kako so rešili (C74)
-
- NAČINI SHAJANJA Z OBREMENJUJOČIMI IZKUŠNjami STROKOVNIH DELAVK NA CENTRU ZA SOCIALNO DELO
 - Interni tim, intervizije, supervizije (D92, E62, E63, E64, E67, F76)
 - Občutek stiske zvečer (D97, D98, D99, F83)
 - Precej obremenjujoče (D94, F77, F82)
 - Občutek utrujenosti in izčrpanosti (D95, D96)
 - Občutek odgovornosti do otrok in odločitev (D99)
 - Vsi ki delajo na tem področju imajo stiske (E60)
 - Občutek skrbi tudi doma (E61, F78)
 - Poglobljanje znanja (E65, F79)
 - Sodelovanje z institucijami (E66)
 - Nekateri stvari odmisliš in pospraviš v predal (D93)
 - Največkrat stiska ob odvzemu otroka (F80)
 - Nikjer se ne govori o njihovih stiskah (F84)
 - Stiska poplačana, ko je otrok srečen in zadovoljen (F85)

- **PREDLOGI ZA SPREMEMBE SISTEMSKÉ UREDITVE GLEDE POMOČI IN PODPORE OTROKOM IN MLADONSTIKOM Z OBREMENJUJOČIMI IZKUŠNjami**

- Obvezno pripravništvo bodočih učiteljev in mentorstvo starejših učiteljev (C79, C80, C81, C82, C83, C84, C85)

- Težava, da so na CSD-ju zaposlene osebe s travmatično izkušnjo (A90, A91, A92, A93)
- Težava ker otrok ali odrasel takoj dobi tablete (A86, B98, B99)
- Ministrstvo je slabo odzivno (D100, D101, D102)
- Več zunanjih ponudnikov psihološke pomoči (E68, E69, E71)
- Pedopsihiatrija v Sloveniji neurejena (B96, B97)
- Ustvariti prostor, da tudi otrok kaj uči (C87, C88)
- Ni izkušenj glede sistemske ravni (A85)
- Ljudje smo naravna, duhovna bitja, ki potrebujemo naravo (A87)
- Lahko pomagajo medikamenti, ampak ne pa predoziranje (A89)
- Uvesti tematiko o obremenjujočih izkušnja otrok na pedagoško in filozofsko fakulteto (C77)
- Več strokovnih delavcev in podpore (D100)
- Drugačna struktura in podporne mreže (F87)
- Prevelik obseg za enega človeka (F88)